

VNS 8/2024 vp

Kulttuuripoliittinen selonteko

Sisällys

1	Kulttuuripoliittisen selonteon perusta	9
1.1.	Mitä on kulttuuri ja kulttuuripolitiikka?.....	10
1.2.	Millainen on kulttuurin arvoketju?.....	11
1.3.	Kulttuuripolitiikan nykytilanne tiivistetysti.....	14
2	Visio: kulttuuripoliittinen tavoitetila 2040-luvulla	22
3	Toimenpiteet tavoitteisiin pääsemiseksi	24
3.1	Kulttuurin perusta tulevaisuuskestäväksi.....	26
3.2	Kulttuurin tekijät avainasemassa.....	27
3.3	Pitkäjänteistä ja monialaista kulttuuripolitiikkaa.....	28
3.4	Uudistumisen, kestävyuden ja kasvun mahdollistaminen.....	29
3.5	Yhteistyön ja osallisuuden voima.....	30
3.6	Yhteinen linja politiikassa.....	31
3.7	Kulttuurin kukoistava toimintaympäristö.....	32
3.8	Kansainvälistyvä kulttuuri.....	33
3.9	Lisää luovuutta: kulttuuri yhteiskunnallisena ja taloudellisena muutosvoimana.....	34
4	Seuranta ja mittarit	35
5	Miten selonteko on laadittu?	36
Liitteet		38
1.	Laaja nykytilan kuvaus.....	38
	Rakenteet, rahoitus ja talousvaikutukset.....	39
	Alue-, kaupunki- ja maaseutukehitys.....	40
	Kulttuuriin osallistuminen ja kulttuurin kulutus.....	41
	Lapset, nuoret ja harrastamisen kautta ammattilaiseksi kasvamisen mahdollisuus.....	44
	Tekijöiden asemassa parannettavaa.....	46
	Toimintaa vapaalla kentällä ja valtionosuuden piirissä.....	47
	Kulttuuriala elinkeinona.....	49
	Digitalisaatio muutti melkein kaiken.....	51

	Tekijänoikeudet kulttuuripolitiikan ytimessä.....	52
	Kohti kulttuurista kestävyysmurrosta	54
	Kansainvälinen ja kansainvälistyvä kulttuuri.....	56
2.	Keskeisten muutosvoimien vaikutus kulttuurin tulevaisuuteen.....	57
3.	Kulttuuripolitiikan yhteys muihin politiikan aloihin	62
4.	Opetus- ja kulttuuriministeriön linjaukset kulttuurisen moninaisuuden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin alalla (2023).....	66
5.	Suomen Unesco-maailmanperintökohteet	67

Lähteet.....	68
---------------------	-----------

1 Kulttuuripoliittisen selonteon perusta

Kulttuuripoliittinen selonteko on hallituksen eduskunnalle antama pitkän aikavälin strategia ja toimintasuunnitelma tästä yhteiskuntapolitiikan osa-alueesta. Selonteko käsittelee kulttuurin perustan säilyttämistä, uudistumista ja elinvoimaisuutta sekä kulttuuri- ja luovien alojen toimintaedellytyksiä niiden yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisäämiseksi. Aikahorisontti ulottuu 2040-luvulle saakka.¹

Selonteossa esitetään kulttuuripolitiikan visio, joka jakautuu neljään tavoitteeseen. Ne perustuvat arvioon todennäköisistä kehityskuluista, joilla on suurin merkitys kulttuuripolitiikan tulevaisuuteen. Tavoitteiden saavuttamiseksi on kuvattu yhteiset linjaukset ja toimenpiteet, joiden pohjana on laajaan tutkimus- ja tilastoaineistoon, asiantuntijalausuntoihin, yleisökeskusteluihin, kuulemisiin ja avoimeen lausuntokierrokseen perustuva tilannekuva.

Selonteon päämääränä on olla selkeä ja ymmärrettävä. Siinä esitetyt toimenpiteet ovat tavoitteellisia, auttavat hahmottamaan tulevaisuuden suuntaa ja mahdollistavat alan kehittymisen. Selonteon tarkoitus on ulottua kahdenkymmenen vuoden päähän. Tämä edellyttää myös rakenteiden ennakkoluulotonta tarkastelua. Vaikka tämänhetkiset taloudelliset leikkaukset vaikuttavat koko kentän rakenteisiin ja toimintamahdollisuuksiin, selontekoa ei ole laadittu nykyisen epävarmuuden lähtökohdista, vaan siinä linjataan tulevaisuudelle parhaita kasvun vaihtoehtoja ja painopisteitä.

Onnistuessaan selonteko lisää parlamentaarista ja sektorirajat ylittävää yhteisymmärrystä siitä, millaista kulttuuria Suomeen halutaan rakentaa ja miksi se on meille arvokasta. Ensisijaisten edellytysten tarjoajien – valtion, kuntien ja yksityisen sektorin – tulisi sitoutua selonteon toteutukseen. Selonteko tarjoaa kulttuurialaa yhdistävän ja innostavan vision.

Yksittäisenä asiakirjana selonteko ei vielä muuta mitään. Se tulee todeksi vasta, kun kaikki kulttuuripolitiikan laajaan kenttään kuuluvat ihmiset ja tahot toteuttavat sen tavoitteita yhdessä. Viime kädessä selonteon toimenpiteiden toteutuminen mittaa koko työn onnistumista.

¹ [Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma.](#)

1.1. Mitä on kulttuuri ja kulttuuripolitiikka?

Kulttuuri muodostaa yhteiskunnalle tai sosiaaliselle ryhmälle tunnusomaiset henkiset ja aineelliset piirteet. Siihen kuuluvat taiteiden lisäksi perusoikeudet, arvojärjestelmät, perinteet, taidot, tavat ja uskomukset.² Taide ja kulttuuri ovat osa sivistystämme ja perintöämme edellisiltä sukupolvilta tuleville. Osallisuus kulttuuriin on sivistyksen perusta.

Kulttuuri määrittää, mitä me ihmisinä olemme, se rakentaa identiteettiämme. Suomessa kansalliskielet määritetään perustuslaissa, ja ne ovat kansallisen identiteetin kivijalka. Kaksikielisyys on vahvuutemme, mikä antaa kulttuurillemme mahdollisuuden erityislaatuiseen vuorovaikutukseen muiden Pohjoismaiden kanssa. Kulttuurin kieliä Suomessa ovat suomen ja ruotsin ohella myös muut kotoperäiset kielet kuten saamen kielet, viittomakielet, karjalan kieli, Suomen romanikieli ja muut Suomessa käytettävät kielet.³

Suomalaiset voivat olla ylpeitä omasta monipuolisesta kulttuuriperinnöstään. Suomalaisella kulttuurilla on itseisarvo ja suojaava merkitys epävakaassakin turvallisuusympäristössä. Vahva kulttuuri-identiteetti on pohja terveelle itsetunnolle ja henkiselle kriisinkestävyydelle. Se auttaa ymmärtämään itseämme osana maailmaa.

Taide edustaa kulttuurista ja inhimillistä luovuutta. Se vaikuttaa syvästi meihin, herättää tunteita ja ajatuksia ja auttaa hahmottamaan mahdollisia tulevaisuuksia.

Kulttuuripolitiikka on osa yhteiskuntapolitiikkaa koostuen monista risteävistä aloista ja aiheista aina kasvusta kestävyteen, eriytymiskehityksestä hyvinvointiin ja viennistä aluepolitiikkaan. Yhteistä kulttuuripoliittisille kysymyksille on niiden moniulotteisuus. Niihin liittyvät kysymykset taiteen vapaudesta ja vakautta tuovista rakenteista.

Kansainvälisesti kulttuuripolitiikan käsitteeseen sisällytetään nykyisin sekä perinteiset taide ja kulttuuri että luovat alat. Mm. Unesco ja Euroopan komissio käyttävät vakiintuneesti määritelmää kulttuuri- ja luovat alat, ja sitä käytetään myös tässä selonteossa. Yhteinen sanoitus yhdistää taide- ja kulttuurikentän sekä luovat alat, ja viestii näin kaikkia koskevista, samansuuntaisista tavoitteista ja strategioista hedelmällisesti.⁴

² Määritelmä periytyy Unescon kulttuuripolitiikan maailmankonferenssista, Mondiacult 1982.

³ [Kansalliskielistrategia 2021](#).

⁴ Tässä selonteossa kulttuuri- ja luovat alat ymmärretään [EU:n Luova Eurooppa - ohjelmapäätöksessä](#) olevan määritelmän mukaisesti aloiksi, ”joiden toiminta perustuu kulttuuriarvoihin tai taiteelliseen ja muuhun yksilölliseen ja kollektiiviseen luovaan ilmaisuun. Tällaiseen toimintaan voi sisältyä sellaisten tavaroiden ja palvelujen kehittäminen, luominen, tuotanto, levittäminen ja säilyttäminen, joihin sisältyy kulttuuri-ilmaisuja taikka taiteellista tai muuta luovaa ilmaisua, sekä tähän liittyvä toiminta, kuten

Myös sukupolviajattelu on olennainen osa kulttuuripolitiikkaa. Kulttuuri on väline ymmärtää menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Se kertoo siitä, mitä olemme olleet, mitä arvostamme nyt ja mitä jätämme jälkeemme.⁵

Tässä selonteossa kulttuuripolitiikan tavoitteeksi on määritelty

- taiteen ja kulttuurin luomiseen sekä niihin osallistumiseen perustuvan demokraattisen yhteiskunnan vahvistaminen sekä
- ekologisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kestävä tulevaisuuden rakentaminen.

Onnistunut kulttuuripolitiikka lisää kulttuurin tuottamaa arvoa, joka ilmenee sivistyksenä ja henkisenä pääomana, luottamuksena ja vahvana demokratiana sekä hyvinvointina ja kestävässä taloutena.

Tämä edellyttää, että

- huolehditaan taiteen ja kulttuurin tarjonnasta ja kysynnän lisäämisestä sekä laajasti verkostomaisesta toiminnasta hallinnonalojen välillä.
- huolehditaan suomalaisen kulttuuriperinnön elinvoimaisuudesta,
- turvataan lasten ja nuorten osallisuus kulttuuriin ja kulttuurikasvatukseen sekä polut taiteen ja kulttuurin eri alojen harrastamiseen ja ammattilaisuuteen,
- varmistetaan vapaan taiteen toimintaedellytykset.

1.2. Millainen on kulttuurin arvoketju?

Arvoketju kuvaa kulttuurin ja taiteen tuotannon eri vaiheita ja niiden välistä suhdetta. Arvoketju osoittaa kulttuurin läsnäolon kaikkialla ja kattaa kaikki vaiheet kulttuurin perustasta, luomisesta ja tuottamisesta sen levittämiseen, kuluttamiseen, ymmärtämiseen ja arvostukseen asti. Arvoketjun käsitteellä pyritään avaamaan kulttuurin tuotannon kokonaisuutta ja auttamaan alan lisäksi myös koko yhteiskuntaa tunnistamaan kulttuurin tuotantoa ja arvon luontia sekä edistämään tuotantoon liittyviä innovaatioita.

Kansainvälisellä, kansallisella ja paikallisella kulttuuripolitiikalla luodaan edellytyksiä arvoketjun eri tasojen toteutumiselle. Tässä julkisella vallalla on merkittävä rooli.

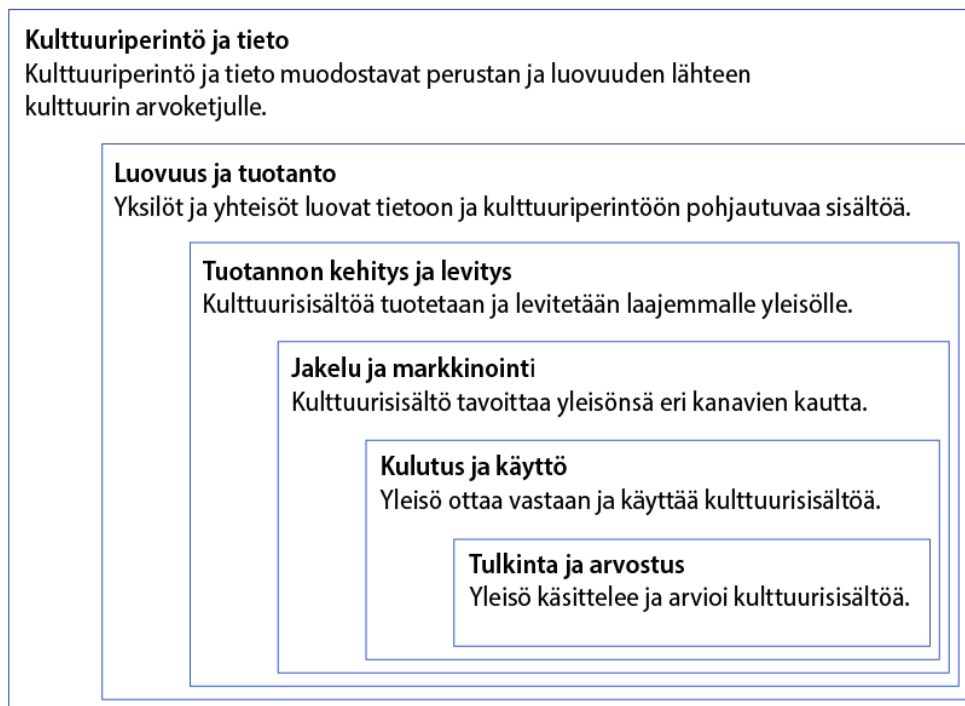
koulutus tai johtaminen. Niillä on potentiaalia synnyttää innovointia ja työpaikkoja, erityisesti henkiseen omaisuuteen liittyen. Näihin aloihin kuuluvat arkkitehtuuri, arkistot, kirjastot ja museot, taidekäsityö, audiovisuaalinen ala (ml. elokuva, televisio, videopelit ja multimedia), aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö, muotoilu (ml. muotisuunnittelu), festivaalit, musiikki, kirjallisuus, esittävät taiteet, kirjat ja julkaisutoiminta, radio ja kuvataiteet.”

⁵ Kestävyyspaneelin tuore raportti korostaa sivistyksen ja kulttuurin roolia kestävässä tulevaisuudessa ja hyvän elämän perustana, ks. [Linnanen et al. 2024](#).

Kulttuuripolitiikalla pyritään varmistamaan, että kaikki osapuolet saavat arvoa ja hyötyä kulttuurin tuotannosta ja kulutuksesta. Kulttuurin arvoketju ei muodostu vain kotimaassa. Kansainvälisyys vaikuttaa monissa vaiheissa kulttuurin arvoketjun muodostumiseen, ja kasvu syntyy usein kansainvälistymisestä. Sen kautta muodostuu verkostoja, jotka synnyttävät uusia mahdollisuuksia ja lisäävät resursseja.

Kulttuurin arvoketjut ja niissä syntyvä arvo on moninaista, ja eri alojen prosessit vaihtelevat merkittävästi. Taidekasvatuksen ja tapahtumateollisuuden arvoketjut ovat hyvin erilaisia kuin esimerkiksi kuvataiteen tai esittävien taiteiden. Kulttuuri- ja luovilla aloilla on merkittäviä yhteiskunnallisia vaikutuksia, joita on usein vaikea mitata. Tässä esitetty arvoketju on yleispiirteinen esimerkki.⁶

Kulttuurin arvoketju

Kuvio 1. Kulttuurin arvoketju kuvaa kulttuurin ja taiteen tuotannon eri vaiheita sekä niiden välistä suhdetta yleispiirteisesti.

1. **Kulttuuriperintö ja tieto:** Kulttuuriperintö ja tieto muodostavat perustan ja luovuuden lähteen kulttuurin arvoketjulle. Kansainvälistyvässä maailmassa

⁶ Arvoketju-termi on sovellettavissa kaikille aloille, koska se kuvaa yleistä lisäarvon luonnin prosessia, ja kattaa kaikki tuotteen tai palvelun kehittämisessä ja tarjoamisessa mukana olevat elementit riippumatta toimialasta. Arvoketjuista ks. erit. *Mapping the creative value chains 2017*; *Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi* -työryhmän raportti 2017; *Madudová 2017*. Kulttuuri- ja luovien alojen arvonluonnista ks. *Pukkinen et al. 2022*.

erilaisten kulttuuriperintöjen tunnistaminen vahvistaa paikallisia identiteettejä ja kulttuurista moninaisuutta.

2. **Luovuus ja tuotanto:** Arvoketjun alussa on luovuuden ja taiteellisen työn prosessi. Taiteilijat, luovien alojen ammattilaiset ja yhteisöt tuottavat sisältöä yhteiskunnassa. Taiteen ilmaisun vapaus on yhteydessä luottamusyhteiskuntaan.
3. **Tuotanto ja levitys:** Kulttuurin tuotannon ja levityksen vaiheessa kulttuurisisältöä tuotetaan ja levitetään laajemman yleisön saataville. Tämä voi tapahtua esimerkiksi kustantamoiden, levy-yhtiöiden, elokuvatuotantoyhtiöiden, teattereiden ja gallerioiden kautta. Suomen pienellä kieli- ja markkina-alueella julkisen rahoituksen merkitys korostuu kaikilla taiteen ja kulttuurin tuotannon ja levityksen aloilla. Jotta suomalainen kulttuuri voi menestyä maailmalla, tarvitaan myös tehokasta välittäjäporrasta ja verkostoja kansainvälisten markkinoiden saavuttamiseksi.
4. **Jakelu ja markkinointi:** Kulttuurin jakelu ja markkinointi vaikuttavat siihen, miten ja missä kulttuurisisältö tavoittaa yleisönsä. Jakelu voi tapahtua perinteisesti esimerkiksi fyysisinä tuotteina, kuten kirjoina tai levyinä, esityksinä ja näyttelyinä, tai digitaalisessa muodossa verkossa ja suoratoistopalveluissa. Jakelun suunnittelulla vaikutetaan kulttuurin saavutettavuuteen ja markkinoinnilla ostohalun kasvattamiseen.
5. **Kulutus, käyttö ja osallistuminen:** Kulttuurin kulutus- ja käyttövaiheessa yleisö ottaa vastaan, käyttää kulttuurisisältöä ja osallistuu siihen. Tämä voi tapahtua esimerkiksi osallistumalla kulttuuritapahtumiin, kirjojen lukemisena, elokuvien katseluna, musiikin kuunteluna, näyttelyissä ja konserteissa käymisenä tai harrastustoimintaan osallistumisena. Kulttuuri ei ole elinvoimaista ilman kiinnostuneita käyttäjiä ja halukkaita asiakkaita. Tekijänoikeuksista huolehtiminen varmistaa taiteilijoiden ansioiden oikeudenmukaista toteutumista. Arvoketjun prosesseissa on huolehdittava osallisuuden toteutumisesta, sillä osattomuuden kokemus lisää kielteistä suhtautumista kulttuuriin.
6. **Tulkinta ja arvostus:** Kulttuurin tulkinta ja arvostus -vaiheessa yleisö käsittelee ja arvioi kulttuurisisältöä omasta näkökulmastaan. Tämä voi sisältää esimerkiksi taiteen kriittistä analyysiä, arvostelua, keskustelua ja vuorovaikutusta taiteilijoiden ja muiden yleisöjen kanssa. Se voi olla myös esimerkiksi keskustelujen sarja museon tuottaman näyttelyn teemoista. Niin yksilö kuin yhteisö kasvavat kulttuuriin osallisiksi elinkaarensa mittaisessa jatkumossa, joka tuottaa merkityksellistä elämää ja yhteiskuntarauhaa.

Kulttuuripolitiikan arvoketju koostuu politiikkatoimista, jotka kohdistuvat näihin *kulttuurin* arvoketjun eri kohtiin, ja jatkuvat aina kulttuurin yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Kulttuuripolitiikka pyrkii mahdollistamaan kulttuurin arvoketjun toiminnan tavalla, joka tuottaa mahdollisimman paljon yhteiskunnallista arvoa.

1.3. Kulttuuripolitiikan nykytilanne tiivistetysti⁷

Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaama kulttuuripolitiikka kattaa lainsäädäntöön ja perustuslakiin pohjautuen taiteen, kulttuurin, kulttuuriperinnön sekä sen ylläpitäjät ja säilyttäjät eli arkisto- ja museotoimijat, kirjastot, taidenäyttelyt, taiteilija- ja sanomalehtimieseläkkeet, tekijänoikeuden, yhdenvertaisuuden ja kulttuurisen moninaisuuden edistämisen sekä taiteen perusopetuksen. Suomen kulttuuripolitiikalle ja -verkostoille yhteys pohjoismaiseen viitekehukseen on perinteisesti vahva.

Nykyiset taiteen ja kulttuurin tukijärjestelmät ovat toimivia, mutta myös kehittämisen tarvetta on. Toimenpiteet kulttuuri- ja luovien alojen vahvistamiseksi eivät ole olleet riittäviä suhteessa viime vuosikymmenten hallitusohjelmien tavoitteisiin. Jotta kulttuuri on elinvoimaista 2040-luvulla, sen rahoitusohjaa on laajennettava ja rakenteita kehitettävä.

Kulttuurin rahoitus tulee kotitalouksilta, julkishallinnolta sekä säätiöiltä ja yrityksiltä. Julkinen rahoitus turvaa jokaiselle kulttuurin saavutettavuuden ja korjaa pienen markkinan puutetta kotimaisen kulttuurin elinvoimaisuuden varmistamiseksi. Tässä yksityinen rahoitus ja erityisesti ihmisten kulutustottumukset ovat ratkaisevan tärkeitä. Kuluttaja vaikuttaa kulttuurin ostopäätöksillä alan elinvoimaisuuteen ja tulevaisuuteen.

KULTTUURI- JA LUOVIENTALOJEN TUNNUSLUKUJA

Yksityinen kulutus ja työllistyminen

- Kulttuuri- ja luovien alojen yksityinen kulutus vuonna 2023 oli 5 miljardia euroa. Jos luvusta poistetaan kulutus toimialaluokkiin sanoma- ja aikakauslehdet, muut paino-, paperi- ja piirustustuotteet, valokuva- ja elokuva-laitteet ja -palvelut, huvipuistot, pelit ja muu ajanviete sekä viihde-elektronikka, summa on hieman yli 2,6 miljardia euroa.⁸
- Kulttuuriala työllistää suoraan 77 000 työntekijää ja välillisesti 46 000 työntekijää, yhteensä lähes 130 000. Päätyössään

⁷ Laaja tilannekuva lähteineen on liitteessä 1.

⁸ *Tilastokeskuksen yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto 2023; Kulttuuriin käytetyt kulutusmenot, 2008–2022.*

kulttuuriammateissa työskentelevistä 25 % on yrittäjiä, kun muissa ammateissa osuus on 13 % (2023).⁹

Valtion kulttuurirahoitus yhteensä 1,5 miljardia euroa (2023)¹⁰

Opetus- ja kulttuuriministeriö	881 000 000 euroa
Valtiovarainministeriö	162 000 000 euroa
Liikenne- ja viestintäministeriö	432 000 000 euroa
<i>(josta YLE)</i>	<i>429 000 000 euroa)</i>
Työ- ja elinkeinoministeriö	20 300 000 euroa
Sosiaali- ja terveysministeriö	9 000 000 euroa

Lisäksi pienempiä summia muissa ministeriöissä.

Kuntien käyttömenot (brutto), yhteensä 1,065 miljardia euroa (2023)¹¹

Kirjastot	395 885 000 euroa
Museo- ja näyttelytoiminta	188 188 000 euroa
Musiikkipalvelut	103 302 000 euroa
Taiteen perusopetus	109 579 000 euroa
Teatteri-, tanssi- ja sirkuspalvelut	111 519 000 euroa
Visuaalisen taiteen palvelut	9 506 000 euroa
Muu kulttuuritoiminta	147 345 000 euroa

Kulttuuri- ja luovien alojen talousvaikutukset

- *Luovan osaamisen ympärille muodostuneen liiketoiminnan kokonaisuus on 13,7 miljardia euroa liikevaihtoa yrityksissä (2022).*
- Suomen *musiikkialan* kokonaisarvo oli 1,28 miljardia euroa (2023). Kokonaisarvoon lasketaan musiikkialan ydinsektorit – elävä musiikki, tekijänoikeudet, äänitteet sekä alan saamat avustukset – 817 miljoonaa euroa sekä musiikkikoulutus, 466 miljoonaa euroa. Alan arvo on kasvanut suhteessa edellisvuoteen kahdella prosentilla.¹²

⁹ [Tilastokeskuksen työvoimatutkimus 2023.](#)

¹⁰ Sokka – Nokela 2024.

¹¹ Sokka – Nokela 2024. Ks. myös [Kuntien käyttömenot 2023.](#)

¹² [Musiikkialan talous Suomessa 2023.](#)

- Suomen *av-ala* on kokonaisarvoltaan n. 1,6 miljardia euroa. Valtiontuki elokuvalle (Suomen elokuvasäätiö & Business Finland) palautuu valtiolle 1,2–1,4-kertaisena.
- *Esittävän taiteen* omat tulot vuonna 2023 olivat yhteensä 90 miljoonaa euroa.¹³
- *Festivaalien ja suurten kulttuuritapahtumien* yleinen kulutus voidaan
- jakaa itse festivaaleilla tapahtuvaan kulutukseen (liput, palvelutarjonta festivaalialueella) sekä festivaalin aikana tapahtuvaan muuhun kulutukseen kuten majoitus, kuljetuspalvelut, muut palvelu- ja tarvikeostot festivaalipaikkakunnalla. Lisäksi festivaaleilla on merkittävä työllistävyysvaikutus.¹⁴
- Kaikkien *museoiden* omat tulot vuonna 2023 olivat yhteensä 68,7 miljoonaa euroa.¹⁵
- *Matkailijoiden* Suomessa käyttämä rahamäärä oli 16,3 miljardia euroa vuonna 2019. Kulttuurimatkailun osuus tästä on noin 40 %.¹⁶

Kulttuuriosallisuuden talousvaikutukset

- Hyvinvointi lisääntyy kulttuuriharrastamisen lisääntymisen myötä. Keskimääräinen kulttuuritoimintaan osallistumisen tuottama vuosittainen nettohyöty on 1 312–3 465 euroa toimintaan osallistuvaa henkilöä kohti. Laskennassa ei ole huomioitu koetun hyvinvoinnin parantumisen mahdollisia vaikutuksia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden käyttötarpeen vähentymiseen.¹⁷

¹³ *Esittävän taiteen tilastot. Teatterin, tanssin ja sirkuksen vuosi 2023.*

¹⁴ *Luonila et al. 2022; Finland Festivalsin lipunmyynti- ja käyntimäärätilastot.*

¹⁵ *Tilastokortti 3/2023: Museoiden talous 2023.*

¹⁶ Kulttuurimatkailun tilannekuvasta ja kehitystarpeista tarkemmin ks. *Kulttuurimatkailun vaikuttavuus selvitys 2024.*

¹⁷ *Kippo – Koivisto et al. 2023; Vuolasto & al. 2024.* Hyvinvointi- ja kulttuurilähetötoimintaa on kokeiltu esim. Ahvenanmaalla, Pirkanmaalla, Lapissa, Kymenlaaksossa ja Varsinais-Suomessa. Pyrkimyksenä on tarjota paljon perusterveydenhuollon palveluita käyttäville asiakkaille mielekkyttä elämään.

- Moniin suuria kustannuksia aiheuttaviin yhteiskunnallisiin ongelmiin voidaan vaikuttaa hyvinvointia ja terveyttä edistäviä elintapoja tukevilla rakenteilla ja toimintamalleilla. Mahdollistamalla osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin voidaan ehkäistä eriarvoistumiskehitystä ja vähentää raskaampien palveluiden tarvetta. Kulttuuriosallistumisella voidaan vähentää syrjäytymistä (kustannukset vuosittain 17,7 miljardia euroa), mielenterveyden ongelmia (vuosikustannukset 11 miljardia euroa) ja ennaltaehkäistä muistisairauksia (vuosikustannus 2 miljardia euroa).¹⁸

Kulttuuri- ja luovien alojen osaaminen on laajasti käytössä eri talouden ja yhteiskunnan sektoreilla, mutta aloilla on vielä paljon kasvupotentiaalia. Muutokset toimintaympäristössä luovat tarvetta ja mahdollisuuksia mm. vahvistaa alan tuki- ja rahoitusjärjestelmiä, parantaa kulttuurialan toimijoiden resilienssiä, kehittää alan omia toiminta- ja tuotantomalleja sekä yritysyhteistyötä. Mitä vahvempia ja dynaamisempia kulttuuri ja taide ovat, sitä enemmän ne tuottavat henkistä ja taloudellista, kaikkien hyvinvointia vahvistavaa yhteiskunnallista lisäarvoa.

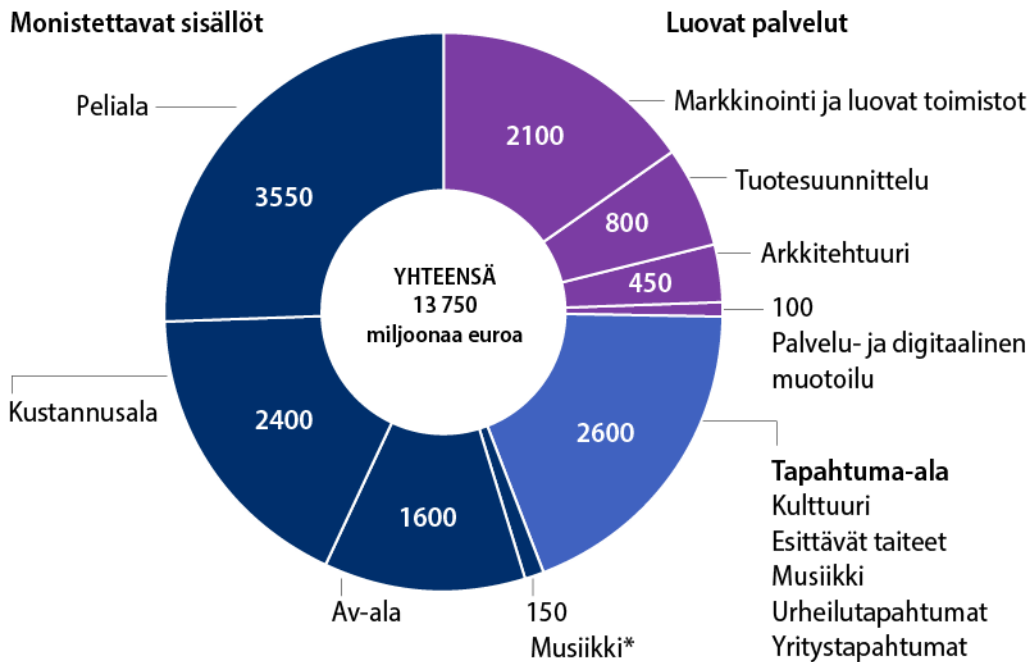
Kulttuuri- ja luovilla aloilla koetaan epävarmuutta tulevasta. Huoli taiteilijoiden toimeentulosta ja koettu arvostuksen puute nousevat voimakkaasti esiin selonteon tausta-aineistossa. Kulttuurirahoituksen lisäämisen ohella useimmin toistuva toive tekijöiltä on, että julkinen rahoitus tukisi taiteen yhteisöjä. Tämä edellyttää rahoitukselle selkeitä, kestäviä ja toimintaympäristömuutoksissa joustavia kriteereitä, jotka vastaavat arvoketjuissa tunnistettuja tarpeita.

Evaluointi on toistaiseksi vähäistä, mutta kiinnostavia havaintoja on esim. teoksessa [Kartano 2023](#).

¹⁸ Ks. Mieli ry:n [Tilastotietoa mielenterveydestä ja THL:n muistisairauksien kustannukset ml. omaishoito](#). Ks. myös [Lehtimäki 2021](#).

Luovien alojen liikevaihtoluvut 2022

Miljoonaa euroa

*Teokset ja äänitteet liiketoiminnan perustana, elävä musiikki tapahtumat-osioiden osana

Kuvio 2. Luovien alojen liiketoiminnan tunnusluvut osoittavat kulttuurialan aseman uutena perusteellisuutena. [Naumanen – Vainikainen – Valkokari 2023.](#)

Kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaisille on tyypillistä toimeentulon sirpaleisuus, useat työn- tai toimeksiantajat sekä palkka- ja yrittäjätyön vaihtelu. Toimeentulo koostuu usein toimeksiannoista, lyhyistä produktiokohtaisista työsuhteista, apurahoista, teosmyynneistä ja tekijänoikeuskorvauksista. Tyypillistä on, että toimeentuloa saadaan vuorotellen apurahansaajana, palkansaajana ja yrittäjänä. Vapaan kentän taiteilijoista vain harvoilla on päätoimeentulona taiteellinen työ. Viime vuosina myös kulttuuri- ja luovilla aloilla on noussut esiin syrjinnän, epäasiallisen kohtelun ja häirinnän tapauksia, mikä on osittain seurausta alan valtarakenteista ja epätyypillisistä työsuhteista.

Perinteisten taiteen generajojen hylkääminen ja monitaiteisen työskentelyn yleistymisen ovat synnyttäneet uusia taiteellisen ilmaisun muotoja. Vapaalle kentälle tunnusomaista ovat pienet, joustavat yhteisöt ja kehittämismahdollisuudet, joita harkinnanvarainen valtionrahoitus tukee.

Suomen alueellinen erilaisuus heijastuu vahvasti kulttuuripolitiikkaan. Kuntien väestö- ja elinkeinorakenteet luovat erilaisia lähtökohtia kulttuuritoiminnalle,

mikä näkyy suurina alueellisina eroina kulttuuripalveluiden saatavuudessa ja kysynnässä. Tämä edellyttää uusia rakenteita ja rahoitusmalleja, jotka ottavat paikalliset tarpeet huomioon. Valtakunnallinen kulttuuripolitiikka vaikuttaa myös alueellisesti, esimerkiksi Itä-Suomen turvallisuuteen ja henkiseen kriisinkestävyyteen.

Kulttuuri-investointien alueelliset erot vaikuttavat suoraan kulttuuritarjontaan ja taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksiin. Kulttuurin osuus kuntien peruspalvelujen rahoituksesta on pieni. Tämä voi kireässä taloustilanteessa heikentää alueellista kulttuuritarjontaa.

Kansalliskielten aseman turvaaminen, elävä kaksikielisyys ja vähemmistökielten, kuten karjalan kielen, elinvoimaisina säilyminen ovat osa kansalliskielistrategiaa mutta edellyttävät myös aktiivisia toimenpiteitä.

Tutkimusten mukaan kulttuuri kiinnostaa suomalaisia. Aktiivisia kulttuurin kuluttajia on kaikkialla Suomessa ja eri yhteiskuntaluokissa. Enemmistö kannattaa taiteen tukemista ja kulttuuriperinnön suojelemista julkisista varoista. Kulttuurin käyttämisen ratkaisee varallisuutta enemmän henkilökohtainen kiinnostus tai sen puute. Tässä kansalaistoiminnan, kolmannen sektorin ja vapaan sivistystyön rooli voi olla tulevaisuudessa yhä ratkaisevampi, Kulttuuripalveluiden saavutettavuuden parantaminen sekä lasten ja nuorten osallistaminen kulttuuritoimintaan ovat tärkeitä yhteiskunnallisesti ja ihmisten omalle hyvinvoinnille.

Yleisen väestönkehityksen myötä muuttoliike, lapset ja nuoret sekä monikulttuurisista taustoista tulevat ihmiset keskittyvät voimakkaasti suurimmille kaupunkiseuduille. Tämä monimuotoistaa kulttuuriperintöä mutta kaupunkisegregaatio eriyttää kulttuuripalveluiden käyttömahdollisuuksia eri alueilla ja sosiaalisissa yhteisöissä. Ammattimaisten taiteilijoiden sekä luovan alan tekijöiden ja harrastusohjaajien puute kasvukeskusten ulkopuolella on suuri. Samoin kohtaamiselle taiteen ja kulttuurin äärellä tarvitaan paikkoja erityisesti hiljentyvillä alueilla. Vajaakäyttöisten tilojen hyödyntämistä ja kunnostamista kulttuurikäyttöön tulisi lisätä pitkäjänteisesti ja kestävästi.

Digitaaliseen palvelutalouteen siirtyminen, globalisaation haasteet ja vähäiset investoinnit aineettomaan pääomaan koskevat myös kulttuuri- ja luovien alojen yrityksiä, joilla on vaikeuksia houkutellessa sijoituksia ja kehittää liiketoimintaa. Teknologiatoimialojen sekä kulttuuri- ja luovien alojen näkemykset ja lähestymistavat kehitykseen ovat keskenään erilaisia, ja digitaalisen kuilun kaventaminen laajemminkin edellyttää alojen yhteisymmärryksen ja yhteisten tavoitteiden lisäämistä.

Kulttuuri- ja luovien alojen kasvun edistämiseksi tarvitaan erityisiä toimenpiteitä ja investointeja, jotka vahvistavat uusien teknologioiden hyödyntämistä, digitaalista kulttuuri-infrastruktuuria sekä näiden alojen yritystoimintaa ja varmistavat, että syntyvä aineeton pääoma jää kotimaahan ja tukee Suomen taloutta. Tekoäly on mahdollisuus laajentaa luovaa ilmaisua ja saavuttaa uusia

yleisöjä, mutta tasapainoisesti tekijänoikeuksia ja taiteilijoiden työtä kunnioittaen.

Digitalisaatio ja kehittyneiden teknologioiden, kuten tekoälyn, integroiminen arkeen muuttavat Suomea ja kulttuuriamme. Kehitys tarjoaa uusia mahdollisuuksia kulttuurin luomiseen, tarjoamiseen, käyttöön ja säilyttämiseen, ja tekoäly toimii parhaimmillaan luovien prosessien vauhdittajana ja kasvun vahvistajana. Tekoälyn aikakaudella empatiaa, luovuutta ja kriittistä medialukutaitoa tarvitaan entistä enemmän, ja kulttuurilaitosten on kehitettävä osaamistaan, toimintamallejaan ja strategista yhteistyötään hyödyntääkseen digitalisaation mahdollisuudet tehokkaasti ja turvatakseen tekijöiden oikeudet.

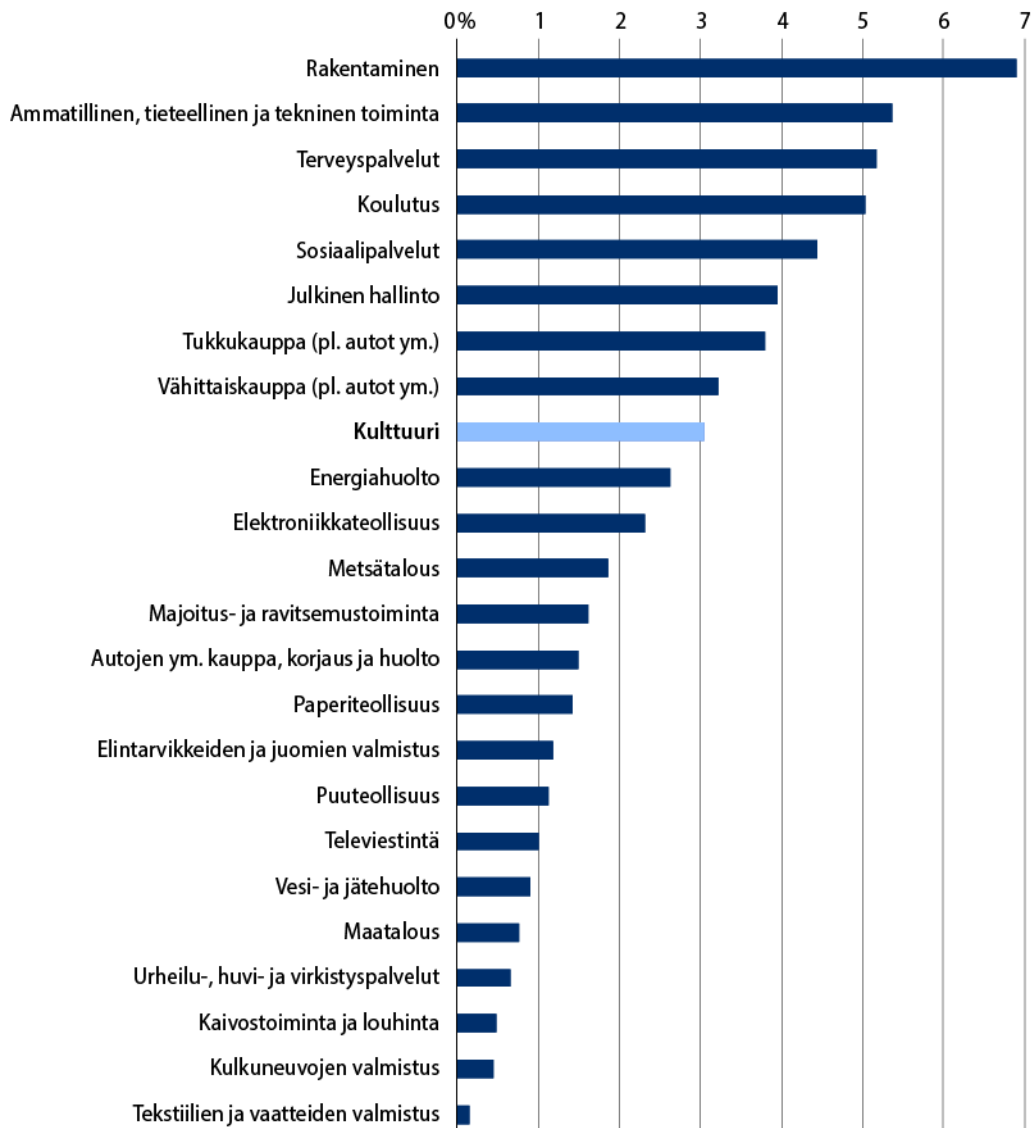
Tekijänoikeudet ovat keskeisiä kulttuuripolitiikassa, sillä ne kannustavat luomaan teoksia ja mahdollistavat luovan talouden arvoketjujen syntymisen. Teknologisen kehityksen ei tule syrjäyttää luovaa työtä tai sen tekijöiden oikeuksia, ja digitaalisten alustojen sekä tekoälyn hyödyntäminen vaatii kansainvälisesti yhteensopivia lainsäädäntöratkaisuja, jotta luovan työn tekijöiden oikeudet ja ansaintamahdollisuudet säilyvät turvattuina.

Kulttuurin kansainvälinen vaikuttavuus ei synny vain siitä, että viemme suomalaista kulttuuria maailmalle, vaan myös siitä, että olemme osaltamme luomassa uutta kansainvälistä kulttuuria. Kulttuuri- ja luovien alojen potentiaalia vauhdittaa kestävä kasvua ja kilpailukykyä ei Suomessa ole toistaiseksi hyödynnetty riittävästi. Suomi poikkeaa verrokkimaista, joissa kulttuuri- ja luovat alat nähdään yhtenä kasvualana ja joiden kasvun edistämiseksi on toimeenpantu niiden tarpeita vastaavia politiikkatoimia. Esimerkiksi kulttuurimatkailu on kasvava trendi, mutta lisää innovaatioita, vetovoimaa ja uusia matkailijakohderyhmiä tarvitaan.

Kestävän kehityksen ja elämäntavan edistämisessä kulttuuri- ja luovat alat ovat keskeisessä asemassa globaalissa yhteistyössä. Kulttuuripolitiikan kansainvälisellä yhteistyöllä, kuten Euroopan unionissa, Pohjoismaiden ministerineuvostossa, Euroopan neuvostossa ja Unescossa, voidaan edistää myös yleisempiä ulkopoliittisia tavoitteita, ihmisoikeuksia ja globaalia vastuuta.

Eräiden toimialojen arvonlisäysoosuudet vuonna 2022

Prosenttia

Kuvio 3. Kansantalouden tilinpidon sisällä toimiva [kulttuurin satelliittitilinpito](#) osoittaa, että kulttuuri- ja luovat alat ovat keski-suuri toimiala Suomen kansantaloudessa.

2 Visio: kulttuuripoliittinen tavoitetila 2040-luvulla

2040-luvulla taide ja kulttuuri ovat Suomea vahvistava ja yhdistävä voima, joka inspiroi rakentamaan kestävämpää, elinvoimaisempaa ja inhimillisempää tulevaisuutta. Onnistuneen kulttuuripolitiikan seurauksena ihmisten kokemus osallisuudesta ja merkityksellisyydestä tuottavat laaja-alaista sivistystä, hyvinvointia sekä yhteiskunnallista ja taloudellista arvoa yhteistyössä muiden politiikan alojen kanssa.

PITKÄN AIKAVÄLIN KULTTUURIPOLITIikka SUOMESSA PERUSTUU NELJÄÄN TAVOITTEeseen:

1. Kulttuuri on muutosvoima
2. Kulttuurin tekijät ja sisällöt ovat avainasemassa
3. Kulttuuri on jokaisenoikeus
4. Kansainvälinen vaikuttavuus syntyy kulttuurista

1. Kulttuuri on muutosvoima

Kulttuuri on merkittävin inhimillisen toiminnan muutosvoima, koska se määrittää miten suhtaudumme ympäröivään maailmaan ja sen muutoksiin. Kulttuurin ja taiteen kautta käsittelemme ihmisenä olemisen vaikeita kysymyksiä tavoilla, jotka synnyttävät motivaatiota muutokseen, purkavat ennakkoluuloja, yhdistävät ihmisiä ja luovat kestäväää ja vastuullista talouskasvua. Siksi kulttuurilla on keskeinen rooli visaisten ongelmien ratkaisussa, yhteiskunnallisen muutoksen ajurina sekä demokratian ja yhteisöllisyyden vahvistajana. Tarvitsemme taidetta, kulttuuria ja kulttuuriperintöä ymmärtääksemme mistä tulemme, missä olemme ja kuvitellaksemme tulevaisuuden, johon haluamme päästä.

2. Kulttuurin tekijät ja sisällöt ovat avainasemassa

Kulttuurin tekijät kehittäväät Suomea sivistyneeksi ja kestäväksi yhteisöksi. Taiteen ja kulttuurin tekijät ovat yhteiskuntamme uudistajia. Kulttuuripolitiikka ulottuu kaikille politiikan aloille sekä osaksi aikalaieskustelua. Kulttuuri on merkittävä elinkeino, ja kulttuuri- ja luovista aloista on tullut arvostettua perusteollisuutta. Luovat alat tuottavat enemmän

kuin valtio ja kunnat niitä tukevat, ja kulttuurialan kasvupotentiaali Suomessa on huomattava. Kulttuuri- ja luovat alat myös tunnustetaan ja saadaan aiempaa paremmin käyttöön eri hallinnonalojen välisellä pysyvällä yhteistyöllä, olemassa olevien rakenteiden kestäväällä uudistamisella ja aineettoman arvonluonnin vahvistamisella.

3. Kulttuuri on jokaisenoikeus

Monimuotoinen ja saavutettava kulttuuri on jokaisenoikeus. Kulttuuri kuuluu kaikille riippumatta taustasta, kielestä, sijainnista, iästä tai taloudellisista resursseista. Vahvistamme digitaalista kulttuuria ja kulttuuriperintöä. Luomme ratkaisuja, jotka mahdollistavat kulttuurin harrastamisen ja kokemisen siten kuin se itse kullekin tuntuu parhaalta. Jokaisenoikeudet kulttuurissa merkitsevät, että tuemme eri kielten, kulttuurien, perinteiden ja taiteen muotojen sekä ilmaisu- ja osallistumistapojen kukoistamista. Varmistamme, että erilaiset äänet saavat tilaa kuulua, tuntua ja näkyä. Kulttuuripalvelut ovat saatavilla eri kielillä ja oikeissa kanavissa, ja eri väestöryhmien kohtaamista ja vuorovaikutusta on lisätty. Koulu on Suomen suurin kulttuurilaitos, missä taide- ja kulttuurikasvatuksen vahvistaminen tapahtuu yhdenvertaisesti osallisuutta lisäten. Lasten ja nuorten omaehtoinen kulttuuritoiminta ja harrastaminen on tunnustettu olennaiseksi osaksi kulttuuripolitiikkaa.¹⁹

4. Kansainvälinen vaikuttavuus syntyy kulttuurista

Suomen kansainvälinen vaikuttavuus syntyy valovoimaisen kulttuurin voimalla. Kulttuuri- ja luovat alat tekevät Suomesta kiinnostavan yhteistyökumppanin kansainvälisissä tuotannoissa ja kulttuurimatkailun kohteena. Itseisarvonsa lisäksi kulttuuri toimii myös pehmeän vaikuttamisen välineenä, ja kulttuurivienti toimii monensuuntaisesti. Näin suomalainen osaaminen lisääntyy ja verkostot laajenevat entisestään, mikä auttaa kansainvälisten ovien aukeamista uusille taiteen tekijöille ja luovalle sektorille. Kun Suomi tunnetaan aiempaa paremmin myös kiinnostavana kulttuurimaana, se luo lisää ulkomaista kysyntää ja investointeja sekä edistää kulttuurivientiä – mikä taas vahvistaa maakuvaamme ja rikastaa kulttuurikenttäämme. Suomen korkealaatuisesta kulttuurista ja eri alojen taiteesta osataan kertoa maailmalle kiinnostavasti. Tunnetut suuret nimet edesauttavat nuorempia tähtiä nousemaan.

¹⁹ Anttila et al. 2017.

3 Toimenpiteet tavoitteisiin pääsemiseksi

Nykytilan parantamiseksi ja vision tavoitteisiin pääsemiseksi kulttuurialalle on saatava muutosvoimaa, ja toimialan rakenteita ja rahoitusta on uudistettava. Tarvittavat toimenpiteet kohdistuvat kulttuurialaan (kulttuuri- ja luovat alat, taide, kulttuuriperintö), viranomaisiin ja niiden yhteistyöhön sekä politiikkatason toimintaan. Aiemmista selonteista poiketen katsomme laajemmin ulospäin kulttuurisektorilta. Kulttuurin jokaisenoikeudet varmistetaan eri tahojen sitoutuneella yhteistyöllä siten, että kulttuurin tekijät ja kokijat ovat keskiössä. Kulttuurin mahdollisuudet toimia muutosvoimana on operationalisoitu poliittisen tason toimenpiteiksi. Kansainvälisen vaikuttavuuden vahvistamisella luodaan kasvun mahdollisuuksia.

Selonteon valmistuttua sen toteuttamiseksi laaditaan erillinen toimeenpanosuunnitelma, jossa määritellään mm. toimenpiteiden tavoiteaikataulu, vastuutahot ja muut tarkemmat suunnitelmat. Ehdotetut rakenteelliset muutokset – kuten uusi monialainen toimielin (pysyvä, ministeriöiden ja alan keskinäistä yhteistyötä vahvistava asiantuntijaelin), rahoittajien tulevaisuusfoorumi (vuotuinen keskustelutilaisuus) ja kansainvälistymisstrategia (kirjallinen suunnitelma) – eivät ole päällekkäisiä vaan täydentävät toisiaan kohdentamalla aina eri sidosryhmille, vastuutahoille tai aikajännteille. Toimenpiteet eivät lisää byrokratiaa tai hallinnon kustannuksia vaan niiden tavoitteena on lisätä kulttuuri- ja luovien alojen eri osapuolten vuoropuhelua yhteistyön, -rahoituksen ja -ymmärryksen lisäämiseksi yli sektorirajojen.

Toteuttamalla seuraavat toimenpiteet pääsemme nykytilanteesta parhaaseen mahdolliseen tulevaisuuteen:

1. Kulttuurin perusta tulevaisuuskestäväksi
2. Kulttuurin tekijät avainasemassa
3. Pitkäjänteistä ja monialaista kulttuuripolitiikkaa
4. Uudistumisen, kestävyys ja kasvun mahdollistaminen
5. Yhteistyön ja osallisuuden voima
6. Yhteinen linja politiikassa
7. Kulttuurin kukoistava toimintaympäristö
8. Kansainvälistyvä kulttuuri
9. Lisää luovuutta: kulttuuri yhteiskunnallisena ja taloudellisena muutosvoimana

1 Kulttuurin perusta tulevaisuuskestäväksi

Kulttuurin infrastruktuurin rahoituksesta sekä kulttuurin saatavuudesta ja saavutettavuudesta huolehditaan yhteistyössä. Kaikkien osallisuutta kulttuurista edistetään. Erityisesti varmistetaan lasten ja nuorten mahdollisuudet kasvaa kulttuuriin, ja heidän luku-, kieli- ja mediataitojaan vahvistetaan.

2 Kulttuurin tekijät avainasemassa

Teosten hyödyntäminen tuo aina korvauksen tekijälleen. Huolehditaan korvaus-, palkkio- ja sosiaaliturvajärjestelmien toimivuudesta sekä vahvistetaan ansaintaa alusta- ja tekijänoikeustaloudessa.

3 Pitkäjänteistä ja monialaista kulttuuripoliitikkaa

Valtioneuvostotason ylivaalikautinen toimielin seuraa ja arvioi kulttuuripoliittisen selonteon toteutumista ja tekee aloitteita kulttuurin edistämiseksi eri politiikka-aloilla.

4 Uudistumisen, kestävyys ja kasvun mahdollistaminen

Kulttuurialan ja luovien alojen uudistumisen, kestävyys ja kansainvälistymisen tueksi on saatavilla rahoitusta ja tukea arvoketjun eri vaiheissa.

5 Yhteistyön ja osallisuuden voima

Kulttuurialan toimijoiden keskinäisellä ja poikkialaisella yhteistyöllä sekä TKI-kumppanuuksilla lujitetaan ja monipuolistetaan arvoverkkoja.

6 Yhteinen linja politiikassa

Eri sektoreiden politiikkatoimet täydentävät toisiaan. Kulttuuri osallistuu myönteisesti suurten yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisemiseen yhteisten tavoitteiden mukaisesti.

7 Kulttuurin kukoistava toimintaympäristö

Valtio tukee kulttuuria aiempaa vahvemmin ja investoi strategisesti kulttuuri- ja luovien alojen kehittämiseen. Kulttuurialan ja luovien alojen väliset synergiaedut tuottavat lisäarvoa alojen välille ja yhteiskunnan eri sektoreille.

8 Kansainvälistyvä kulttuuri

Kulttuuri- ja luovat alat ovat kansainvälisesti verkottuneita ja toimivat aktiivisesti kansainvälisillä markkinoilla luoden merkittävästi vientituloja.

Myönteinen tulevaisuus vuonna 2040 on seurausta hallitusta kulttuurisesta murroksesta, joka on lisännyt ihmisten ja luonnon hyvinvointia.

9 Lisää luovuutta: kulttuuri yhteiskunnallisena ja taloudellisena muutosvoimana

Kuvio 4. Toimenpideluettelo.

3.1 Kulttuurin perusta tulevaisuuskestäväksi

Suomalainen kulttuuri kaikissa muodoissaan toimii monipuolisena voimavarana kansalaisille, ja sen rooli kansainvälisenä kilpailutekijänä on tunnustettu. Kansalliskielten asema yhteiskunnassa on selkeä, vahva ja suomalaisia yhdistävä. Suomi on kannustava sivistisyhteiskunta ja ylpeä omasta monipuolisesta kulttuuriperinnöstään.

Toimiva kulttuurialan infrastruktuuri on edellytys jokaisen osallisuudelle kulttuurissa. Se vahvistaa demokratiaa, ihmisten yhdenvertaisuutta, luovuudesta kehittyvää kasvua ja ihmisten hyvinvointia. Kulttuuri välittää nykyaikaan ymmärrystä menneistä ajoista ja sukupolvista sekä vie jäljen tästä ajasta tulevaisuuteen seuraaville sukupolville.

Julkisella rahoituksella turvataan kulttuurin saavutettavuus. Kulttuuri luo pohjan osallisuuden kokemukselle ja tukee kotoutumista Suomeen. Kulttuurin rahoitus pohjaa laajennetaan ja monipuolistetaan varmistamaan riittävät resurssit. Kulttuurin paikallisesta ja alueellisesta saatavuudesta ja saavutettavuudesta huolehditaan kehittämällä kulttuuripalveluja ja -toimintaa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyössä, käyttäjiä osallistavasti ja saavutettavuuden parantavia toimintatapoja hyödyntäen. Keskeisen kansallisen kulttuuriperinnön pitkäaikaisesta säilymisestä ja saatavuudesta huolehditaan kaikissa turvallisuusolosuhteissa kokonaisturvallisuuden toimintamallin mukaisesti. Kulttuurin tilasto- ja tietoperusta turvataan ja sen hyödynnettävyyttä parannetaan.

- Varmistetaan jokaisen oikeus osallistua taiteeseen ja kulttuuriin sekä tehdä, kokea ja kehittää sitä varhaislapsuudesta lähtien koko elämän ajan. Edistetään lasten ja nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia laadukkaaseen taide- ja kulttuurikasvatukseen sekä suomalaisen kulttuuriperinnön välittämiseen uusiille sukupolville kehittämällä varhaiskasvatusta, perusopetusta ja opettajankoulutusta. Parannetaan taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta lapsille ja nuorille kaikkialla Suomessa yhteistyömallien ja riittävien resurssien avulla. Vahvistetaan lasten ja nuorten luku-, kieli- ja mediataitoja sekä heidän vaikutusmahdollisuuksiaan taide- ja kulttuuripalveluiden sekä kulttuuriympäristön kehittämisessä.
- Edistetään kulttuuri- ja taidekasvatus- ja -opetustoimijoiden yhteistyötä mm. kansallisten taidekasvatuksen- ja koulutuksen visioiden toimeenpanolla, ja osallistaen sekä julkiset että yksityiset toimijat ja rahoittajat. Tuetaan yhteistyön koordinoitua ja verkostomaisten toimintamallien juurruttamista koko maassa esimerkiksi kulttuurikasvatussuunnitelmien avulla.
- Panostetaan kaikenikäisten hyvän medialukutaidon ja digitaalisen informaatiolukutaidon ylläpitämiseen mediaympäristön muutosten, tekoälyn lisääntyvän käytön ja turvallisuusympäristön muutosten vuoksi. Näin taataan ihmisten henkilökohtainen hyvinvointi, kansallinen resilienssi sekä

turvallisuus ja demokratiakehitys, jotka pyritään turvaamaan myös häiriötilanteissa ja kriiseissä.

- Kuntien ja valtion yhteistoimintaa edistetään jo toimivilla yhteistyömalleilla ja toimintatavoilla, kuten tukemalla yhteiskäyttöisiä tiloja, kiertue- ja vierailumalleja sekä alustoja kulttuuripalveluille mukaan lukien digitaaliset ratkaisut.
- Rahoituslähteiden monipuolisuutta kehitetään tavoitteellisesti varmistamaan kasvavat resurssit kulttuuri- ja luovilla aloilla. Avustus- ja valtionosuusrahoituksen rinnalla vahvistetaan toimijoiden omien tulojen kasvattamista, pääomarakenteen kehittymistä sekä toteutetaan lahjoitusten verovähennys. Vahvistetaan Sitran roolia suomalaisen kulttuurin ja kasvun tukijana suuntaamalla Sitran toimintaa nykyistä voimakkaammin taiteen ja kulttuurin alalle.
- Kulttuurin aluehallinnolle tarvitaan kokonaisvastuullista ajattelua, alueellisen verkoston vahvistamista ja rakenteita, jotka kannustavat alueellisten viranomaistoimijoiden sekä taide- ja kulttuuritoimijoiden keskinäiseen yhteistyöhön.
- Asetetaan kulttuurialalle syrjäytymistä ehkäiseviä tavoitteita, joiden avulla yhteiskunnastamme rakentuu kaikki mukaan ottava ja kaikille turvallinen paikka elää ja tuntea itsensä yhteiskunnan yhdenvertaiseksi jäseneksi.
- Huolehditaan kulttuurin luomisen, kulttuuripalveluiden tuottamisen ja sisältöjen tarjoamisen vaatiman kulttuurin fyysisen ja digitaalisen infrastruktuurin jatkuvuudesta ja uudistumisesta.
- Arkeologisen kulttuuriperinnön suojelua sekä rakennetun kulttuuriympäristön säilymistä vahvistetaan kehittämällä kohteiden kestävä hoitoa sekä vajaan käytössä olevien rakennusperintökohteiden ja muiden tilojen hyödyntämistä kulttuuritoiminnassa.
- Huolehditaan, että kulttuuri tukee ihmisten luontosuhteen kehittymistä, jotta hyvinvoiva luonto säilyy kulttuuriperintönä tulevaisuuteen.
- Vahvistetaan kulttuurialaa koskevan tilasto- ja tietoperustan ajantasaisuutta, kattavuutta ja yhteentoimivuutta sekä parannetaan tiedon hyödynnettävyyttä alan vaikuttavuuden tunnistamiseksi, päätöksenteon pohjaksi ja toiminnan suuntaamiseksi.

3.2 Kulttuurin tekijät avainasemassa

Kulttuuri- ja luovien alojen tekijöiden työmarkkina-aseman vahvistamiseksi parannetaan korvaus-, palkkio- ja sosiaaliturvajärjestelmien toimivuutta. Tuetaan toimintamallien ja verkostojen kehittymistä ja arvoverkkojen nivelkohtia sekä vahvistetaan ansaintaa alusta- ja tekijänoikeustaloudessa. Teoksen hyödyntäminen tuo aina korvauksen tekijälleen. Parannetaan kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaisten osaamisen tunnistamista ja hyödyntämistä yhteiskunnan eri sektoreilla sekä vahvistetaan sektoreiden

kykyä edistää digitaalista kehitystä ja kestävyysmurrosta. Kulttuuri- ja luovien alojen osaaminen on laajasti käytössä eri talouden ja yhteiskunnan sektoreilla.

- Mukana uudistumisessa ovat kaikki taiteen alat. Kirja-alasta tehdään laajempi selvitys ja sen pohjalta kansallinen toimenpideohjelma kirjallisuuden tukemiseksi. Visuaalisten alojen taiteilijoiden korvaus- ja palkkiojärjestelmää kehitetään.
- Tuetaan kulttuuritoimijoiden tunnistamista ja tunnustamista henkisen kriisinkestävyuden avaintekijöinä sekä vahvistetaan heidän ymmärrystään omasta roolistaan yhteiskunnan turvallisuudelle.
- Vahvistetaan kulttuurialan toimijoiden valmiuksia ja osaamista ympäristötietoisien digitaalisen siirtymän mahdollisuuksista täydennyskoulutuksella ja tukemalla digitaalisen taiteen ja siihen perustuvan taidelähtöisen liiketoiminnan kehittämistä.
- Kulttuurin tekijöiden asemaa parantaviin keinoihin sisältyvät epätyypillisiin työsuhteisiin liittyvien ongelmien korjaaminen, ansainnan vahvistaminen alusta- ja tekijänoikeustaloudessa, taiteen ja kulttuurin ostamiseen ja lahjoituksiin liittyvät kannustimet verotuksessa sekä uudenlaiset välittäjä rakenteisiin liittyvät rahoitusmuodot.
- Uudistetaan yhdistelmä vakuutus kattamaan myös apurahatulo.
- Taide- ja kulttuurialan opiskelijoille tarjotaan mahdollisuutta opiskella myös yrittäjyyttä tai muita ammatin harjoittamista tukevia taitoja.
- Varmistetaan eri taiteenalojen kehittymismahdollisuudet sekä tasapuolinen kohtelu valtionrahoituksessa uudistamalla toimintamalleja ja rahoitusinstrumentteja. Muodostetaan lisäksi aiempaa laajempia, taiteen ja kulttuurin eri aloja yhteen liittäviä rahoitusinstrumentteja ja toimintamuotoja.
- Julkisen ja yksityisen sektorin yhteisrahoitusmalleilla edistetään ammattimaisesti tuotettujen kulttuuripalvelujen alueellista, paikallista ja kielellistä saatavuutta, taiteen vapaan kentän työllisyyttä sekä alan toimintaedellytysten paranemista. Rakenteet ja hallinnolliset resurssit tukevat kulttuurin alan ammattilaisena työskentelemistä myös muualla kuin suurissa kaupungeissa.

3.3 Pitkäjänteistä ja monialaista kulttuuripolitiikkaa

Kulttuuripolitiikka on itseisarvonsa lisäksi talous- ja kasvupolitiikkaa. Luovat alat vauhdittavat talouden positiivista rakennemuutosta, ja kasvattavat siten kansantalouden kokoa ja arvonnäköalaa, mikä hyödyttää kulttuurialan tekijöitä ja koko yhteiskuntaa. Kulttuuri- ja luovien alojen vaikutus sivistisyhteiskunnan eri sektoreilla on laaja. Se ulottuu turvallisuudesta, hyvinvointiin ja talouden kasvuun. Laaja-alaisen vaikutuksen aikaansaaminen edellyttää

valtioneuvostotasoisena ylivaalikautisen kulttuuri- ja luovien alojen toimielimen perustamista.

Tämän pysyvän, neuvoa-antavan toimielimen tehtävänä on seurata ja arvioida kulttuuripoliittisen selonteon toteutumista sekä tehdä aloitteita kulttuuri- ja luovien alojen kokonaisvaltaiseksi edistämiseksi eri politiikka-aloilla. Lisäksi toimielin antaa vuosittain raportin kulttuuripoliittikan tilasta päätöksenteon tueksi ja kehittämiseksi. Monialaisessa toimielimessä ovat edustettuina asianomaiset ministeriöt, kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaiset, elinkeinoelämä ja suuret kaupungit. Toimielimessä on molempien kansalliskielten edustus.

- Toimielin arvioi tarvetta selkeyttää ja vahvistaa perustuslain sivistyksellisiä oikeuksia (ml. kulttuuripalvelut) koskevien säännösten soveltamista, riittävien sivistyksellisten oikeuksien määrittelyä sekä oikeuksien turvaamista. Se käsittelee myös taiteen ja kulttuurin strategista asemaa hallinnossa yhteistyössä keskeisten ministeriöiden kanssa ottaen huomioon eri politiikka-alat, erityisesti talouspolitiikan ja luovat alat.
- Selvitetään myös mahdollisuutta perustaa toimielin Tutkimus- ja innovaationeuvoston (TIN) yhteyteen omaksi kulttuuri- ja luovien alojen toimikunnaksi.

3.4 Uudistumisen, kestävyys- ja kasvun mahdollistaminen

Kulttuuri- ja luovien alojen uudistumisen, kestävyys- ja kansainvälistymisen tueksi on saatavilla rahoitusta ja tukea arvoketjun eri vaiheissa. Kulttuuri- ja luovien alojen kasvun vauhdittamiseksi varmistetaan sidosryhmien kanssa yhteistyössä, että alan vaikuttavuuskannusteet ovat toimivia. Tunnistetaan luovan osaamisen merkitys tutkimus-, kehitys- ja innovaatiopolitiikassa, mikä johtaa uusiin markkinoihin menestyviin tuotteisiin ja palveluihin. Uusia teknologioita ja digitaalisen kehityksen tarjoamia mahdollisuuksia hyödynnetään yhtäältä kulttuurin saavutettavuuden ja toisaalta kulttuuri- ja luovien alojen kaupallisen menestyksen edistämiseksi. Tavoitteena on nostaa Suomi Pohjoismaiden kärkeen uusien kulttuuri-innovaatioiden ja kansainvälisten läpimurtojen tuottajana.

- Luodaan kulttuuri- ja luoville aloille soveltuvia rahoitusmalleja investointeihin, pääomittamiseen, yhteisötalouteen ja osuustoimintaan sekä kumppanuuksia julkisten ja yksityisten rahoittajien kesken.
- Business Finland ja kulttuurialan virastot tunnistavat luovan alan yritykset asiakkaina. Rahoitusinstrumenteilla tuetaan myös pieniä ja alkuvaiheen luovien alojen yrityksiä ja yrittäjiä joustavasti.
- Varmistetaan, että kulttuuri- ja luovien alojen toimijoilla on mahdollisuus hyötyä myös valtion TKI-rahoituksesta.

- Luovien alojen kasvustrategialla edistetään aineettomaan pääomaan perustuvaa liiketoimintaa, teknologiaa hyödyntäviä kaupallisesti elinkelpoisia palveluinnovaatioita ja sisältöjen tuottamista. Luodaan uusia yhteistyö- ja rahoitusmalleja, joilla tuetaan kulttuuri- ja taidealojen potentiaalin hyödyntämistä sosiaalista ja inhimillistä arvoa tuottavien yhteiskunnallisten innovaatioiden synnyttämisessä.
- Laaditaan sidosryhmien kanssa periaatteet tekijänoikeuden ja aineettoman pääoman arvottamiseksi ja lisätään alan yritysten ja rahoittajien välistä vuoropuhelua.
- Edistetään kulttuuri- ja luovien alojen asemaa osana EU:n strategisen kilpailukyvyyn vahvistamista. Lisätään viestintää ja neuvontaa kulttuuri- ja luovien alojen toimijoille eri rahoitusohjelmien mahdollisuuksista. Suunnataan valtion tukea ja kannustimia hankevalmisteluun.
- Osaamiskeskittymien syntymistä tuetaan EU-hankeaihioiden avulla, ja kannustetaan EU-rahoituksen hakemiseen.
- Varmistetaan, että suomalaiset kulttuuri- ja luovan alan yritykset voivat hyödyntää InvestEU-ohjelman takausvälinettä.
- Valtion kehittämisrahoitusta suunnataan kulttuuri- ja luovien alojen uudistamiseen ja arvoketjujen toteutumiseksi toimintamallien ja palveluiden kehittämiseen.
- Alan strategisen rahoittajayhteistyön vahvistamiseksi toimeenpannaan yksityisten säätiöiden, alueellisten toimijoiden sekä OKM:n ja TEM:n välinen vuosittainen tavoitteellinen ja konkreettinen tulevaisuusfoorumi, jossa muodostetaan kulttuuri- ja luovien alojen analyttinen tilannekuva ja muodostetaan suunnitelma yhteisistä tulevaisuustoimenpiteistä. Konkreettisenä tavoitteena on alan rahoitus pohjan laajentaminen, vaikuttavuuden kasvattaminen ja päällekkäisyyksien välttäminen.

3.5 Yhteistyön ja osallisuuden voima

Eri väestöryhmien osallisuutta kulttuuriin edistetään. Kulttuuri- ja luovien alojen toimijoiden keskinäisellä ja poikkialaisella yhteistyöllä sekä tutkimus-, kehitys- ja innovaatiokumppanuuksilla lujitetaan ja monipuolistetaan arvoverkkoja. Monialaisilla osaamisverkostoilla, viranomaisyhteistyön parantamisella sekä kulttuuri- ja luovien alojen koulutuksen työelämävastaavuutta parantamalla lisätään kulttuurialan tuottamaa arvonlisää ja työllisyyttä.

- Panostetaan eri väestöryhmien osallisuuden lisäämiseen, ja tuetaan monitaustaisten ihmisten toimijuutta ja työllistymistä kulttuurialalla. Tuetaan kulttuurituotantoa molemmilla kansalliskielillä ja otetaan ruotsinkielisen kulttuurin erityistarpeet huomioon. Tuetaan erityisesti vähävaraisten ja muiden haavoittuvien ryhmien osallistumismahdollisuuksia kulttuuritapahtumiin ja harrastuksiin.

- Saamelaisen kulttuurin, taiteen ja kulttuuriperinnön edistämiseksi tehdään yhteistyötä neljän valtion Saamelaiskäräjien sekä kulttuuri- ja kulttuuriperinnöstä vastaavien viranomaisten kanssa. Vahvistetaan valtion osoittamaa tukea saamelaisen kulttuurin edistämiseen.
- Kulttuuriperintöalan toimijoiden, matkailualan, yritysten ja tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan kumppanuuksien ja arvoverkkojen muodostumista tuetaan ja edistetään.
- Tuetaan kulttuurialan datalukutaitoja ja kehitetään tasa-arvoisia ja innovatiivisia tapoja tuottaa dataa alalla sekä hyödyntää sitä uusien palveluiden kehittämisessä.
- Lisätään yhteistyötä kulttuurialan sisällä ja lähialojen kesken sekä kansainvälisten verkostojen ja infrastruktuurien kanssa.
- Tuetaan kulttuuriorganisaatioiden valmiuksia ja osaamista sekä monialaista ja kansainvälistä yhteistyötä datapohjaisen yleisösuhteen kehittämistyössä.
- Lisätään nuoriso-, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten koulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa taide- ja kulttuurialan tuntemusta ja osaamista sekä vahvistetaan kyvykkyyttä sen hyödyntämiseen.
- Varmistetaan, että kulttuuri- ja luovien alojen toimijoilla on osaamista yrittäjyyteen ja taloudelliseen toimintaan.
- Kannustetaan työnantajia myöntämään työntekijöilleen täysimääräisesti kulttuuri- ja liikuntaetuuksia, mikä hyödyttää merkittävästi ihmisten hyvinvointia ja alan toimijoiden elinvoimaisuutta.
- Selvitetään kulttuuri- ja liikuntaetuuden käyttöalan laajentamista.

3.6 Yhteinen linja politiikassa

Eri sektoreiden politiikkatoimet täydentävät toisiaan. Kulttuuriala osallistuu myönteisesti suurten yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisemiseen yhteisten tavoitteiden mukaisesti. Kulttuuripolitiikan alueelliset, kansalliset ja kansainväliset osa-alueet nivELYVÄT toisiinsa muodostaen johdonmukaisen kokonaisuuden.

- Kulttuuri- ja luovien alojen liiketoimintaympäristöä kehitetään eri politiikka-alojen yhteistyönä. Kehittämistoimilla tehostetaan kulttuurituotteiden ja -palvelujen liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntämistä, niin että tarjonta ja kysyntä kohtaavat paremmin ja syntyy kaupallista menestystä ylläpitämään yritystoimintaa.
- Vahvistetaan kulttuurinäkökulmia kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttamisessa kansallisesti ja sisällytetään kansallisiin kestävyystarkasteluihin kulttuurista kestävyyttä kuvaavat indikaattorit ja mittarit.

- Laaditaan konkreettiset toimenpiteet kulttuurin edistämiseksi kestävän kehityksen kontekstissa osana kansallista kestävän kehityksen strategiaa 2022–2030 sekä Agenda 2030:n kansallista toimeenpanoa, ja integroidaan kulttuurinäkökulmat osaksi ilmastopolitiikan ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisen toimia.
- Tunnustetaan kulttuurin merkitys osana sosiaali- ja terveyspalveluita sekä ennaltaehkäisevää toimintaa yksinäisyyden ja segregaaation vähentämiseksi. Hyvinvointialueiden ja kuntien rahoitusjärjestelmään sisältyvien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen HYTE-kertoimien painoarvoa lisätään ja kriteereitä ja mittareita tarkistetaan paremmin vaikuttavaa ennaltaehkäisyä tukeviksi.
- Vahvistetaan kulttuurin hyvinvointivaikutusten hyödyntämiseen liittyvää moniammatillista erityisosaamista ja vakiinnutetaan se osaksi kaikkien hyvinvointialueiden toimintaa.
- Laaditaan toimenpideohjelma, jonka tarkoituksena on edistää lasten ja nuorten hyvinvointia ja osallisuutta. Kiinnitetään erityistä huomiota lasten ja nuorten luku-, kieli- ja mediataitoihin.
- Vahvistetaan taiteen ja kulttuurin roolia digitalisoituvan yhteiskunnan kehittämisessä sivistyksen turvaajana ja kestävyysmurroksen vauhdittajana mm. tekoälyn eettisellä hyödyntämisellä, digitaalisen itseilmaisun tukemisella ja digitaalisen hyvinvoinnin sisällyttämisellä kulttuuripalveluiden suunnitteluun.

3.7 Kulttuurin kukoistava toimintaympäristö

Valtio tukee kulttuuria aiempaa vahvemmin ja investoi strategisesti kulttuuri- ja luovien alojen kehittämiseen. Kulttuuri- ja luovat alat muodostavat kukoistavan ekosysteemin, jolle on luotu toimintaedellytykset tarkoituksenmukaisella sääntelyllä ja mahdollistavalla rahoituksella. Kulttuuri- ja luovien alojen väliset synergiaedut tuottavat lisäarvoa alojen välille ja yhteiskunnan eri sektoreille.

- Kulttuuri- ja luovien alojen julkinen rahoitus ja rakenteet vahvistuvat vuoteen 2040 mennessä niin, että luovan talouden osuus bkt:sta kaksinkertaistuu.
- Kulttuuri- ja luovia aloja edistetään arvoketjuja vahvistamalla, tekijänoikeuden toimivuutta lisäämällä, mahdollistamalla aineettoman pääoman lisääminen taseeseen sekä eri sektoreiden kasvustrategioilla. Varmistetaan, että aineettoman pääoman erät voidaan ottaa huomioon yritysten taseessa.
- Lisätään rahoituksen ennakoitavuutta mm. monivuotisilla rahoitussuunnitelmilla sekä lisäämällä monivuotisia avustuksia. Kehitetään valtionavustusten strategisuutta.

- Tekijänoikeuslainsäädäntöä ja -järjestelmää kehitetään ja ylläpidetään niin, että tekijöiden taloudelliset ja moraaliset oikeudet turvataan, lainsäädäntö ja järjestelmä tukee oikeuksien tehokasta lisensiointia ja ansaintalogiikoiden innovatiivista kehittämistä, sopimusosapuolten välillä vallitsee nykyistä parempi tasapaino, oikeuksien valvonta on tehokasta ja käytössä on kehittynyt tekijänoikeuden digitaalinen infrastruktuuri.
- Tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden tekijänoikeuksiin ja tekijänoikeudella suojatun aineiston käytön korvaamiseen liittyvät intressit sekä tekoälyn kehittämiseen liittyvät laajemmat yhteiskunnalliset intressit otetaan tasapainoisesti ja läpinäkyvästi huomioon tekoälyteknologioita kehitettäessä.
- Selvitetään matkailijamaksun keräämistä ja sen käyttöä kulttuurin edistämiseen.

3.8 Kansainvälistyvä kulttuuri

Kulttuuri- ja luovien alojen tekijät ovat kansainvälisesti verkottuneita ja toimivat aktiivisesti kansainvälisillä markkinoilla luoden merkittävästi vientituloja. Alalla työskentelevien osaamisen ja ammattitaidon ylläpitäminen kansainvälisellä tasolla edellyttää jatkuvaa vuorovaikutusta ja verkostoitumista moneen suuntaan sekä investointeja. Kulttuuri on keskeinen osa Suomen ulkosuhteiden laajaa ja monipuolista toimintakenttää. Sen itseisarvo sekä siihen liittyvät välilliset hyödyt tunnustetaan. Kulttuurin myönteiset vaikutukset maakuvaan edistävät Suomen kansainvälistä menestystä ja elinkeinopoliittisia tavoitteita. Kulttuuria hyödynnetään aktiivisesti osana ulkosuhteita globaalivastuun sekä kahden- ja monenvälisten yhteistyösuhteiden vahvistamisessa.

- Määritellään yhteistyössä eri ministeriöiden (OKM, UM ja TEM), kulttuuri- ja luovien alojen keskeisten toimijoiden sekä kansainvälistymisen asiantuntijoiden kanssa kulttuurin poikkihallinnollinen kansainvälistymisstrategia, joka sisältää painopisteet, tavoitteet, ekosysteemien vahvistamisen keinot sekä keskeiset toimenpiteet. Näihin kuuluvat tukijärjestelmien yhteentoimivuus, EU-rahoitusohjelmien hyödyntäminen, kansainvälisen liiketoiminnan ja osaamisen kasvattaminen, kulttuurin ja matkailun yhteistyön vahvistaminen, taiteen alojen välittäjäportaana ja agentuuriosaamisen vahvistaminen, luovien alojen ammattilaisten kansainvälinen liikkuvuus ja kulttuuri osana ulkosuhteita.
- Vahvistetaan kansainvälistymisen tukirakenteita sekä rahoitusinstrumentteja (mm. valtion vientituki, tuotantokannustin, hallinnollisesti kevyt tukirakenne messu- yms. osallistumiselle, kansainvälistymisen tuki- ja välittäjäorganisaatioiden roolin vahvistaminen).

- Edistetään kulttuuri- ja luovien alojen immateriaalioikeusosaamista ja neuvottelutaitoja erityisesti kansainvälisessä toiminnassa kansallisen aineettomien oikeuksien strategian mukaisesti.
- Parannetaan Suomessa olevien ja Suomeen tulevien kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaisten mahdollisuuksia työskennellä ja verkostoitua koti- ja ulkomailla.
- Vahvistetaan suomalaisen taiteen ja kulttuurin osuutta vienninedistämismatkojen ja valtiovierailujen ohjelmissa mm. ajoittamalla niitä merkittävien taide- ja kulttuuritapahtumien yhteyteen sekä Suomessa että maailmalla. Kulttuurin avulla viestimme menevät paremmin perille ja jättävät muistijäljen vastaanottajaan.

3.9 Lisää luovuutta: kulttuuri yhteiskunnallisena ja taloudellisena muutosvoimana

Kaikkien edellä mainittujen (3.1–3.8) toimenpiteiden seurauksena lisääntynyt luovuuspääoma ja kulttuuri ovat uudistaneet Suomea. Myönteinen tulevaisuus vuonna 2040 on seurausta hallitusta kulttuurisesta murroksesta, joka on lisännyt ihmisten ja luonnon hyvinvointia kestäväen kasvun kautta.

4 Seuranta ja mittarit

Tavoitteiden konkretisointi, vaikuttavuus ja mittaaminen kulkevat käsi kädessä kulttuurin aseman vahvistamisen kanssa. Selonteolle laaditaan erillinen toimeenpanosuunnitelma ja valitaan sille sopivat mittarit. Toteutumisen seuranta varten yhtenä toimenpiteenä esitetään luotavaksi ylivaalikautinen kulttuuri- ja luovien alojen toimielin, jonka yksi tehtävä on arvioida selonteon toteutumista. Painopisteitä ovat ainakin:

- tietopohjan vahvistaminen kulttuuri- ja luovien alojen elinkeino- ja työllisyyspolitiikasta
- tutkimuksen ja tietopohjan vahvistaminen luovuuden, ilmaisun ja taidetoiminnan pedagogiikan hyödyntämisestä ja vaikutuksista osallisuuden sekä yhdenvertaisuuden edistämässä
- mallin kehittäminen kulttuurin vaikuttavuuden laadullista ja määrällistä arviointia varten
- taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja talousvaikutuksien tutkimus
- kuntien kulttuuritoimen työn kehittymisen seuranta (TEAvisari ja kuntien peruspalveluiden arviointi, taiteilijoiden työllistyminen alueilla).

Lisäksi selontekotyötä jatketaan luovan talouden liiketoiminnan edistämisen osalta luovien alojen kasvustrategiatyössä (TEM). Selonteon toteutumisen mittaamisessa ja indikaattoreiden seurannassa noudatetaan valtioneuvoston kanslian toteuttaman kestävyysarvioinnin linjauksia:

- mittareiden määrän kullekin osa-alueelle tulee olla rajallinen.
- uusia mittareita ei toistaiseksi kehitetä, vaan käytetään nykyisiä tietoja
- tuloksien viestinnän on oltava helposti ymmärrettävää, yksinkertaistettua ja avointa.²⁰

²⁰ Airio et al. 2024.

5 Miten selonteko on laadittu?

Kulttuuripoliittinen selonteko haluttiin valmistella mahdollisimman osallistavasti johtamaan parempiin ja kestävämpiin ratkaisuihin, jotka palvelevat mahdollisimman laajasti koko yhteiskunnan, ei vain kulttuurikentän etua. Mitä moninaisimpien sidosryhmien osallistaminen toteutui koko selonteon valmistelun ajan marraskuusta 2023 kesäkuuhun 2024 sekä sen jälkeisellä lausuntokierroksella:

- Valmistelun aluksi OKM toteutti taustakyselyn, johon saatiin 300 vastausta, kaikkiaan 500 sivua näkemyksiä.
- Tuloksia käsiteltiin selonteon hybridimuotoisessa aloitusseminaarissa Helsingissä, jossa oli 200 osallistujaa.
- Taike ja OKM järjestivät aluekierroksen, jossa kuudella eri paikkakunnalla (Kuhmo, Inari, Jyväskylä, Vaasa, Lappeenranta ja Vantaa) keskusteltiin alueiden kulttuuripoliittisista näkemyksistä. Lisäksi Taike järjesti viitisenkymmentä kulttuuripoliittisen selonteon eri keskustelutilaisuutta sidosryhmille. Näihin tapahtumiin osallistui yli 1 000 ihmistä.
- Kultra ry. fasilitoi selonteon tueksi kaikille avoimia ”Olohuonekeskusteluita”, joihin sai kutsua työryhmän jäseniä alustamaan ja joiden tulokset kerättiin verkkolomakkeella ja analysoitiin selonteon aineistoksi.
- OKM kutsui kulttuurialan keskusjärjestöt kahteen verkkokeskustelutilaisuuteen, joihin osallistui 60 alan keskeistä asiantuntijaa.
- OKM suuntasi nuorille aikuisille oman some-kampanjan, jolla kerättiin 2040-luvun keski-ikäisten nykynäkemykset ja ideat kulttuuripoliitikasta ja sen tulevaisuudesta. Kampanja toteutettiin nuorten media RARE:n Instagram-tilin kautta, ja se saavutti yhteensä yli 123 000 tiliä sosiaalisessa mediassa.
- Eri ministeriöiden sekä niiden työryhmien ja muiden asiantuntijoiden kanssa (kuten mm. kaupunkipolitiikan ja tekijänoikeusasioiden neuvottelukunnan) käytiin keskusteluja selonteon tueksi.
- Selonteon omilla verkkosivuilla (<https://okm.fi/kulttuuriselonteko>) oli koko valmistelun ajan auki oleva kyselylomake, jolla saatiin hieman yli 300 vastaajan näkemykset.
- Lausuntokierros järjestettiin elo-syyskuussa, ja selontekoon saatiin 280 lausuntoa, yhteensä noin 600 sivua. Selonteko viimeisteltiin lausuntojen pohjalta.

Tiede- ja kulttuuriministeri Sari Multala asetti kulttuuripoliittista selontekoa valmistelevalle työryhmälle 9.11.2023–16.8.2024.

Jäsenet olivat:

puheenjohtaja Elina Laavi, valtiosihteeri
Teemu Brunila, muusikko, tuottaja, säveltäjä-sanoittaja

Eeva Furman, johtava asiantuntija, valtioneuvoston kanslia
Kaarlo Hildén, rehtori, Taideyliopisto
Ville Hytönen, puheenjohtaja, Kirjailijaliitto ry
Annakaisa Iivari, osastopäällikkö, sosiaali- ja terveysministeriö
Juha Itkonen, kirjailija, Taideneuvoston puheenjohtaja
Riitta Kaivosoja, ylijohtaja, opetus- ja kulttuuriministeriö
Anita Lehikoinen, kansliapäällikkö, opetus- ja kulttuuriministeriö
Sören Lillkung, verkställande direktör, Svenska kulturfonden
Stuba Nikula, toimitusjohtaja, Helsingin Tapahtumasäätiö
Paula Parviainen, kulttuurilähettiläs, ulkoasiainministeriö
Susanna Pettersson, toimitusjohtaja, Suomen Kulttuurirahasto
Kaisa Rönkkö, johtaja, Taiteen edistämiskeskus
Tomi Slotte Dufva, yliopistolehtori, Aalto yliopisto
Sakarias Sokka, erikoistutkija, Cupore
Johanna Selkee, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto
Petra Tarjanne, neuvotteleva virkamies, työ- ja elinkeinoministeriö
Paula Vesala, muusikko, sanoittaja, näyttelijä, käsikirjoittaja

Sihteeristö, opetus- ja kulttuuriministeriö:
pääsihteeri Liisa Suvikumpu
neuvotteleva virkamies Kimmo Aulake
kulttuuriasiainneuvos Silja Hakulinen
johtaja Minna Karvonen
hallinnollinen avustaja Marika Nyman
johtaja Jorma Waldén
kulttuuriasiainneuvos Johanna Vuolasto.

Työryhmä piti kymmenen kokousta, joiden lisäksi jäsenet osallistuivat lukuisiin keskustelutilaisuuksiin ja tapahtumiin selontekoon liittyen. Jäsenet työskentelivät työryhmäkokousten ohella myös neljässä eri alatyöryhmässä, jotka olivat 1) muuttuva teknologia ja tekoäly (toimintaympäristömuutoksena 2) rahoitus ja infrastruktuuri 3) kirjallisuus ja lukutaito 4) lasten ja nuorten kasvu kulttuurin tekijöiksi ja käyttäjiksi. Työn taustaksi selvitettiin lisäksi kulttuuripolitiikan ja -strategioiden kansainvälisiä esimerkkejä ja malleja erityisesti muista Pohjoismaista ja laajemmin Euroopasta.

Selonteon valmistelua on ohjannut Lasten, nuorten ja perheiden ministerityöryhmä, jonka puheenjohtajana ovat toimineet ministerit Anna-Maja Henriksson ja Anders Adlercreutz.

Liitteet

1. Laaja nykytilan kuvaus

Kulttuuripoliittisessa keskustelussa ovat vuosien – ja vuosikymmenten – ajan painottuneet samat aiheet: kulttuurialalle kaivataan arvostusta, taiteilijoiden aseman parantamista, taide- ja kulttuurisisältöjen sekä alan osaamisen laajempaa hyödyntämistä tuotteissa ja palveluissa, hallinnonalojen rajojen ylittämistä, kulttuurin sisällyttämistä kaikille politiikka-aloille, rahoituksen ja sen lähteiden lisäämistä sekä ylipäätään kulttuurielämän monimuotoistumista ja kansainvälistymistä. Näitä teemoja pidetään tärkeimpinä alojen tekijöiden, tutkijoiden, viranomaisten ja poliittisten päättäjien keskuudessa, mutta silti riittävää kehitystä ei tunnu tapahtuvan.²¹

Syitä tähän ovat ainakin alan tuottaman arvon moninaisuus, määrittelyn haasteet ja siten vaikea mitattavuus sekä alan pirstaleisuus ja heikko tunnistettavuus. Kun kulttuurin tuottamaa arvoa ei ymmärretä tai osata viestiä eikä mitata, ei tunneta tekijöitä tai ymmärretä heidän moninaista ja muista aloista poikkeavaa työtään, ei ole ihme, ettei suuria voittoja ole saavutettu.²²

Yhteiskunnan tietovaltaistuminen asettaa haasteita myös kulttuuri- ja luovien alojen tiedonkeruulle ja tilastoinnille, joissa on edelleen puutteita. Vaikka kulttuuri- ja luovat alat ovat saman arvoketjun osia, kokonaiskuvan tarkastelemista ei tapahdu missään eikä sitä ole vastuutettu millekään taholle. Kulttuuridatan hyödyntämisen liiketoimintamallit ovat vielä kehittymättömiä, mikä heikentää taiteen, kulttuurin ja kulttuuriperinnön näkyvyyttä ja vaikuttavuutta.

Koronapandemia 2020-luvun alussa toi esiin kulttuuri- ja matkailualojen haavoittuvuuden. Vaikka valtio myönsi valtionavustuksia ja muuta tukea, vaurioita kulttuurin ekosysteemiin ei voitu välttää. Kulttuurialan vahvistamista kestävämmän erilaisia uhkia jatkossa pidetään yhteiskunnallisesti tärkeänä.²³ Kulttuuri- ja luovat alat ovat samassa kestävyysmurroksessa muun yhteiskunnan kanssa, ja ajattelutapojen muutos on välttämättömyys. Tulevaisuus vaatii alan moninaista kehittymistä, jolle rahoituksen ja rakenteiden uudistaminen on edellytys.

²¹ Karhunen 2024; *Kulttuurin aika on nyt ja aina 2022*; *Kulttuuribarometri 2022*; *Kulttuurialan tulevaisuus 2022*; *Kulttuuripoliittisen selonteon taustakysely 2023*, OKM.

²² Kulttuurialan tuottaman moninaisen arvon mittaaminen on vaikeata kaikkialla. Britanniassa suosittu SROI (*Social Return on Investment*) ei sekään sovellu kaikkeen, ks. [Nicholls et al. 2012](#).

²³ Keväällä 2024 julkaistu laaja selvitys tuo esiin taiteilijoiden ja kulttuurin toimialan koronapandemiasta seuranneita ongelmia Suomessa, ks. [Vesala et al. 2024](#). Pohjoismaiden osalta ks. myös [Jakonen – Hirvi-ljäs 2023](#).

Rakenteet, rahoitus ja talousvaikutukset

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kulttuuripolitiikkaan kuuluvat seuraavat kokonaisuudet sekä niiden normiohjauksen ja rahoituksen edistäminen: taide, kulttuuri, kulttuuriperintö, yleinen kirjastotoimi, taidenäyttelyiden valtiontakuu, taiteilija- ja sanomalehtimieseläkkeet, tekijänoikeus, yhdenvertaisuuden ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen sekä taiteen perusopetus. Museoiden, arkistojen, kirjastojen, teatteriverkoston, musiikin ja kulttuurialan ammattilaisten valtiollinen tukeminen muodostaa pitkän historiallisen jatkumon aina 1800-luvun puolivälistä alkaen. Tälle on lainsäädännölliset perusteet, jotka ulottuvat perustuslakiin asti, jossa on turvattu kansalaisten sivistykselliset oikeudet sekä oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin.²⁴

Eniten kulttuuria rahoittavat kotitaloudet, noin 5 miljardilla eurolla vuosittain. Julkishallinto eli valtio ja kunnat rahoittavat kulttuuria noin 2,2 miljardilla eurolla. Kuntien välillä on suuret erot johtuen muun muassa kunnan koosta ja kulttuuritarjonnan laajuudesta. Kulttuurin julkisella rahoituksella on selkeä taloudellinen peruste: se korjaa markkinan puutetta ja siihen liittyy merkittäviä positiivisia ulkoisvaikutuksia sekä yhteiskunnallisia hyötyjä. Lisäksi tuki kohdistuu yhteiskuntaa uudistavaan toimintaan ja kulttuurin perustan ylläpitämiseen.²⁵

Säätiöiden ja yritysten yhteenlaskettu kulttuurin rahoitus on alle 200 miljoonaa euroa, mutta summa ei sisällä muun muassa uskonnollisten yhteisöjen ja vastaavien kulttuuriin käyttämiä rahoja. Esimerkiksi luterilaisten seurakuntien musiikintyöalan vuotuiset toimintakulut ovat noin 30 miljoonaa euroa. Uskonnollisilla yhdyskunnilla on myös muuta taide- ja kulttuuri sekä liikunta- ja kerhotoimintaa. Uskonnollisten yhdyskuntien merkitys kulttuurin vaalijoina ja edistäjinä on monin tavoin huomattava, ja niillä on keskeinen rooli kulttuurin ja kulttuuriperinnön vaalijoina ja välittäjinä. Eri puolilla Suomea olevat kirkot ja seurakuntien tilat ovat myös merkittäviä kulttuuritoiminnan ja vuorovaikutuksen mahdollistajia.²⁶

Kulttuuri- ja luovien alojen kasvu tulee yhä enemmän kansainvälistymisestä, jossa Suomessa on paljon hyödyntämätöntä potentiaalia verrokkimaihin suhteutettuna. Alan toiminta-, tuotanto- ja rahoitusmallien kehittäminen kansainvälistymisen tueksi on ollut lyhytjänteistä ja satunnaista. Yhtenäinen malli ei sovi kaikille kulttuuri- ja luoville aloille, vaan ratkaisujen räätälöinti on tehtävä kunkin alan omien toiminta- ja ansaintalogiikoiden mukaan.

Suomessa kulttuurin arvosta käydään varsin erilaista keskustelua kuin monissa muissa maissa, joissa kulttuuri- ja taidealojen ei tarvitse perustella

²⁴ Perustuslaki 731/1999, § 16–17.

²⁵ *Tilastokeskuksen yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto 2023*.

²⁶ Kivelä et al. 2023.

itseään samassa mitassa yhä uudestaan. Yksi selonteon laajasta tausta-aineistosta nouseva johtopäätös on, että on keksittävä keinoja lisätä päättäjien ohella myös suuren yleisön laajempaa ymmärrystä kulttuuri- ja taidealan ekosysteemistä ja siitä, miten arvokkaiksi koetut sisällöt tai ominaisuudet todellisuudessa syntyvät. Kuluttajien valinnoilla ja arvostuksilla on ratkaiseva merkitys koko kulttuurialan kehitykseen.²⁷

Kulttuurialaan investoiminen tuottaa taloudellisia kerrannaisvaikutuksia esimerkiksi hankintojen ja palveluiden ostoina, maksettujen palkkojen tuottamana ostovoimana ja verotuloina sekä synnyttämällä kysyntää muiden alojen palveluille. Investoidun pääoman tuottoa arvioitaessa on otettava huomioon taloudellisen arvon lisäksi myös mm. hyvinvoinnin kasvu, sosiaalisen, kulttuurisen ja sivistyspääoman kasvu sekä yhteiskunnalle ja väestölle tuotettujen palveluiden ja hyötyjen arvo.²⁸ Tätä kokonaisuutta ja luovien alojen arvoketjua ei kuitenkaan aina tunnisteta Suomessa, vaan julkisessa keskustelussa kulttuurialaa pidetään herkästi vain menoeränä.

Alue-, kaupunki- ja maaseutukehitys

Kuntien eriytymiskehitys näkyy kulttuuripalveluissa. Kansalliset laitokset, isot tapahtuma-areenat sekä valtionosuutta saavat taide- ja kulttuurilaitokset sekä taideyhteisöt keskittyvät kaupunkeihin. Pienissä kunnissa korostuvat avustusten ja järjestökentän merkitys sekä kirjastojen, kansalaisopistojen ja taiteen perusopetuksen tarjonta. Maaseutumaisilla, harvaan asutuilla alueilla kulttuuri- ja luovat alat sitoutuvat vahvasti elinympäristöön, kulttuuriperintöön ja kokemusmaailmaan.

Alueelliset ja paikalliset erot kulttuuri-investoinneissa ovat suuret, mikä vaikuttaa suoraan kulttuuritarjontaan, -palveluiden käyttöön ja taitelijoiden työllistymismahdollisuuksiin. Kulttuuri on osa kuntien peruspalveluja, ja se sisältyy kuntien peruspalvelujen valtionosuuteen. Kirjasto- ja kulttuuritoiminnan järjestäminen kuuluu kuntien lakisääteisiin tehtäviin. Pääosa kunnista ei saa erikseen taide- ja kulttuurilaitosten valtionosuutta, koska vain osassa kunnista on siihen oikeutettuja kulttuurilaitoksia. Peruspalvelujen valtionosuudessa kulttuurin (kirjasto, kunnan kulttuuritoiminta ja asukaskohtainen taiteen perusopetus) osuus on pieni, enintään pari prosenttia, siis noin 70 miljoonaa euroa.

Kulttuuri on vakiintunut osaksi kaupunkipolitiikkaa. Myös Suomessa kaupunkien merkitys kulttuurin, luovuuden ja innovaatioiden kasvualustana korostuu, ja kaupungit ohjaavat yhä enemmän kehityksen suuntaa. Kulttuuri on osa kaupunkikehittämistä, kansainvälisyyttä ja elinkeinotoimintaa, joka näkyy kaupunkien investoinneissa, vetovoimassa ja kaupunkikuvassa.²⁹

²⁷ Edelleen ajankohtainen analyysi taiteen ja talouden suhteesta on Klamer 1997.

²⁸ Sivistyksen merkityksestä myös talouskasvun edellytyksenä ks. Nussbaum 2011.

²⁹ Helve – Holstila 2024, 59–81.

Valtio rahoittaa valtionosuuksien kautta esittävän taiteen toimintayksiköitä ja museoita kattavasti ympäri Suomea sekä taiteen perusopetuksen oppilaitosten verkostoa. Myös osa kunnista on vahvasti mukana näiden verkostojen ylläpitäjinä ja rahoittajina. Yleisten kirjastojen, taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuuriverkoston ohella myös vapaa sivistystyö sekä eri kirkko- ja seurakunnat ovat merkittäviä paikallisen ja alueellisen kulttuuritarjonnan ylläpitäjiä ja työllistäjiä sekä omaehtoisen toiminnan edistäjiä. Kuntien ja valtion taloudellisen tilanteen kiristyminen voi vaikuttaa kulttuurin voimavaroihin heikentävästi ja vaikeuttaa alueellisen tarjonnan ylläpitämistä.

Alueetasolla tehtävän yhteistyön merkitys korostuu, jotta resursseja, tarjontaa ja osaamista voidaan koota yhteen ja välittää sekä lähipalveluna että digitaalisesti. Yhä keskeisemmäksi kulttuuripolitiikassa nousevat kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisuuden, saavutettavuuden ja osallisuuden vahvistaminen laajemmin maan eri osissa olemassa olevasta kunta- ja aluerakenteesta riippumatta.

Kulttuuriin osallistuminen ja kulttuurin kulutus

Kyselytulokset osoittavat, että kulttuuri kiinnostaa kaikenlaisia suomalaisia ikään, asuinpaikkaan ja tuloluokkaan katsomatta. Aktiivisia kulttuurin kuluttajia löytyy kaikilta Suomen alueilta ja eri yhteiskuntaluokista. Poliittisen kannan vaikutus kulttuurin kulutukseen on tasaantunut viimeisen vuosikymmenen aikana. Useimmin kulttuuriin osallistuttiin tai sitä harrastettiin kirjaa lukemalla tai kuuntelemalla, kirjastossa tai elokuvissa käymällä ja museossa vieraillemalla. Enemmistö (63 %) kaikista vastaajista kannattaa taiteen tukemista ja peräti 76 % kulttuuriperinnön suojelemista ja hoitamista julkisista varoista, jotta kaikki kansalaiset pääsevät näistä nauttimaan.³⁰

Kulttuuriin osallistumisen yhdenvertaisuuskehitys eri kunnissa on ollut hyvää. Kunnista 94 % raportoi, että niillä on pysyvä käytäntö, jolla ne mahdollistavat asukkaidensa kulttuuriin osallistumista ja omaehtoista kulttuuri- ja kulttuuriperintötoimintaa. Kirjastopalveluihin ollaan erityisen tyytyväisiä ja ne ovat käytetyimpiä kuntapalveluja. Kunnat ottavat kulttuuripalvelujen järjestämisessä yhä paremmin huomioon eri väestöryhmät, kuten työttömät, maahanmuuttajataustaiset ja laitoksissa asuvat henkilöt.³¹

Alueelliset ja paikalliset erot taiteen, kulttuurin ja kulttuuriperinnön käytössä ja saatavuudessa kuten hyvinvoinnissakin ovat suuria. Pääkaupunkiseudun, maakuntakeskusten ja pienten kuntien haasteet ja ratkaisumallit poikkeavat toisistaan. Koko maassa keskimäärin 20 % aikuisista koki, että omalla alueella

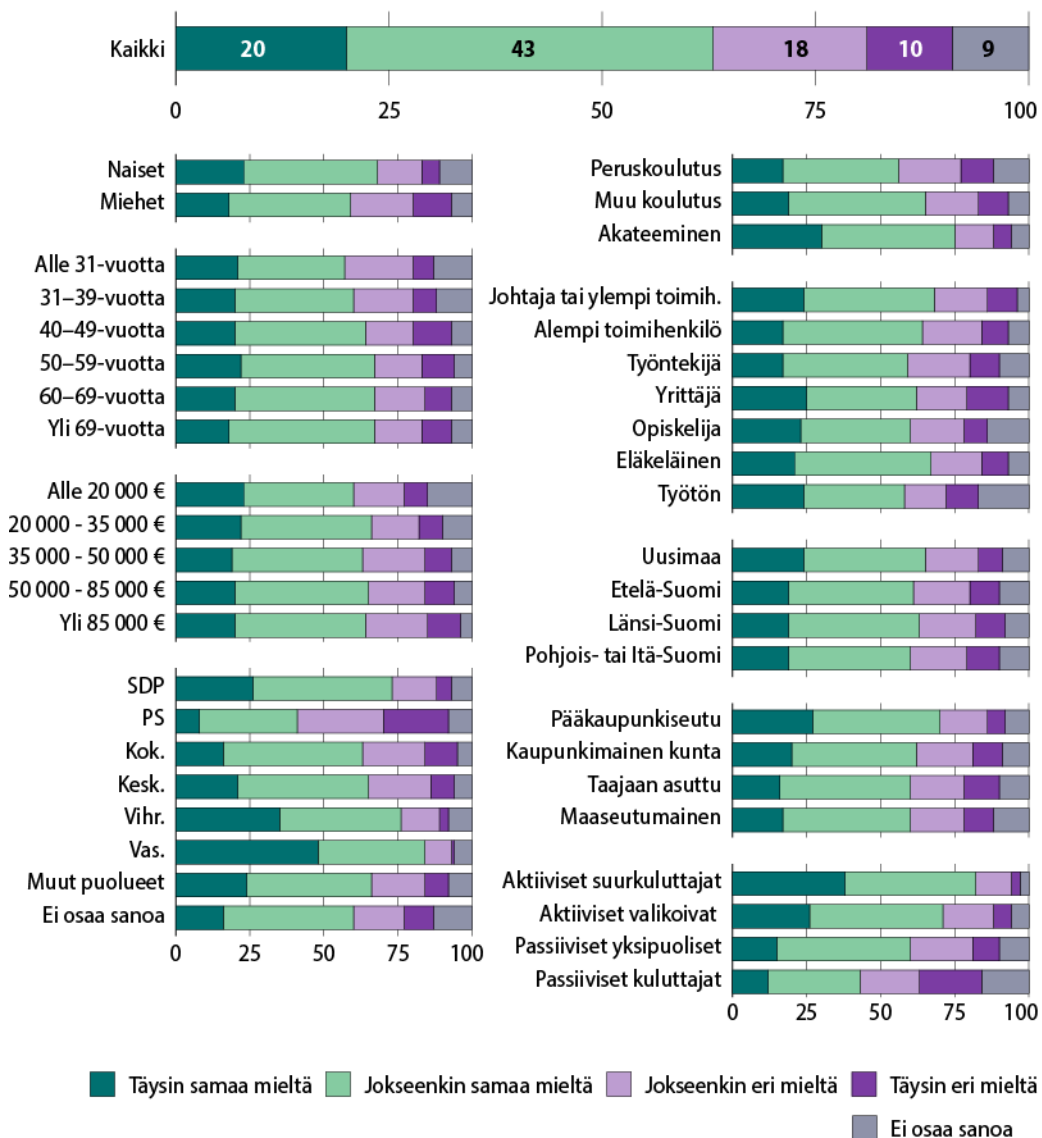
³⁰ [Kulttuuribarometri 2022](#); [Kulttuuriperintöbarometri 2021](#).

³¹ [TEAvisari, Kulttuuri](#); [Saukko et al. 2023](#). Kulttuuriin osallistumisen vaikutus parempana koettuun terveyteen tulee näkyviin [Terve Suomi 2022](#) -tutkimuksessa; ks. myös [Kuntalaistutkimus 2020](#).

ei ole tarjolla riittävästi kulttuuripalveluita. Tyytymättömyydessä palvelutarjontaan on maakuntakohtaisia eroja. Eniten tyytymättömyyttä on Pohjois- ja Itä-Suomen alueilla sekä Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa. Tyytyväisimpiä tarjontaan oltiin Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maakunnissa.³²

Vastaukset väitteeseen: ”Taidetta tulee tukea verovaroista, jotta siitä nauttiminen olisi mahdollista kaikille”

Prosenttia

³² Terve Suomi 2022 -kysely, kulttuuri.

Kuvio 5. Suomen Kulttuurirahaston Kantar Publicilla teettämä laaja selvitys kartoitti suomalaisten suhdetta taiteeseen ja kulttuuriin 2022, ja vertailuaineistona oli vastaava kysely 2013. [Kulttuuribarometri 2022](#).

Nuoret aikuiset ja muut työikäiset ovat aktiivisia kulttuuripalveluiden käyttäjiä, mutta ikääntyminen vaikuttaa laskevasti kulttuuripalveluiden käyttöön. Eläkeikäisten keskuudessa kulttuuripalveluiden käyttö on yleisempää niiden parissa, jotka raportoivat terveytensä olevan hyvä, kuin verrattuna heihin, joiden terveydentila on heikompi.³³

Työikäisten tuloluokkien välillä kulttuurin käytössä ei ole suuria eroja. Vähemmän ansaitsevat sijoittivat kulttuuripalveluihin yhtä lailla kuin paremmin ansaitsevat. Kulttuurin käyttäminen ratkaisee siis varallisuutta enemmän henkilökohtainen kiinnostus tai sen puute. Eläkeiässä tulotaso sen sijaan vaikuttaa. Pienituloisten eläkeikäisten vähäistä kulttuuripalveluiden käyttöä voi selittää haja-asutusalueiden heikko kulttuuripalvelutarjonta. Haja-asutusalueilla väestön väheneminen johtaa palvelujen asiakasmäärien pienenemiseen ja palveluverkoston harventumiseen. Erityisesti Itä-Suomessa ja rajaseudulla laajemmin tarvitaan suunnitelmallisuutta kulttuurin resilienssiä vahvistavan roolin kehittämiseksi.³⁴

Kulttuuriin suhtautuminen ja osallistuminen kulttuuritapahtumiin periytyy sukupolvelta toiselle. Suomalaiset ovat jaoteltavissa kolmeen eri ryhmään sen mukaan, miten he suhtautuvat kulttuuriin. Ensimmäinen ryhmä suhtautuu myönteisesti korkeakulttuuriin ja uskoo, että kulttuuriosallistuminen on yhteydessä kulttuuripääomaan ja yhteiskuntaan kuulumiseen. Toinen ryhmä suhtautuu kulttuuriosallistumiseen käytännönläheisesti, vailla ajatusta siitä, että sillä olisi yhteyttä kulttuuripääomaan tai statuksen osoittamiseen. Kolmas ryhmä puolestaan vastustaa uhmakkaasti ja vihamielisestikin erityisesti korkeakulttuuriksi kokemaansa kulttuuria ja kokee, ettei osallisuus kulttuurista kuulu heille. Ratkaisevan tärkeä kysymys onkin, kuinka varmistetaan, ettei tämä kielteinen kierre jatku. Kulttuuripalveluissa heikommassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittaminen sekä kulttuurisen vuorovaikutuksen ja kohtaamisten edistäminen on määritelty myös *Yhteiskunnan turvallisuusstrategian* päivityksessä tärkeäksi osaksi kokonaisturvallisuuden toimintamallia.³⁵

³³ Ks. esim. [Kulttuuribarometri 2022](#).

³⁴ [Kalenius – Bernelius – Hyvönen 2024](#); [Terve Suomi 2022 -kysely, kulttuuri](#).

³⁵ Dos. Riie Heikkilällä on aiheesta useita tutkimuksia, ks. esim. [Heikkilä 2017](#), 6–19. [Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2024](#) (valtioneuvoston antama esitys vahvistetaan vuoden 2024 loppuun mennessä). Ks. myös [Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016](#).

Lapset, nuoret ja harrastamisen kautta ammattilaiseksi kasvamisen mahdollisuus

Yhteiskunnan yhteinen tehtävä on huolehtia, että lasten ja nuorten oikeus osallistua taiteeseen ja kulttuuriin toteutuu. Lapset ja nuoret nähdään aktiivisina taiteen ja kulttuurin tuottajina, kokijoina ja osajoina.³⁶ Lasten ja nuorten keskittyminen kaupunkiseuduille on lisääntynyt yleisen väestönkehityksen myötä. Kaupungistuminen parantaa kulttuurin saavutettavuutta. Jo lähitulevaisuudessa, vuonna 2030, Suomessa on 80 kuntaa, joissa syntyy alle 15 lasta vuodessa. Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten osuus kasvaa erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muissa suurissa kaupungeissa. Kulttuurisen ja kielellisen moninaistumisen myötä myös kulttuuriperintö moninaistuu.³⁷

Kaupunkisegregaation myötä mahdollisuudet harrastaa ja nauttia kulttuuripalveluista eriytyvät naapurustojen ja eri sosiaalisten yhteisöjen välillä. Harvemmin asutuilla alueilla kulttuuripalveluiden käyttöä ja saavutettavuutta sekä kulttuurin harrastamismahdollisuuksia heikentävät pitkät etäisyydet ja tarjonnan vähäisyys.

Enemmistö suomalaisista on kiinnostunut tulevaisuudesta, kokee voivansa vaikuttaa siihen ja suhtautuu optimistisesti tulevaisuuteen. Nuorten kokema ympäristöhuoli ja yleinen ahdistuneisuus ovat kuitenkin kasvaneet.³⁸ Taide- ja kulttuuritoiminta tarjoaa lapsille mahdollisuuden itseilmaisuuksiin sekä kanavan kulttuuriseen pohdintaan ja erilaisten tulevaisuuksien kuvittelemiseen. Yhdessä tekeminen ja yhdessä luominen ovat myös keinoja muodostaa siltoja kulttuurien välille. Olennainen tekijä lasten ja nuorten kasvun tukemisessa on suotuisan ympäristön luominen ja arvostuksen osoittaminen omaehtoiselle kulttuuritoiminnalle.

Digitalisaatio on voimakkaasti läsnä lasten ja nuorten elämässä: älylaitteet, sosiaalinen media ja pelit muokkaavat arkea ja ovat tärkeässä roolissa sosiaalisten suhteiden muodostamisessa ja ylläpitämisessä, ajanvietteenä, uuden oppimisessa ja luovan itseilmaisun muotona. Valtaosa nuorista kokee kuuluvansa verkkoyhteisöihin. Digitaalisen hyvinvoinnin kannalta merkityksellistä on se, suunnitellaanko digitaalisia kulttuuripalveluita ja -

³⁶ YK:n lasten oikeuksien yleissopimus korostaa kaikkien lasten oikeutta vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin. Sopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus, joka on ollut Suomessa voimassa lainsäätövoimaisena vuodesta 1991. [Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991](#). Ks. myös [Unescon taide- ja kulttuurikasvatuksen linjaukset 2024](#).

³⁷ [Uudenmaan maakunnan vieraskielisen väestön ennuste vuosille 2022–2040](#).

³⁸ Ks. [Lähdemäki-Pekkinen et al. 2023](#); [Kivijärvi 2023](#); [Kouluterveyskysely 2023](#).

sisältöjä lasten ja nuorten tarpeiden mukaisesti ja lasten oikeuksia digitaalisissa ympäristöissä vahvistaen.³⁹

Lukutaito ja lukeminen vahvistavat lasten ja nuorten hyvinvointia, parantavat oppimistuloksia ja antavat hyviä valmiuksia työelämään siirryttäessä. Yleisillä kirjastoilla on keskeinen tehtävä lasten, nuorten ja perheiden lukemisen edistäjänä ja kirjallisuuden maailmaan tutustuttajana sekä kriittisen ajattelun ja mediataitojen edistäjänä. Vuonna 2023 yleisistä kirjastoista tehtiin 83 miljoonaa lainaa, josta lasten kauno- ja tietokirjallisuuden lainojen osuus oli 36 miljoonaa.⁴⁰

Taiteen ja kulttuurin tulevaisuudesta huolehtiminen edellyttää, että polut ammatillisen tai korkea-asteen koulutuksen kautta taiteen ja kulttuurin ammattilaisuuteen pidetään avoinna ja houkuttelevina. Samalla vahvistetaan World Economic Forum in määrittelemiä ratkaisevia tulevaisuustaitoja: mitä kehittyneemmiksi uudet teknologiat ja tekoäly muuttuvat, sitä tärkeämmäksi ihmistaidot kuten luovuus, uteliaisuus ja tunneäly muodostuvat.⁴¹

³⁹ Ks. pelien merkityksistä erit. Kempainen 2024; verkkoyhteisöiden merkityksistä nuorille erit. [Kivijärvi 2022](#); digitaalisesta hyvinvoinnista mm. [Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 25](#).

⁴⁰ [Suomen yleisten kirjastojen tilastot](#).

⁴¹ [The Future of Jobs Report 2023](#).

10 kysytyintä tulevaisuuden taitoa

Näiden taitojen merkityksen uskotaan lisääntyvän kaikkein nopeimmin vuoteen 2027 mennessä.

	Kognitiiviset taidot	Teknologia- taidot	Minä- pystyvyys	Johtamis- taidot	Osallistamis- taidot
1	Luova ajattelu				
2	Analyttinen ajattelu				
3		Teknologinen lukutaito			
4			Uteliaisuus ja jatkuva oppiminen		
5			Resilienssi, joustavuus ja ketteryys		
6	Systeemi-ajattelu				
7		Tekoäly ja Big Data			
8			Motivaatio ja itsetuntemus		
9				Osaamisen johtaminen	
10					Palvelusuuntautuneisuus ja asiakaspalvelu

Kuvio 6. Taidekasvatuksen tuottama osaaminen, kuten luovuus, uteliaisuus, joustavuus, motivaatio ja itsetuntemus, nousevat World Economic Forumin (2023) *työn murroksen ennusteessa* keskeisiksi tulevaisuustaidoiksi. Lähde: *The Future of Jobs Report 2023*, WEF.

Taide- ja kulttuurikasvatus osana varhaiskasvatusta sekä peruskoulun taito- ja taideaineet rakentavat taidekasvatuksen perustan. Koulujen kasvatustehtävään kuuluu varmistaa, että suomalainen kulttuuriperintö välittyy uusille sukupolville. Tähän sisältyy myös koulujen juhlaperinteiden vaaliminen kevät- ja joulujuhlineen. Koulut pidetään turvallisen kasvun paikkoina.⁴² Saavutettava taiteen perusopetuksen järjestelmä mahdollistaa pitkäjänteisen, tavoitteellisen ja tasolta toiselle etenevän eri taiteenalojen opiskelun varhaislapsuudesta aikuisikään ja luo perustan myös ammattilaisuuteen. Lasten ja nuorten taiteelliselle jatkokoulutukselle on yhä enemmän tarvetta.⁴³

Kulttuuripalveluverkon ja -palveluiden kehittämisessä on olennaista, että lapsia ja nuoria osallistavat taide- ja kulttuuripalvelut sekä taide- ja kulttuuriopetus ja -kasvatus ovat pedagogisesti ja sisällöllisesti laadukkaita, saavutettavia ja vastaavat sekä matalan kynnyksen että pitkäjänteisen käytön ja osallistumisen

⁴² *Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma.*

⁴³ Ks. erit. Ilmola-Sheppard et al. 2021.

tarpeisiin. Alueellisen tasa-arvon lisäämiseksi sekä lastenkulttuurin, taide- ja kulttuurikasvatuksen ja -opetuksen saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi ja voimavarojen tehokkaaksi hyödyntämiseksi on tarpeen ylläpitää ja kehittää yhteisiä rakenteita ja toimintamalleja sekä paikalliselle että alueelliselle tasolle.

Tekijöiden asemassa parannettavaa

Kulttuuripoliittista keskustelua leimaa huoli taiteilijoiden toimeentulosta. Huoli on akuutti ja perusteltu erityisesti visuaalisilla aloilla, joilla työllistäviä organisaatioita on vähän. Kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaisille on tyypillistä toimeentulon sirpaleisuus, useat työn- tai toimeksiantajat sekä palkka- ja yrittäjätyn vaihtelu. Toimeentulo koostuu usein toimeksiannoista, lyhyistä produktiokohtaisista työsuhteista, apurahoista, teosmyynneistä ja tekijänoikeuskorvauksista. Tyypillistä on, että toimeentuloa saadaan vuorotellen apurahansaajana, palkansaajana ja yrittäjänä. Työmarkkina-asema muuttuu monilla vuodenkin tarkastelujaksolla useaan kertaan.⁴⁴

Vapaan kentän taiteilijoista vain harvoilla on päätoimeentulona puhtaasti taiteellinen työ. Palkka sekä palkkiot ja työkorvaukset ovat keskeisiä tulolähteitä taiteilijoille, palkkatyönä tehdään usein jotain muuta kuin taidetta. Yrityksestä tuloa oli saanut neljännes vastaajista, ja työttömyysetuuksien piirissä oli ollut myös reilu neljännes taiteilijoista. Alustatalouden merkitys ammattitaiteilijoille näkyi taiteenalasidonnaisesti erityisesti teoksia tai tuotteita välittävien verkkopalveluiden hyödyntämisessä.⁴⁵ Taiteilijat työskentelevät usein esimerkiksi opettajina tai alan järjestöissä tai tekevät muuta kuin taiteilijan ammattitaitoon liittyvää työtä, jolla mahdollistetaan taiteellisen työn tekeminen. Kulttuuri- ja luoville aloille tyypilliset toimeentulon muodot tuottavat useiden selvitysten mukaan haasteita sosiaalisten oikeuksien toteutumisessa. Nykyinen sosiaaliturvajärjestelmämme tunnistaa kankeasti alalle tyypillisen toimeentulon tavan.

Itsensä työllistäjien, apurahansaajien ja palkansaajien sosiaaliturvaan liittyviä kysymyksiä on käsitelty paljon aina 2000-luvun alkupuolelta saakka, mutta laaja-alaista uudistusta ei ole onnistuttu tekemään. Pääministeri Petteri Orpon hallitus valmistelee mallia yhdistelmävakuutukseksi parantaakseen niiden henkilöiden sosiaaliturvaa, jotka toimivat samaan aikaan yrittäjinä ja palkansaajina. Uudistus helpottaa kulttuuri- ja luovilla aloilla työskentelevien freelancereiden ja yksinyrittäjien tilannetta. Mikäli apurahansaajat lisättäisiin yhdistelmävakuutukseen, olisi kyseessä rakenteellisesti samankaltainen uudistus kuin vuonna 2009, jolloin Myel-eläkevakuutus lisättiin apurahoihin.

Kulttuuri- ja luovilla aloilla lyhytkestoisissa työ- ja toimeksiantosuhteisissa toimivien osalta kyse ei ole ainoastaan sosiaaliturvan ongelmista. Heillä on

⁴⁴ Jakonen et al. 2021.

⁴⁵ Ruusuvirta et al. 2024.

myös usein muita työntekijöitä heikommat mahdollisuudet päästä osalliseksi työnantajan tarjoamasta työterveyshuollosta, työtiloista ja -välineistöstä tai niistä työelämän kehittämiseen tähtäävistä toimenpiteistä, joissa edellytetään työnantajan aloitteellisuutta.

Viime vuosina myös kulttuuri- ja luovilla aloilla on noussut esiin syrjinnän, epäasiallisen kohtelun ja häirinnän tapauksia, mikä on osittain seurausta alan valtarakenteista ja epätyypillisistä työsuhteista. Näitä esiintyy tuotannoissa ja työryhmissä ja taidealoilla, joissa nämä työmuodot ovat tyyppisiä, eli erityisesti esittävän taiteen ja av-tuotantojen kentällä. Taide- ja kulttuurialan eettiset ohjeet ovat valmistuneet hiljattain, ja niiden vakiintuminen parantane kulttuuriammattilaisten (työ)hyvinvointia.⁴⁶

Toimintaa vapaalla kentällä ja valtionosuuden piirissä

Vapaaksi kentäksi voidaan määritellä ne ammatilliset toimijat, jotka tuottavat, esittävät ja tekevät taidetta valtionosuusjärjestelmän ulkopuolella. Vapaa kenttä on laaja käsite, joka pitää sisällään yksittäiset taiteilijat ja heistä koostuvat työryhmät sekä ne yhteisöt, jotka eivät kuulu valtionosuuden piiriin. Tunnusomaista toiminnalle on jatkuva muutos, joten kentän täsmällinen tilastollinen tarkastelu on vaikeata. Toisaalta muutostilassa oleminen mahdollistaa myös toiminnalle tunnusleimaisen vapauden, itsenäisyyden, joustavuuden ja nopeatkin uudistukset.

Viime vuosina perinteisiä taiteen generajoja on osittain hylätty, ja lajityypit ylittävä taiteellinen ajattelu sekä monitaiteinen työskentely ovat yleistyneet. Tämä on synnyttänyt uusia taiteellisen ilmaisun muotoja. Monitaiteista työskentelyä tehdään sekä yhteistyössä muiden taiteilijoiden kanssa että itsenäisesti. Esimerkiksi peli- ja elokuva-aloilla yhdistyvät monet perinteiset taidemuodot, kuten visuaalinen suunnittelu, musiikki ja tarinankerronta. Erityisesti taiteen vapaalla kentällä on mahdollisuus uudistaa taiteen tekemisen muotoja, koska tekijät eivät ole sidottuja rahoittajiin tai tiettyyn yleisöön. Vapaat taiteilijat ovat uudistajia, joille harkinnanvarainen valtionrahoitus antaa kehittämisen mahdollisuuksia mutta asema on epävakaa ja tulevaisuus huonosti ennakoitava.

Taiteenaloissa on kuitenkin huomattavia eroavaisuuksia, mikä on vaikuttanut myös eri alojen toiminta-, kehittämis- ja rahoitusrakenteisiin. Esimerkiksi esittävän taiteen aloilla työskennellään vahvassa vuorovaikutuksessa toisten kanssa, minkä vuoksi myös alan rakenteet eroavat huomattavasti visuaalisen alan rakenteista. Muun muassa kuvataide ja kirjallisuus ovat niin sanottuja yksilötaiteita ja nojaavat vahvasti apurahajärjestelmään, koska aloilla toimitaan etupäässä vapaina taiteilijoina.⁴⁷

⁴⁶ [Taide- ja kulttuurialan eettinen ohjeisto.](#)

⁴⁷ Ks. visuaalisista taiteista erit. [Sokka et. al. 2023.](#)

Tunnusomaista vapaan kentän yhteisöille on niiden pienuus ja kevyet hallinnolliset rakenteet. Yhteisöissä, joissa ”kaikki tekevät kaikkea”, on haasteita myös ammatillisuuden ja taiteilijoiden toimeentulon kanssa. Yhtäältä talkootyötä tehdään huomattavan paljon, ja toisaalta yritysmuotoisilta toimijoilta puuttuu mahdollisuuksia hakea tukia.

Kulttuuri- ja luovilla aloilla koetaan huolta ja epävarmuutta tulevasta. Koettu arvostuksen puute nousee voimakkaasti esiin kulttuuripoliittisen selonteon tausta-aineistossa.⁴⁸ Kulttuurirahoituksen lisäämisen ohella useimmin toistuva toive tekijöiltä on, että julkinen rahoitus tukisi relevantilla tavalla taiteen yhteisöjä siten, että rahoitukselle on selkeät kriteerit ja se vastaisi niihin tarpeisiin, jotka arvoketjuissa on tunnistettu.

Vuonna 2022 tehty esittävän taiteen valtiosuus uudistus oli kokonaisuudistus. Sen myötä käyttöönotetut monivuotiset rahoitussuunnitelmat ovat lisänneet ennakoitavuutta, laatua sekä kehittämisen ja kokeilemisen mahdollisuuksia esittävän taiteen valtiosuuden piirissä oleville. Esittävän taiteen vapaan ammattilaiskentän osalta uudistus toimeenpantiin Taiteen edistämiskeskuksen kautta. Vapaiden ryhmien yhteisöjen rakenteita on vahvistettu kasvattamalla toiminta-avustusten euromääriä ja ottamalla käyttöön kolmevuotiset avustukset.

Vuonna 2019 toteutetussa museoiden valtiosuus uudistuksessa keskeisenä tavoitteena oli vahvistaa alueellisia ja valtakunnallisia vastuumuseoita. Vastuumuseot toimivat oman alueensa ja alansa museoiden yhteistyön kehittämiseksi ja tarjoavat asiantuntijapalveluita mm. alueellisessa visuaalisen taiteen edistämisessä ja kulttuuriympäristön suojelussa. Museoiden valtiosuusjärjestelmän arvioinnissa todettiin, että uudistettu lainsäädäntö on selkeyttänyt valtakunnallisten ja alueellisten vastuumuseoiden strategista tehtävää ja korostanut vaikuttavuuden merkitystä. Keskeisin haaste liittyy vastuumuseoiden rahoituksen ja kasvavien vastuiden yhteensovittamiseen.⁴⁹ Väestön keskittymisen myötä kulttuuripalveluita tarvitaan lisää alueilla ja kasvukeskuksissa, mutta samalla on huolehdittava palveluiden saatavuudesta harvaan asutuilla alueilla. Hyviä keinoja ovat mm. esittävän taiteen kiertuetoiminnan, tilojen yhteiskäytön sekä museopalveluiden lisääminen. Vieraskielisen väestön keskittyminen pääkaupunkiseudulle ja kulttuurinen moninaistuminen lisäävät tarvetta sekä muulle kuin suomenkieliselle esitystoiminnalle että muille kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden tarpeisiin vastaaville palveluille ja toimintamuodoille.

Kulttuuriala elinkeinona

⁴⁸ *Kulttuuripoliittisen selonteon ennakkokysely 2023* ja selontekotyön aikana saadut lausunnot, OKM.

⁴⁹ *Uusikylä – Köppä – Lintinen 2024*.

Suomen talouden haasteet, kuten digitaaliseen palvelutalouteen siirtyminen, globaalien digijättien ylivalta ja vähäiset investoinnit aineettomaan pääomaan (erityisesti Ruotsiin tai Yhdysvaltoihin verrattuna), koskevat myös kulttuuri- ja luovien alojen yrityksiä. TKI-toimintaa ja -rahoitusta ei ole kytketty riittävästi luovien alojen edistämiseen, vaikka talouskasvun ja kilpailukyvyn kannalta kulttuuri- ja luovat alat ovat merkittävää perusteollisuutta ja elämystaloutta.⁵⁰

Kasvuun tarvitaan investointeja. Kulttuuri- ja luovien alojen liiketoimintamallit tuovat omat vaikeutensa alan yritysten liiketoiminnan kehittämiseksi. Kuten muuallakin Euroopassa, Suomessa valtaosa alan yrityksistä on pk- ja mikroyrityksiä, joilla ei yleensä ole riittävästi uskottavuutta rahoittajien näkökulmasta sijoitusten houkuttelemiseksi. Elinkeinotoiminnan julkinen rahoitus kohdistuu tutkimuspohjaiseen kehittämiseen, mitä puolestaan yritykset eivät tee silloin, kun tuotteet ja palvelut syntyvät luovasta työstä.⁵¹

Suomen elinkeinorakenteessa korostuvat yhtäältä investointihyödykkeet ja toisaalta teknologia. Kuluttajaliiketoiminnassa kosketuspintaa on huomattavasti enemmän. Kuluttajaliiketoiminnan asema talouden murroksessa on kuitenkin haastava. Jatkuvasti muutoksessa oleva toimintaympäristö edellyttää kykyä joustavaan uudistumiseen, uutta osaamista ja uudenlaisia rahoitusinstrumentteja. Mikroyrityksille näitä ei ole tarjolla tai kustannukset ovat liian korkeat.

EU:ssa käynnistettiin edellisellä rahoituskehyskaudella luovien alojen lainantakausväline Guarantee Facility osana Luova Eurooppa -ohjelmaa. Tällä rahoituskehyskaudella takausväline on toiminut osana InvestEU -ohjelmaa. Suomi on viimeisiä jäsenvaltioita, joissa takuuvälinettä ei ole otettu käyttöön, koska halukasta välittäjäorganisaatiota ei ole löytynyt.

Aineettoman pääoman merkitys taloudellisessa tuotannossa kasvaa jatkuvasti. Silti, toisin kuin kaikissa vertailukelpoisissa maissa, kulttuuri- ja luovien alojen osuus Suomen kansantaloudessa ei kasva. Näiden toimialojen tuotos ja arvonlisäys on kasvanut euromääräisesti, mutta osuus kansantaloudesta laskee. Myös työllisyys on laskenut trendinomaisesti. Yritystoiminnan ja yrittäjyyden edistäminen kulttuuri- ja luovilla aloilla edellyttää edelleenkin yritystoiminnan vahvistamista erityisin toimenpitein.⁵² Tärkeää on myös aktiivisesti pyrkiä siihen, että kulttuuri- ja luovilla aloilla syntyvä aineeton pääoma säilyy kotimaassa ja vahvistaa Suomen taloutta. Vain olemalla yksi maailman houkuttelevimmista paikoista myös kulttuurialojen huippuammattilaisille Suomi onnistuu menestyksekkäästi lisäämään ulkomaista kysyntää, investointeja ja vauhdittamaan suomalaista talouskasvua.

⁵⁰ Ks. Koski – Pajarinen – Rouvinen [2024a](#) ja [2024b](#).

⁵¹ Edelleen ajankohtainen on [Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi](#) -työryhmän raportti 2017. Ks. myös [Vuoden 2014 valtioneuvoston periaatepäätös aineettomasta arvonnunista](#).

⁵² Ks. [Sokka – Jakonen 2024](#), myös [Pukkinen et al. 2022](#).

TAPAUSESIMERKKI: KIRJALLISUUS

Kirjallisuuden kentän haasteet liittyvät kirjanmyynnin laskuun, taiteilijoiden tulonmuodostukseen ja lukemisen kulttuuriseen murrokseen. Digitaalisuus on mullistanut kirja-alan globaalisti eikä suunta tule muuttumaan tai muutos hidastumaan. Tämän vuoksi on tärkeää vahvistaa kotimaista kirja-alaa, sillä kirjallisuus on tiiviisti yhteydessä kansalliskieliimme, ajatteluumme ja lukutaitoon – joka puolestaan toimii pohjana laajemmin sivistykselle sekä informaationlukutaidolle ja viime kädessä kansalliselle resilienssille.

Siinä missä kirjallisuus on ollut avainasemassa suomalaisen kulttuurin ja kielen kehittyessä, se voi antaa avaimia nopeiden muutosten, kuten pahenevan ilmastokriisin, käsittelyyn. Kirjallisuuden ja lukemisen merkitys luovuuden, empatiakyvyn, muistin ja keskittymiskyvyn parantajana tunnetaan laajasti. Lukemisen merkitys oppilaiden menestymiseen myös muissa aineissa on ilmeinen.

Kirja-alan työllistävä vaikutus on suuri. Lisäksi kirjallisuus toimii inspiraationa myös muille taiteenaloille (esimerkiksi av-tuotannot, pelit) ja välillisesti kaupallisille menestystuotteille (muumimukit). Tuotteiden ja brändien potentiaali kirja-alalla on merkittävä ja kotimaisen kirjallisuuden viennin mahdollisuuksia on yhä hyödyntämättä.

Kirja-ala (kirjailijat, kääntäjät, kustantajat) vaatii aktiivisia toimia ja tukemista, jotta ala pysyy maamme sivistyksen ja kulttuurin keskiössä. 2040-luvulle tultaessa suomalainen kustannuskenttä on muuttunut: tekoäly mahdollistaa maailmanlaajuisen julkaisemisen digitaalisesti, mikä muuttaa markkinoinnin vaatimuksia mutta myös suomalaisen kirjallisuuden yleisöjä sekä ansaintaketjua. Kentällä vallitsee kansainvälisten digijättien ylivalta ja käännöksistä huolimatta englannin kielen asema on suuri.

On tärkeää, että toisena osana kokonaisuudessa säilyvät kotimaiset, painetut teokset, omalla kielellä julkaiseminen ja lukeminen sekä laadukkaat käännökset. Tämä vaatii alan vahvaa tukemista.

Digitalisaatio muutti melkein kaiken

Vaikka osa kulttuurisisällöistä on ollut digitaalisia ja helposti välitettäviä jo kauan, yhä kiihtyvä digitalisaatio on läpileikkaava ja vaikeasti ennakoitava ilmiö. Kehittyneiden teknologioiden yhdistäminen ja tekoälyn integroituminen muuttavat elämäämme ja kulttuuriamme vaikeasti ennustettavin tavoin. Jatkuvasti kehittyvät digitaaliset välineet ja alustat tarjoavat uusia kulttuurin luomisen, tarjoamisen, käytön ja säilyttämisen mahdollisuuksia. Kulttuurin ja taiteen alat vuorovaikuttavat yhä enemmän toisiinsa ja uudistavat taiteen ja kulttuurin tuottamisen, esittämisen ja jakelun muotoja.

Digitaalinen murros näkyy kulttuurisisältöjä luovan tekijän työssä ja siihen perustuvassa taloudessa ja ansainnassa. Alan sisältöjen, tuotteiden ja palvelujen kysyntä kasvaa vauhdilla, erityisesti audiovisuaalisella alalla ja e-kirjapalveluissa. Yhä suurempi osa kulttuuriperinnöstä on digitaalisesti säilytettävää ja hyödynnettävää. Teknologinen kehitys avaa uudenlaisia taiteen ja kulttuurin sisältöjen kokemisen ja osallistumisen mahdollisuuksia ja muotoja. Digitaaliset ympäristöt ovat globaaleja, yleisö voi olla missä tahansa ja kuka tahansa voi tuottaa sisältöjä, mikä on haastanut perinteisten kulttuurisisältöjen tekijöiden, esittäjien, tuottajien ja jakelijoiden aseman.

Tekoälyn aikakaudella empatiaa, luovuutta ja mielikuvitusta tarvitaan entistäkin enemmän. Digiajan sivistys edellyttää tietoja ja osaamista, osallistumismahdollisuuksia sekä valmiuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään luovilla tavoilla ja turvallisesti.⁵³ Digitaalisen informaatiolukutaidon ja kriittisen medialukutaidon merkitys ja osaaminen on keskeistä sekä taiteen ja kulttuurin kuluttamisessa että sen tuottamisessa.

Kulttuurilaitosten valmiudet hyödyntää digitalisaation mahdollisuuksia liittyvät paljolti osaamiseen, toimintamalleihin ja johtamiseen. Osaamista tarvitaan esimerkiksi edistyneiden teknologioiden hyödyntämisessä, liiketoiminnan kehittämisessä, asiakasymmärryksessä ja palvelumuotoilussa. Digitalisaation hyödyntäminen edellyttää monenvälistä toimivaa ja strategista yhteistyötä. Murrosvaihe mahdollistaa uusiutumisen ja toiminnan suuntaamisen omien vahvuuksien ja asiakkaiden odotusten mukaisesti. Kulttuuri- ja luovien alojen datapohjaisella yleisösuhteen kehittämisellä saadaan aiempaa tarkempaa tietoa yleisöjen tarpeista, luodaan tiivis ja vuorovaikutteinen suhde yleisöihin sekä parannetaan käyttäjäkokemusta.

Tekoälystä on nopeassa ajassa tullut arkinen apuväline, joka muuttaa yhteiskuntaa. Tekoälyyn ja sen käyttämiseen luovassa työssä liittyy eettisiä kysymyksiä, tekijänoikeuskysymyksiä (tekoälyn koulutus ja tekoälyn avulla tuotettu sisältö), myönteisiä vaikutuksia (työn tehostuminen ja helpottuminen), kielteisiä vaikutuksia (väärinkäyttö, inspiraation ja mielikuvituksen rapautuminen) sekä kestävä kehityksen ja luonnonvarojen käytön haasteita. Tekoälyä kehitettäessä on varmistettava, että tekijöiden oikeudet turvataan.

⁵³ *Valtioneuvoston selonteko: Suomen digitaalinen kompassi 2022.*

Tekijänoikeudet kulttuuripolitiikan ytimessä

Tekijänoikeudet ovat olennainen osa kulttuuripolitiikkaa. Tekijänoikeuteen sisältyvät taloudelliset oikeudet ovat kannustin luoda teoksia ja muuta tekijänoikeudella suojattua sisältöä. Kulttuurin ytimessä ovat luovat alat ja niiden piirissä syntyvä talous. Ilman luovan työn tekijää ei ole teosta eikä tekijänoikeuteen perustuvaa liiketoimintaa ja ansaintaa, joka syntyy luovan talouden arvoketjuissa.

Luovien alojen toimijat ovat riippuvaisia toisistaan mutta yhteinen näkemys luovien alojen vahvistamisen edellyttämistä toimista puuttuu. Erilaiset ja erisuuntaiset, suurelta osin taloudelliset intressit estävät monissa tapauksissa tarvittavien kehittämistoimien toteuttamisen. Tämä koskee tekijänoikeuskysymysten lisäksi myös yleisemmin luovia aloja.

Teknologinen kehitys ei saa syrjäyttää luovaa työtä ja sen seurauksena luovalle tekijälle syntyviä oikeuksia. Tekoäly tai muu teknologia voi olla apuväline sisältöjen luomisessa, mutta sen käyttö ei voi korvata ihmisen luovuutta, ideoita ja panosta lopputuloksessa, vaan ihmisen työn kautta syntyvä tekijänoikeus ja lähioikeus olisi aina tunnustettava kuuluvaksi ihmiselle.

Tekoälyyn liittyvät tekijänoikeudelliset kysymykset ja luovan työn tekijöiden suojaaminen tulee ratkaista Euroopan unionin tasolla ja kansainvälisillä sopimuksilla. Euroopan unionin omat lainsäädäntöratkaisut lisäävät unionin strategista autonomiaa myös tekoälyn kehityksessä ja vahvistavat taloutta ja turvallisuutta.

Tekijänoikeudesta vapaita kulttuuriperintösisältöjä ja niihin liittyvää metadataa on julkaistu miljoonittain avointen rajapintojen kautta uudelleenkäytettäväksi ja näin lisätty aineistojen näkyvyyttä ja vaikuttavuutta. Eurooppalainen kulttuuriperinnön data-avaruus tarjoaa mahdollisuuden datan jakamiseen ja vaihtoon niin kulttuurialan sisällä kuin vaikkapa muiden alojen data-avaruuksien välillä. Tämä edellyttää tiedon yhteentoimivuutta, ymmärrettävyyttä ja standardien noudattamista.

Digitaalisuuteen ja tekoälyyn liittyvien tekijänoikeuskysymysten ratkaisuille, samoin kuin muille tekijänoikeuslain kehittämistoimille, on olemassa vahva kansainvälisiin konventioihin ja EU:n lainsäädäntöön pohjautuva viitekehys. Valtioiden rajat ylittävät sähköiset jakelujärjestelmät ja EU:n sisämarkkinat edellyttävät kansainvälisesti yhteensopivia lainsäädäntöratkaisuja myös tulevaisuudessa.

Tekijänoikeusjärjestelmä toimii, kun tekijöiden taloudelliset ja moraaliset oikeudet on turvattu ja kun lainsäädäntö ja järjestelmä tukevat oikeuksien tehokasta lisensointia ja luovan talouden ansaintalogiikoiden innovatiivista kehittämistä. Tämä edellyttää sitä, että oikeuksia valvotaan tehokkaasti ja käytössä ovat riittävät keinot piratismiin estämiseksi, oikeuksien hallinnointi on

tehokasta, käytössä on kehittynyt tekijänoikeuden digitaalinen infrastruktuuri, teosten käytöstä syntyvä metadata on avointa ja luotettavaa ja tekijänoikeuskorvaukset ohjautuvat ajantasaisesti teosten tekijöille.

Luovien tekijöiden näkökulmasta tekijänoikeus ja toimiva tekijänoikeusjärjestelmä mahdollistavat ansainnan ja tulonmuodostuksen sekä oikeudenmukaisen ja oikeasuhtaisen korvauksen teosten käyttämisestä, turvaa alkutuotannon, kannustaa luovuuteen, takaa oikeuksien ja tekijän integriteetin kunnioittamisen, tarjoaa välineet oikeuksien täytäntöönpanoon ja takaa tekijänoikeuksien suojan kaikkialla maailmassa.

Luovan talouden yritysten näkökulmasta toimiva tekijänoikeusjärjestelmä kannustaa investointeihin luoviin sisältöihin ja niillä tapahtuvaan kauppaan, luovien tekijöiden ja luovuuden tukemiseen ja oikeudenmukaiseen tulonjakoon, yhteistyöhön ja kumppanuuksiin. Luovien alojen käytännöt yhdistettynä yksilöiden ja yritysten veroratkaisuihin kannustavat tekijänoikeuksien jäämiseen ja korvausten tulouttamiseen Suomeen, mikä osaltaan vauhdittaa uusia investointeja sekä mahdollistaa luovan alan yrityksen toiminnan laajentamisen ja kansainvälistymisen.

Kulttuuri- ja kulttuuriperintölaitosten näkökulmasta toimiva tekijänoikeusjärjestelmä muodostaa selkeän, vakaan ja ennustettavan toimintaympäristön, sisältää tasapainoisia ja kohtuullisia oikeuksien lisensointi- ja muita ratkaisuja digitaalisen kulttuurin ja kulttuuriperinnön mahdollistamiseksi, sekä hyödyttää kokoelmassa olevien teosten tekijöitä. Laitosten keräämä ja niiden toiminnassa syntyvä data palvelee kulttuurikentälle syntyvän hyödyn lisäksi myös tekijöitä ja muita oikeudenhaltijoita.

Tekijänoikeudella suojattuja sisältöjä hyödyntävien yritysten näkökulmasta toimiva tekijänoikeusjärjestelmä on selkeä, ennustettava, teknologianeutraali, liiketoiminnassa tarvittavien oikeuksien hankinnan mahdollistava ja tekijöiden kanssa yhteistyöhön kannustava. Sisältökustannusten ennakoitavuus on edellytys investointipäätösten tekemiselle.

Kuvio 7. "Mikä ois parasta, mitä kulttuurille vois susta tapahtua?" kysyttiin nuorisolle suunnatussa somekampanjassa selonteon valmistelutyössä. Vastaukset puolustivat kulttuuria ja koko alaa voimakkaasti.

Kohti kulttuurista kestävyysmurrosta

Kulttuurin merkitys kestäväen kehityksen edistämisessä on ymmärretty viime vuosina yhä paremmin. Ajattelu- ja toimintatapojen muutoksella on mahdollisuus vaikuttaa siihen, millaisen perinnön jätämme tästä päivästä tulevaisuudelle. Ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillitseminen edellyttävät päättäväisten politiikkatoimien lisäksi muutosta kulutustottumuksissa ja arvoissa, jotta merkitykselliseksi koettu elämäntapa olisi mahdollista sovittaa planetaarisiin rajoihin. Kulttuuri voi tarjota alustan muutoksen käsittelylle.⁵⁴

Tärkein globaali viitekehys on YK:n kestäväen kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030, joka sisältää 17 kestäväen kehityksen tavoitetta alatavoitteineen.

⁵⁴ Ks. IPCC 2023.

Kulttuurilla ei ole ohjelmassa itsenäistä tavoitetta. Kulttuurin voidaan kuitenkin nähdä vaikuttavan kestäväen kehityksen kontekstissa monin eri tavoin: itsenäisenä ulottuvuutena ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden rinnalla, eri tavoitteiden saavuttamisen vauhdittajana tai kestäväen kehityksen perustana.⁵⁵

Työ kulttuurin sisällyttämiseksi Agenda 2030:n jälkeisiin YK:n kestävyystoimiin on selonteon laatimisen aikaan vireää. Asiaa koskevia tavoitteita on kirjattu mm. Unescon kulttuuripolitiikan ja kestäväen kehityksen maailmankonferenssin Mondiacultin loppujulistukseen 2022 sekä EU:n kulttuuriministerien Cáceresin julistukseen 2023, jotka Suomi on hyväksynyt. Niiden mukaisesti Suomi ymmärtää kulttuurin globaalina julkisena hyödykkeenä (*global public good*) ja edistää tavoitetta saada kulttuuri omaksi kestäväen kehityksen tavoitteeseen YK:n kestäväen kehityksen vuoden 2030 jälkeisiin toimiin.

Kulttuurin ymmärtäminen globaalina julkisena hyödykkeenä liittyy ensinnäkin siihen, että yhteiskunnassa käytävä keskustelu sen omasta parhaasta on pohjimmiltaan kulttuurista. Toiseksi hyödykenäkökulma viittaa kulttuurin olennaisilta osiltaan julkiseen luonteeseen, sen julkiseen arvoon. Kolmanneksi kulttuurilla on globaali merkitys johtuen nimenomaan kansainvälisestä sitoumuksesta edistää kulttuurista moninaisuutta.

Kulttuuri- ja luovien alojen toiminta perustuu aineettomaan pääomaan ja palveluliiketoimintaan, ja niiden kielteiset vaikutukset ympäristöön ovat verrattain matalat verrattuna moniin muihin toimialoihin. Euroopan komissio arvioi kulttuuri- ja luovien alojen (pois lukien muoti) ympäristövaikutusten olevan 1–3 prosenttia kaikista toimialoista. Vaikutukset olivat kuitenkin kasvaneet vuosien 2010–2020 välillä erityisesti digitaalisten teknologioiden ja verkkopalvelujen käytön lisääntyessä, mikä edellyttää haitallisten vaikutusten vähentämistä läpi tuotantoketjun.⁵⁶

Kulttuuri- ja luovilla aloilla on monenlaisia käytäntöjä ja toimia kestäväen kehityksen vahvistamiseksi, ympäristökuorman pienentämiseksi ja muuten vastuullisuuden edistämiseksi. Todennettua arviointitietoa ympäristövaikutuksista ja toiminnan muusta kestävydestä kuten työskentelyolosuhteista on kuitenkin vain vähän. Toiminnan vastuullisuuden osoittaminen on jatkossa yhä tärkeämpää myös rahoituksen näkökulmasta.⁵⁷

⁵⁵ Ks. esim. [Dessein et al. 2015](#).

⁵⁶ [Vuijlsteke et al. 2023](#).

⁵⁷ Ks. [Sitoumus2050](#).

Kansainvälinen ja kansainvälistyvä kulttuuri

Suomi tukee kaikilla toimillaan monenkeskistä ja sääntöpohjaista kansainvälistä oikeusjärjestelmää ja ymmärtää myös kulttuurin roolin tässä työssä. Kansainvälistä kulttuuripolitiikkaa tehdään monenkeskisissä hallitusten välisissä järjestöissä mutta myös maiden kahdenvälisissä suhteissa, esimerkiksi Suomen ulkomaisten tiede- ja kulttuuri-instituuttien kautta.⁵⁸

Keskeisiä kulttuuripolitiikan alan kansainvälisiä yhteistyöjärjestöjä ovat Euroopan unionin lisäksi mm. Pohjoismaiden ministerineuvosto, Euroopan neuvosto ja Unesco, jotka kaikki työskentelevät eri tavoin kulttuuripolitiikan alalla. Kulttuuri on osa kansainvälisiä suhteitamme, ja sen avulla edistetään demokratiakehitystä, rauhaa, ihmisoikeuksia ja globaalia vastuunkantoa.

Kulttuuri on tärkeä osa maakuvaamme, mutta sitä voitaisiin hyödyntää vielä paljon nykyistä paremmin Suomen tarinan kertomisessa. Kansainvälisten yhteistyösuhteiden vahvistamisessa, elinkeinopoliittisten tavoitteiden edistämässä ja myönteisen Suomi-kuvan rakentamisessa kulttuurilla ei vielä ole sille kuuluvaa ratkaisevaa roolia. Suomalaisten kulttuurialan ammattilaisten sekä heidän mahdollisuuksiensa ja tekijänoikeuksiensa tukeminen kansainvälisessä kilpailussa on tässä avainasemassa.

Pienet kotimarkkinat mahdollistavat taloudellisesti kannattavaa toimintaa vain harvoille, mikä estää kulttuuri- ja luovien alojen kasvua. Kansainvälistyminen on nyt päällekkäistä, pirstaleista ja keskinäisen kilpailun leimaamaa pienimuotoista tekemistä. Strategisen suunnittelun ja investointikyvyn puute ovat suurimmat esteet kulttuurialan onnistumisille. Kansainvälistyminen ja vienti edellyttävät kohdemarkkinoiden hyvää tuntemusta ja läsnäoloa sekä laajoja yhteistyöverkostoja.

Kulttuurimatkailu on tärkeä, kasvava trendi: kulttuuritapahtumista ja kulttuuriperintökohteista toivotaan lisää vetovoimaa ja uusia matkailijakohderyhmiä. Jo nyt Suomeen tulevista matkailijoista 40 % on pääasialliselta motiiviltaan kulttuurimatkailijoita ja valtaosalla kulttuuri on vähintään osatekijä matkustuspäätöksessä. Kansainvälisten matkailijoiden tavoittamisen haasteena on riittämätön yhteistyö kotimaisten toimijoiden välillä, vajavainen tietopohja sekä Suomen kulttuurin verrattain alhainen tunnettuus kansainvälisesti, vaikka maakuvatutkimuksissa kehitys on kulttuurin osalta ollutkin viime aikoina myönteistä.⁵⁹

Suomelle pohjoismainen viitekehys on luonteva ja tärkeä myös kulttuuripolitiikassa ja -verkostoissa. Pohjoismainen kulttuuripoliittinen malli ja

⁵⁸ Ks. mm. *Mietintö suosituksista komissiolle taiteilijoiden ja kulttuurialan ja luovien toimialojen työntekijöiden sosiaalista ja ammatillista tilannetta koskevasta EU:n kehyksestä 2023.*

⁵⁹ Kulttuurimatkailun tilannekuvasta ja kehitystarpeista tarkemmin ks. *Kulttuurimatkailun vaikuttavuus selvitys 2024.*

hyvinvointipolitiikka heijastavat eri maiden ja itsehallintoalueiden monimuotoisia historioita ja kulttuurin kehityslinjoja. Omaleimainen suomenruotsalainen kulttuuri antaa Suomelle monimuotoisen identiteetin ohella myös mahdollisuuden kasvaa ruotsinkielisellä markkina-alueella. Koronapandemian aikana kulttuurialan tukemiseen liittyvät kriisituet ja niiden suunnittelu herättivät paljon vertailua maiden välillä, samoin keskustelu luovien toimialojen merkityksestä. Kaksi keskeistä teemaa, jotka nousevat esiin kaikkien Pohjoismaiden kulttuuripolitiikassa, ovat ammattitaitelijoiden toimintaedellytykset sekä kulttuurin saatavuus ja saatavuus kaikille asukkaille.⁶⁰

2. Keskeisten muutosvoimien vaikutus kulttuurin tulevaisuuteen

Koska kulttuuripolitiikka liittyy yhteiskunnallisesti lähes kaikkeen, on pitkän aikavälin tavoitteita suunniteltaessa tärkeätä arvioida myös sitä, mitkä nykyiset ja tulevat yhteiskunnalliset kehityskulut ohjaavat Suomen kulttuuripolitiikan suuntaa. Selonteon pitkä aikajänne antaa mahdollisuuden tulevaisuuden luomiseen, ei vain reagoimiseen jo tapahtuvaan, mutta vuosikymmenten perspektiivi tekee näkymästä epätarkan. Kulttuuripolitiikalla, kuten kaikilla politiikkalohkoilla, on oltava sopeutumiskykyä, innovatiivisuutta ja kykyä tehdä pitkän aikavälin strategisia päätöksiä.

Todennäköiset tulevaisuudet eivät ole toisensa poissulkevia, ja kulttuuripoliittisen selonteon visio heijastaa näiden eri tulevaisuudensuuntien osasia.⁶¹ Selonteon kannalta tärkeimmiksi tulevaisuuden muutosvoimiksi määriteltiin seuraavat:

Ilmastonmuutos sekä luonnon monimuotoisuuden ja luonnonvarojen ehtyminen ovat keskeisiä muutostekijöitä, jotka vaikuttavat Suomen talouteen, ympäristöön ja ihmisten elämään. EU:n tavoitteena on vähentää päästöjä 90 % vuoteen 2040 mennessä ja saavuttaa ilmastoneutraalius 2050 mennessä. Kestävän kehityksen periaatteiden mukaiset ratkaisut ja investoinnit esimerkiksi uusiutuvaan energiaan, hiilinegatiivisuuteen ja ympäristöystävällisiin ratkaisuihin vaikuttavat kaikilla elämänaloilla. Mikäli ilmastonmuutoksen hillitsemisessä ja luonnon monimuotoisuuden torjumisessa ei onnistuta, sillä on vakavia ja laaja-alaisia vaikutuksia ihmisiin, ekosysteemeihin ja talouteen. Ilmastonmuutos lämmittää arktista aluetta

⁶⁰ Pohjoismaiden kulttuuripolitiikan tilanteesta ja erityisesti suhtautumisesta koronapandemiaan ks. [Jakonen – Hirvi-ljäs 2023](#).

⁶¹ Ennusteina ja trendianalyysin pohjana on käytetty mm. [The Future of Jobs Report 2023](#); [Valtion tulevaisuusselonteko 2023](#); [Dufva – Rekola 2023](#); [Vuoden 2023 MDI:n Väestöennuste](#). Kulttuuripoliittisesti kiinnostavia visioklassikoita ovat mm. Himanen 2010 ja Haikara 1970.

nopeammin kuin mitään muuta aluetta maapallolla, mikä vaikuttaa erityisesti saamelaiskulttuuriin. Ilmastonmuutoksen vaikutukset näkyvät jo nyt mm. kulttuuriperintökohteissa, mikä edellyttää alalta uutta osaamista ja sopeutumista. Toisaalta esimerkiksi perinteisiin rakennus- ja korjausmenetelmiin liittyy mahdollisuuksia torjua ilmaston kuumenemistä ja sen seurauksia.

Kulttuuriala luo aineetonta arvoa, jonka merkitys kasvaa ympäristötietoisuuden ja tuottavuuspaineiden lisääntyessä. Kulutustottumusten muutokset vahvistavat kulttuurin roolia merkityksellisyyden tuottajana. **Kulttuuri- ja luoville aloille avautuu uusia liiketoimintamahdollisuuksia, kun luovan osaamisen merkitys arvonluonnissa kasvaa** mm. käyttöliittymien ja käyttäjäkokemuksen suunnittelun voimavarana. Koulutuksen ja tutkimuksen avulla luodaan edellytyksiä innovaatioille, joiden kaupallistaminen edellyttää yhä enemmän poikkialaista yhteiskehittämistä.

Demografinen muutos vaikuttaa kulttuuripolitiikassa kaikkeen. Suomen väestö on kulttuurisesti monimuotoistunut, ja kulttuurienvälisyyden merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Elävä ja monipuolinen vuorovaikutus eri kulttuurien välillä tukee suomalaisen yhteiskunnan kehittymistä, mutta luo ratkaisutarpeita eri taustoista tulevien ihmisten osallisuuden lisäämiseen.

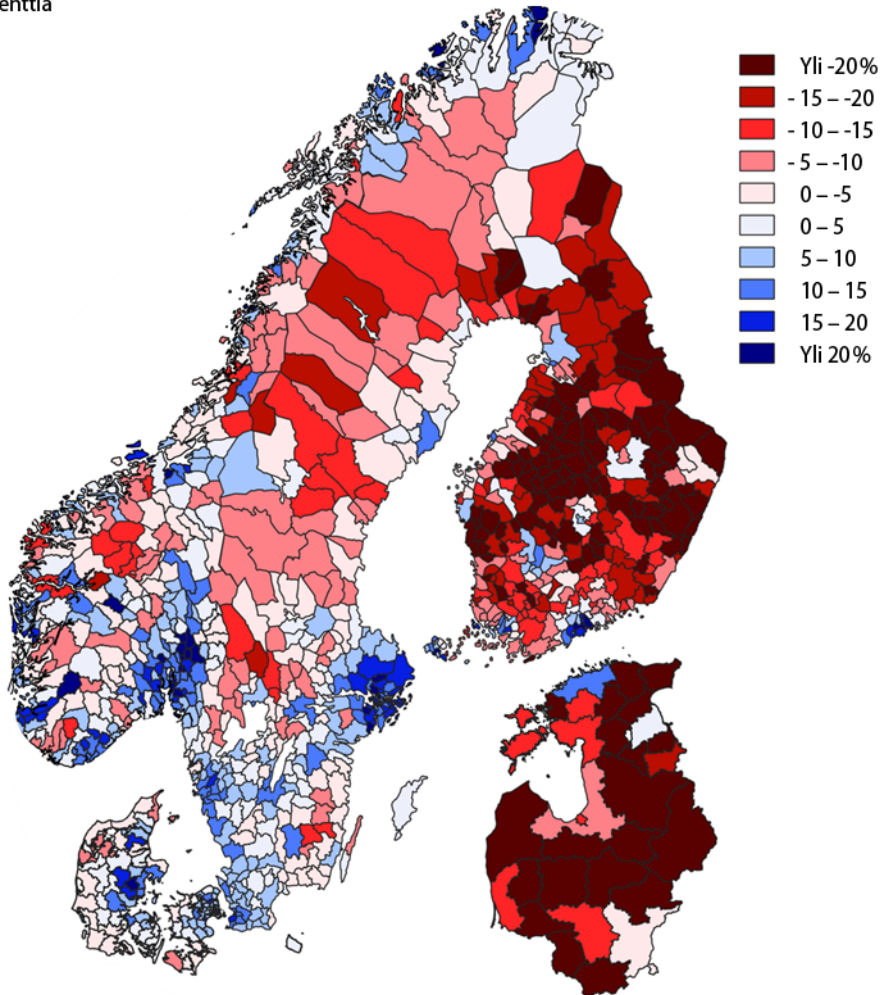
Ikääntymisen ja kestävyysvajeen kanssa kamppailevan Suomen huoltosuhde on 2020-luvun puolivälissä Euroopan häntäpäässä. Ennusteiden mukaan noin 20 vuoden kuluessa ikääntyneiden osuus väestöstä tasaantuu, samoin pitkäaikaishoidon tarve. Syntyvyyden laskun seurauksena peruskouluikäisten määrä laskee dramaattisesti: vuonna 2030 peruskoulussa on 82 000 oppilasta vähemmän kuin nykyisin. Myöhempi näkymä riippuu syntyvyyden kehityksestä. Vaikka kansallinen tilanne on synkkä, alueellinen tilanne on vielä haastavampi useimmissa kunnissa, jotka kohtaavat historiallisen suuren negatiivisen muutoksen peruskouluikäisten ryhmässä.

Syntyvyyden lasku vaikuttaa huomattavasti kuntien sivistyspalveluiden toteuttamiseen jo seuraavan kymmenen vuoden sisällä. Kuntien rooli on ratkaiseva kulttuurialan tukijana myös taloudellisesti. Peruskouluikäisten määrän romahduksella on merkittäviä vaikutuksia talouteen ja työelämään 2040-luvulla, jolloin työvoimaamme alkaa siirtyä vuosi vuodelta pienempiä ikäkohortteja.

Maahanmuuton lisääntymisen ei odoteta muuttavan väestönkehitystä merkittävästi noin 75 prosentissa kunnista, koska muuttoliike suuntautuu niin vahvasti kaupunkeihin ja kasvukeskuksiin. Kulttuuripolitiikkaan vaikuttaa, mistä ja millaisilla taustoilla maahanmuuttajat tulevat Suomeen, sillä lähtömaiden kulttuuri, koulutustaso ja uskonnot heijastuvat väistämättä myös suomalaiseen yhteiskuntaan. Kulttuurialan organisaatiot voivat toiminnallaan edistää kotoutumista.

Ennustettu alueellinen väestönkehitys Baltiassa ja Pohjoismaissa 2020–2040

Prosenttia

Kuvio 8. Työikäisen väestön ennakoitu kehitys (%) Pohjoismaissa ja Baltian maissa vuosina 2022–2040. MDI:n Väestöennuste 2022. Kartta: Rasmus Aro. Lähteet: Suomi: MDI:n vuoden 2022 väestöennuste; Ruotsi: SCB, Tanska: DST; Norja: SSB; Viro: Eesti statistika; Latvia & Liettua: Eurostat.

Alueellinen eriytyminen jatkuu, ja Suomessa suurin osa ydin- ja harvaan asutun maaseudun kunnista supistuu voimakkaasti. Vuosikymmeniä jatkunut kaupungistuminen jatkuu. Se vaikuttaa paitsi kaupunkien kehitykseen ja infrastruktuuriin myös maaseudun elinvoimaisuuteen ja palveluiden saatavuuteen kaikilla elämäntiloilla, ei vähiten kulttuurin harrastamisen ja kokemuksen saralla. Toisaalta työn ja vapaa-ajan monipaikkaisuus tasoittavat

alueellista kehitystä. Alueiden veto- ja pitovoima kiinnittyy yhä selkeämmin elävään ja muuttuvaan paikalliskulttuuriin.

Henkisen kriisikestävyyden, kulttuuripalveluiden ylläpitämisen ja kulttuuriomaisuuden suojelun vahvistaminen nousee aiempaa tärkeämmäksi. Turvallisuusympäristön muutos yhä epävakaammaksi sekä globaalit turvallisuushkat kyberhyökkäyksineen ja hybridivaikuttamisineen muovaavat Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Tässä mm. museoilla, kirjastoilla ja arkistoilla on keskeinen rooli luotettavan tiedon tuottajina ja tarjoajina, ja kulttuuritoimijoilla on oltava riittävät edellytykset toimia kriisiaikana – jolloin kulttuuria tarvitaan aivan erityisesti henkiseksi tueksi.

Megatrendit

Kuvio 9. Sitran megatrendikuviot visualisoivat tulevaisuuden uhkia ja mahdollisuuksia.

Teknologinen kehitys ja digitalisaatio muuttavat yhteiskuntaa nopeasti ja tavoilla, joita emme vielä edes tunnista. Tekoälyn yhdistäminen muihin edistyneisiin teknologioihin tuottaa murroksellisia ratkaisuja, ja virtuaaliteknologioiden ja vuorovaikutteisuuden yhdistäminen liudentaa fyysisen ja digitaalisen maailman rajoja. Digitalisaation alustatalouden merkityksen kasvu sekä murroksellisten teknologioiden käyttöönotto muuttaa tapojamme kokea ja luoda taidetta sekä hyödyntää kulttuuriperintöä. Laajennettu todellisuus haastaa aiemmat käsitykset siitä, mitä on esitys tai mitä on osallistuminen.

Muuttuvassa media- ja turvallisuusympäristössä medialukutaidon merkitys on keskeinen sekä ihmisten henkilökohtaisen hyvinvoinnin että kansallisen resilienssin, turvallisuuden ja demokratiakehityksen kannalta. Kriittinen medialukutaito, digitaaliset perustaidot, muu yleissivistävä kulttuuriyö ja koulutus auttavat tunnistamaan valeuutisia ja disinformaatiota sekä torjumaan

informaatiovaikuttamista. **Tämä puolestaan edellyttää ihmisiltä laajaa sivistystä ja ymmärrystä maailmasta.** Pitkäjänteisen keskittymisen ja perinteisiin kulttuurisisältöihin perehtymisen uhkana on kuitenkin yhä useammin pakonomainen viihteellisyys ja ”dopamiinikulttuuri” sosiaalisen median ja muun riippuvuutta aiheuttavan verkkosisällön äärellä.⁶²

Dopamiinikulttuurin nousu

	Hidas perinteinen	Nopea moderni	Dopamiiniaika
Urheilu	Pelaa	Katsoo	Lyö vetoa
Journalismi	Sanomalehdet	Multimedia	Klikkijutut
Video	Elokuvat ja tv	Video	Lyhyet kelat
Musiikki	Albumit	Kappaleet	Tiktokit
Kuvat	Galleriassa	Puhelimessa	Puhelimessa selaten
Viestintä	Käsinkirjoitetut kirjeet	Ääniviestit, sähköpostit	Pikaviestit
Suhteet	Riiuu ja avioliitto	Seksuaalinen vapaus	Swaippaus

Kuvio 10. Dopamiinikulttuurin nousu. Lähde: Gioia 2024.

Tyytyväisyys demokratiaan ja luottamus instituutioihin on Suomessa ollut perinteisesti korkealla. OECD:n tutkimus aiheesta osoitti luottamuksessa olevan kuitenkin eroja sekä alueellisesti että eri väestöryhmien kesken. Samassa raportissa havaittiin, että **suomalaisten usko mahdollisuuksiinsa vaikuttaa poliittisiin prosesseihin on matala verrattuna muihin korkean luottamuksen maihin.**⁶³ Mikäli luottamuksen eriytyminen jatkuu tai luottamus muusta syystä heikkenee, voi kehityksellä olla vaikutuksia Suomen kykyyn löytää yhteisiä ratkaisuja yhteiskunnan haasteisiin. Kulttuuriala voi tarjota alustan, näkökulmia ja luotettavaa tietoa yhteisen keskustelun pohjaksi.

Luottamuksen ylläpitämiseksi kulttuurialan organisaatioilta odotetaan yhä enemmän läpinäkyvyyttä siinä, millaisia arvovalintoja ne tekevät, millaisille sisällöille ne antavat tilaa ja miten niiden toimintoja suunnitellaan. Luottamusta rakennetaan myös yleisösuhdetta kehittämällä ja monimuotoisia osallistumisen muotoja eri ryhmille tarjoamalla. Omaehtoinen ja vapaamuotoisesti järjestäytynyt kulttuuritoiminta tukee osaltaan yhteisöllisyyttä ja vahvistaa kiinnostusta itselle mielekkäisiin yhteisöihin. Kulttuuriosallistumisella on havaittu olevan selkeitä yhteyksiä myös demokratiaan ylläpitäviin tekijöihin, kuten sosiaaliseen koheesioon ja

⁶² Gioia 2024. Kaavion pohjana myös *Helsingin Sanomat* 13.3.2024.

⁶³ OECD 2021.

yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen. Kulttuuri tarjoaa näköaloja rinnakkaisiin todellisuuksiin ja opettaa siten empatiaa.⁶⁴

Kulttuurin ja taiteen tulevaisuus – kuten kaikki tulevaisuudet – on monimutkainen ja riippuu yllä olevien kehityskulkujen aiheuttamista yhteiskunnallisista muutoksista, teknologian kehityksestä ja ihmisten arvoista. Kulttuuri ja taide eivät ole vain muutoksen kohteena vaan myös vaikuttamassa muutoksen käsittelyn tapoihin ja tulevaisuuskuvien rakentamiseen. Kehityksen suunta riippuu paljon siitä, miten ihmiset reagoivat ja kokevat voivansa vaikuttaa muutoksiin.

3. Kulttuuripolitiikan yhteys muihin politiikan aloihin

Kulttuuripolitiikka liittyy läheisesti kaikkiin politiikan aloihin kuten talouteen, turvallisuuteen, terveyteen ja ympäristöön. Kulttuuripolitiikka tukee muiden politiikan alojen tavoitteiden saavuttamista sekä edistää kokonaisvaltaista yhteiskunnallista hyvinvointia ja kestäväää kehitystä. Siksi on tärkeää kehittää myös sektoreiden välistä kulttuuripoliittista ymmärrystä ja konkreettista yhteistoimintaa. Vaikuttavuuden näkökulmasta olennaiseksi muodostuu se, miten hyvin eri alojen toimet täydentävät toisiaan.

Monimutkaistuvassa toimintaympäristössä kulttuuripolitiikan ohjauksessa yhdistyvät yhä useammin alueellisen, kansallisen ja kansainvälisen tason toimet. Esimerkiksi kestävään kehityksen ja ilmastonmuutoksen torjunnan edistäminen kulttuurialalla ja kulttuurin keinoin vaativat toimien yhteensovittamista ohjauksen eri tasoilla. Eri politiikkatoimien on oltava keskenään johdonmukaisia ja yhteensopivia, jotta niiden vaikutukset ovat mahdollisimman tehokkaita ja luottamusta herättäviä.⁶⁵

INHIMILLINEN JA KULTTUURINEN KESTÄVYYS

- Koulutus ja osaamistasot (virallinen koulutus ja jatkuva oppiminen)
- Koulutuksen tasa-arvo

⁶⁴ Hammonds 2023.

⁶⁵ Airio et al 2024.

- Kulttuurin ja taiteen dynaamisuus, vapaus ja rahoitus
- Kulttuurin ja perinteiden monimuotoisuus
- TKI-toiminta yrityksissä ja julkisesti sekä tieteen rahoitus
- Digitalisaatio ja teknologinen kehitys (AI, big data, alustatalous, tekninen käytettävyys kaikille ym.)

Valtioneuvoston yhteiskunnallinen kestävyysarviointi jakaa yhteiskunnan menestyksen viiteen ulottuvuuteen: 1) taloudellinen, 2) sosiaalinen ja terveydellinen, 3) inhimillinen ja kulttuurinen, 4) ekologinen sekä 5) demokratian, oikeusvaltion ja turvallisuuden kestävyys. Kuvassa inhimillisen ja kulttuurisen kestävyuden tärkeimmät ulottuvuudet osa-alueineen. [Airio et al. 2024](#), 27.

Kulttuuripolitiikan yhteydet eri politiikka-aloihin voidaan tiivistää seuraavasti:

Talous ja työllisyys: Kulttuurin toimiala on elinkeino ja merkittävä työllistäjä. Se luo kasvua myös muilla toimialoilla, edistää innovaatioita sekä lisää vientiä. Kun yritykset kilpailevat nokkeluudella ja yrittäjät innovaatioilla, kulttuuri on luova resurssi, joka antaa kilpailuetua. Aineettomaan arvонуontiin pohjaavana alana kulttuuri voi vahvistaa talouden kestävyttä ja vähentää resurssien ylikulutusta. Alan uusiutumiseen on ratkaisevaa ennakoitava rahoitus ja työskentelyolosuhteet, kuten taiteilijoiden reilu toimeentulo ja sosiaaliturva sekä epätyypillisen työnteon ja ansainnan mallien kehittäminen.

Hyvinvointi ja terveys: Taiteella ja kulttuurilla on myönteinen vaikutus ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen. Vaikuttavuus perustuu terveyden edistämiseen, sairauksien ennalta ehkäisyyn, hoitoon ja hallintaan. Kulttuuriin osallistuminen voi tukea myös muuta yhteiskunnallista osallisuutta. Erityisen onnistuneita esimerkkejä kulttuurihyvinvoinnin vaikuttavuudesta ovat nuorten syrjäytymisen ja mielenterveyden ongelmien ennalta ehkäisy. Hyviä toimintamalleja taiteen pariin ohjaamiseen ovat mm. etsivä kulttuurityö, elintapaohjaus ja hoitovaiheessa taideterapiat.⁶⁶ Vaikutusten saavuttamiseksi tulee arvioida mm. osallistumisen esteitä ja katvealueita kulttuurin saavutettavuudessa.

Kestävyys: Kestävä tulevaisuus edellyttää arvoperustan ja sen kautta hyvän elämän sekä yhteiskunnan rakenteiden ja sisältöjen uudelleenmäärittelyä. Taiteella ja kulttuurilla on ratkaiseva rooli siinä, miten ihmisinä ja yhteiskuntana selviämme ja uudistumme. Taiteen ja kulttuurin kuluttaminen on aineettoman ja yleensä vähäjalanjälkisen hyödykkeen kuluttamista. ”Tavaroista elämyksiin” on kestävä reitti. Koska kestävyysmurros edellyttää tuotannon, kulutuksen ja elämäntapojen muutoksia, kyseessä on perustaltaan kulttuurinen murros.

⁶⁶ Fancourt – Finn 2019; Hyyppä 2023.

Kulttuuri on siis oleellinen osa kestävästä kehityksestä mutta myös sen edistäjä ja ajuri.

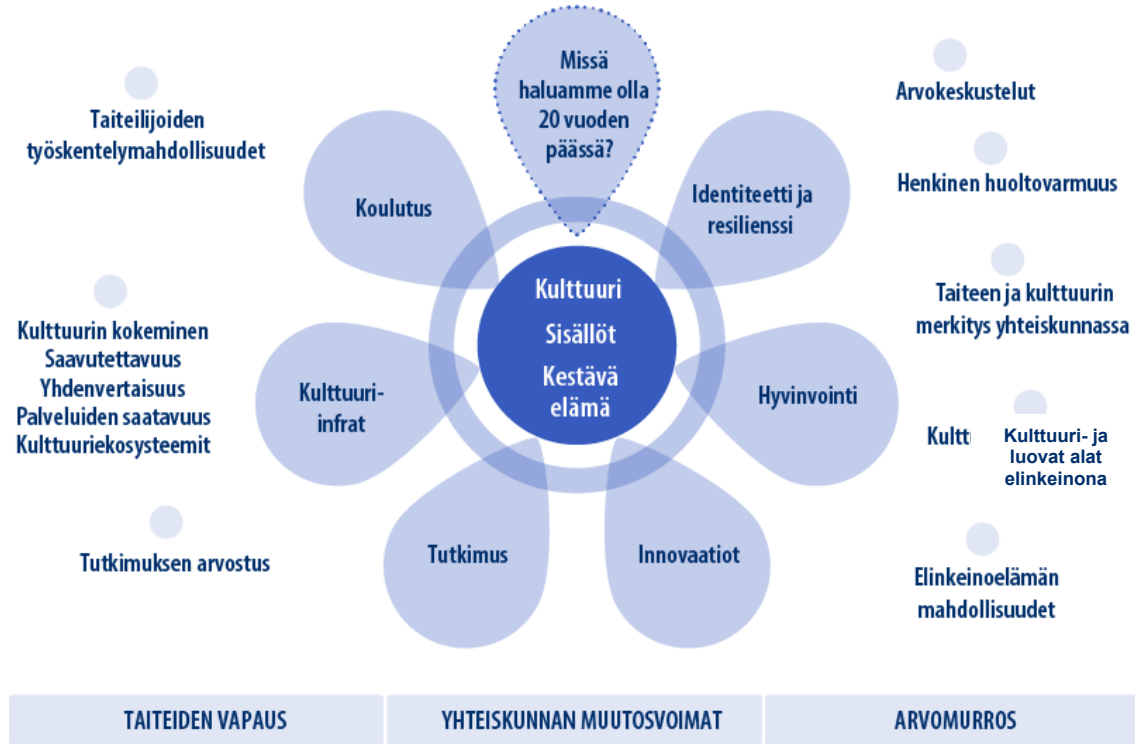
Luonto ja ympäristö: Kulttuuri sekä syntyy yhteydestämme luontoon että määrittää suhdettamme siihen. Kulttuuri, luonto ja ympäristö ovat syvässä vuorovaikutuksessa toisiinsa. Puhdas ja monimuotoinen luonto on yksi tärkeimmistä vaalittavista kulttuuriperinnöistämme ja pääomistamme. Taloudellisesti mitattuna Suomen kansallisvarallisuudesta yli 80 % on rakennuskannassamme. Energiatohokkuus, kiertotalous ja olemassa olevien rakennusten kestävä käyttö ovat kulttuuripoliittisia keinoja yhteistyössä maatalouden, metsienhoidon, liikenteen ja rakennusalan toimijoiden kanssa. Elävät ja kerrokselliset kulttuuriympäristöt ovat merkittäviä myös asumiselle, hyvinvoinnille ja matkailulle.

Koulutus: Taide- ja kulttuurikasvatus on osa kokonaisvaltaista kasvamista ihmiseksi. Se vahvistaa sivistystä, kulttuurin perustaa ja jatkuvuutta, elinikäisen taidesuhteen kehittymistä, osallisuutta sekä taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytyksiä. Sillä tuetaan identiteetin rakentumista, luovuutta, ilmaisu- ja tunnetaitoja sekä kriittisen ajattelun kehittymistä – kaikkea, mitä yhteiskunta nyt ja tulevaisuudessa tarvitsee. Koulutus vahvistaa kaikkien lukutaitoa, joka on tulevaisuudessakin keskeinen kansalais- ja demokratiataito. Se mahdollistaa myös aktiivisen kansalaisuuden digitaalisessa yhteiskunnassa, parantaa työllistymistä ja auttaa erottamaan luotettavan tiedon virheellisestä.

Alue-, kunta- ja kaupunkikehitys: Kulttuuritoiminta ja elämystalous edistävät alueiden elinvoimaisuutta, houkuttelevat asukkaita ja matkailijoita sekä luovat paikallisyhteisöä ja yhteisöllisyyttä. Kulttuuripalvelut luovat edellytyksiä niihin kytkeytyvälle yritystoiminnalle sekä työ- ja ostovoiman pysymiselle alueella. Alueellinen ja paikallinen kulttuuripoliittinen yhteistyö lisää osallisuuden mahdollisuuksia ja kokemuksia kaikkialla Suomessa. Kulttuuripalvelut ovat osa kuntien sivistystoimialaa ja sivistyksellisten perusoikeuksien toteuttamista. Kulttuuritoiminta – sisältäen vapaa-ajankäytön, luovuuden sekä kokemisen ja tekemisen paikat ja tilat – edistää yhteisöllisyyttä sekä alueiden ja paikkakuntien elinvoimaisuutta. Kulttuurilla on pito-, veto- ja lumovoimaa, jotka houkuttelevat asukkaita ja matkailijoita sekä investointeja ja osaamista. Näistä syntyy puolestaan yritystoimintaa ja innovaatioita, joiden rinnalla ostovoima ja työllisyys kukoistavat.

Ulkosuhteet ja turvallisuus: Kulttuuri kuuluu ulkoasiainhallinnon toimenkuvaan, ja kulttuurilla on merkittävä vaikutuksensa kokonaisturvallisuuden ja henkisen kriinkestävyyden vahvistajana. Kulttuuriperintö ja -palvelut tarjoavat mahdollisuuksia identiteettien rakentamiseen ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen, mikä tukee yhteiskunnan resilienssiä, keskinäistä ymmärrystä ja luottamusta. Kuvaavaa on, että NATO:n 5. artikla tunnetaan ”muskettisoturiartiklana”: ilman kirjallisuutta ja kulttuuriperintöä puhuisimme vain hallinnon, emme ihmisten kieltä. Resilienssin ja demokratian vahvistamiseksi tulee huolehtia kulttuurin monimuotoisuudesta yli kielirajojen. Osana ulkosuhteita kulttuuri vaikuttaa myös vienninedistämisen ja maakuvatyön kautta. Kahdenvälisessä ja monenkeskisessä yhteistyössä

kulttuurilla on merkittävä rooli vuoropuhelun mahdollistajana, rauhan edistämisessä sekä kehityspolitiikan ajurina.

Kuvio 11. "Kulttuuripolitiikan kukkanen" visualisoi sitä, miten kulttuuri- ja luovat alat kytkeytyvät yhteiskuntaan vahvistaen sen hyvinvointia, luovuutta, taloutta ja kestävyttä.

4. Opetus- ja kulttuuriministeriön linjaukset kulttuurisen moninaisuuden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin alalla (2023)

1. Suomalaisessa kulttuuripolitiikassa sekä taide- ja kulttuurielämässä tulee varmistaa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutuminen niin periaatteiden kuin käytännön tasolla. Ketään ei saa Suomessa syrjiä alkuperän, ihonvärin, kansalaisuuden tai kansallisuuden, kielen, uskonnon, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Suoran eriarvoistavan kohtelun lisäksi pitää puuttua myös rakenteelliseen, institutionaaliseen ja moniperusteiseen syrjintään ja rasismiin.
2. Moninainen suomalainen kulttuuriperintö on kautta aikojen muodostunut kulttuurien vuorovaikutuksessa. Rikas taide- ja kulttuurielämä edellyttää aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön kunnioitusta ja uudistumisen halua ja kykyä sekä laaja-alaista osallisuutta ja osallistumista. Moninaisuutta pitää oppia tunnistamaan paremmin ja kulttuurien välistä vuoropuhelua tulee vahvistaa. Kaikilla Suomessa on oikeus omaan kieleensä ja kulttuuriinsa sekä oikeus hyödyntää monipuolisesti taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia.
3. Sivistys ja osaaminen ovat aina olleet suomalaisen yhteiskunnan menestyksen perusta. Suomessa on taidetta tekeviä ja kulttuuripalveluja käyttäviä ihmisiä useista maailman eri maista ja kulttuureista, ja meiltä on aina lähdetty muihin maihin ammattilaisina ja kuluttajina osaksi kansainvälisiä verkostoja ja vuorovaikutusta. Kaikilla Suomessa asuvilla on oltava mahdollisuus aktiivisina kansalaisina kasvattaa tietojaan ja lisätä taitojaan sekä hyödyntää osaamistaan ja luovuuttaan omassa arjessaan ja nauttia monipuolisesta kulttuuritarjonnasta. Halua ryhtyä taiteilijaksi tai kulttuurialan ammattilaiseksi tulee kasvattaa ja tukea.⁶⁷

⁶⁷ Lummeपुरu 2023.

5. Suomen Unesco-maailmanperintökohteet

Suomessa on tällä hetkellä seitsemän Unescon maailmanperintökohdetta, joista kuusi kulttuurikohdetta ja yksi luontokohde. Jokainen Suomen kohteista edustaa yleismaailmallisesti erityisen arvokasta kulttuuri- tai luonnonperintöä.⁶⁸ Kohteet ovat:

- Suomenlinna (liitettiin maailmanperintöluetteloon 1991)
- Vanha Rauma (1991)
- Petäjaveden vanha kirkko (1994)
- Verlan puuhiomo ja pahvitehdas (1996)
- Sammallahdenmäen pronssikautinen röykkiöalue (1999)
- Struven ketju (2005)
- Merenkurkun saaristo (2006).

Maailmanperintökohteisiin osittain verrattavia kohteita Suomessa ovat myös Unescon Ihminen ja biosfääri -ohjelmaan liittyvät Saaristomeren sekä Pohjois-Karjalan biosfäärialueet sekä Unescon geopuisto-ohjelmaan (Unesco Global Geoparks) kuuluvat Lauhavuori-Hämeenkaan, Rokuan, Saimaan ja Salpausselän geopuistot.

Lisäksi aineettoman kulttuuriperinnön kansainvälisessä luettelossa on kolme suomalaista kohdetta:⁶⁹

- Suomalainen saunaperinne (2020)
- Kaustislainen viulunsoittoperinne (2021)
- Limisaumavenerakennusperinne (yhteispohjoismainen kohde, 2021).

⁶⁸ [Unescon maailmanperintökohteet Suomessa.](#)

⁶⁹ [Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luettelot.](#)

Lähteet

Airio et al. 2024

Airio, Ilpo – Furman, Eeva – Hyrsky, Kimmo – Perko, Susanna – Piironen, Ossi – Tamminen, Saara, *Kestävyyssarvioinnin toimintamalli. Keskustelualoite*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2024:8.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-380-7>.

Anttila et al. 2017

Anttila, Eeva – Jaakonaho, Liisa – Juntunen, Marja-Leena – Martin, Mari – Nikkanen, Hanna M. – Saastamoinen, Riku – Turpeinen, Isto, *Peruskoulu: Suomen suurin kulttuurikeskus*. ArtsEqual 2/2017. Dessein et al. 2015

Dessein, J. – Soini, K. – Fairclough, G. – Horlings, L., *Culture in, for and as Sustainable Development – Conclusions from the European Cooperation in Science Technology Association (COST) Action*. University of Jyväskylä 2015.
<http://www.culturalsustainability.eu/conclusions.pdf>.

Dufva – Rekola 2023

Dufva, Mikko – Rekola, Sanna, *Megatrendit 2023. Ymmärrystä yllätysten aikaan*. Sitran selvityksiä 224, Sitra 2023.
https://media.sitra.fi/app/uploads/2023/01/sitra_megatrendit-2023_ymmarrysta-yllatysten-aikaan.pdf.

Fancourt – Finn 2019

Fancourt, Daisy – Finn, Saoirse, *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. World Health Organization, Regional Office for Europe 2019. <https://iris.who.int/handle/10665/329834>.

Finland Festivalsin lipunmyynti- ja käyntimäärätilastot

Finland Festivalsin lipunmyynti- ja käyntimäärätilastot.
<https://festivals.fi/tilastot/>.

The Future of Jobs Report 2023

World Economic Forum, *The Future of Jobs Report 2023*.
<https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/>.

Gioia 2024

Gioia, Ted, “13 Observations on Ritual”. <https://www.honest->

broker.com/p/13-observations-on-ritual. Siteerattu 11.3.2024.

Kuvalähde: *HS* 13.3.2024.

Haikara 1970

Haikara, Kalevi (toim.), *Suomi vuonna 2000*. Otava, Helsinki 1970.

Hammonds 2023

Hammonds, W., *Culture and democracy, the evidence – How citizens' participation in cultural activities enhances civic engagement, democracy and social cohesion*. Lessons from international research. European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture 2023. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/39199>.

Helve – Holstila 2024

Helve, Henri – Holstila, Eero (toim.), *Kirjoituksia kaupungista. Kaupunkipolitiikan tiekartta VII*. MDI Public, Kuntasäätiö & Kuntaliitto 2024.

<https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2024/2270-kirjoituksia-kaupungeista-kaupunkipolitiikan-tiekartta-vii>.

Heikkilä 2017

Heikkilä, Riie, *Suomalainen kulttuuriosallistuminen ja eriarvoisuus: ei-osallistujien jäljillä*. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2017, 6–19.

<https://doi.org/10.17409/kpt.60095>.

Himanan 2010

Himanan, Pekka, *Kukoistuksen käsikirjoitus*. WSOY 2010.

Hyyppä 2023

Hyyppä, Markku T. *Kulttuuri ja terveys*. Lääkärikirja Duodecim 2023.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01283>.

Ilmola-Sheppard et al. 2021

Ilmola-Sheppard, Leena – Rautiainen, Pauli – Westerlund, Heidi – Lehikoinen, Kai – Karttunen, Sari – Juntunen, Marja-Leena – Anttila, Eeva, *ArtsEqual: tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana*. ArtsEqual, Taideyliopisto 2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-042-3>.

IPCC 2023

IPCC, *Climate Change 2023: Synthesis Report*. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC 2023. Doi: [10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.001](https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.001).

Jakonen et al. 2021

Jakonen, Olli – Sokka, Sakarias – Kurlin Niiniaho, Ari – Oksanen-Särelä, Katja, *Mahdollisesti kulttuuria? Valtion kulttuurirahoitus Suomessa vuonna 2019*. Cuporen työpapereita 13. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore 2021.

<https://www.cupore.fi/julkaisut/mahdollisesti-kulttuuria/>.

Jakonen – Hirvi-Ijäs 2023

Jakonen, Olli – Hirvi-Ijäs, Maria, *Kultursektorns återhämtning och förändring efter covid-19-pandemin*. Nordisk kulturfakta 2023:03.

Nordiska ministerrådet publikationer. <http://dx.doi.org/10.6027/nord2023-029>.

Kalenius – Bernelius – Hyvönen 2024

Kalenius, Alekski – Bernelius, Venla – Hyvönen, Ilmari, *Sivistyskatsaus 2024*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:25.

https://okm.fi/documents/1410845/201929860/OKM_2024_25.pdf/c08671c1-c814-7396-7fa2-a09840781701/OKM_2024_25.pdf?t=1714728004165.

Kansalliskielistrategia 2021

Nationalspråkstrategin: Statsrådets principbeslut. Kansalliskielistrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös. Statsrådets publikationer 2021:87.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-967-0>.

Karhunen 2024

Karhunen, Paula, *Takana loistava tulevaisuus. Katsaus taide- ja kulttuuripolitiikan tavoiteasiakirjojen tulevaisuuskuvaan neljällä vuosikymmenellä*. Esitelmä Kulttuuripolitiikan neuvottelupäivillä 2024.

Kartano 2023

Kartano, Kanerva, *Rohkeus kohdata. Taitelija vanhustyössä*. Taiteen edistämiskeskus 2023. <https://www.taike.fi/fi/julkaisut/rohkeus-kohdata-taitelija-vanhustyossa>.

Kempainen 2024

Kempainen, Jaakko, *Pelit tekevät hyvää*. Aviador 2024.

Kippo – Koivisto 2023

Kippo, Sonja – Koivisto, Taru-Anneli et al., *Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi: Arviointimenetelmien jatkokehitystarpeet Suomessa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:26. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-361-6>.

Kivelä et al. 2023

Kivelä, Antti – Backman, Jouni – Hyssälä, Liisa – Vuolasto, Johanna – Virta, Sari – Norppa, Laura, *Kulttuurin ja liikunnan hyvinvointivaikutukset osaksi päätöksenteko- ja ohjausjärjestelmää*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:16.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164740>.

Kivijärvi 2023

Kivijärvi, Antti (toim.), *Läpi kriisien. Nuorisobarometri 2022*. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto & opetus- ja kulttuuriministeriö 2023. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2023/03/nuorisobarometri-2022-web.pdf>.

Klamer 1997

Klamer, Arjo, *The Value of Culture. On the Relationship between Economics and Arts*. Amsterdam University Press 1997.

Koski – Pajarinen – Rouvinen 2024a

Koski, Heli – Pajarinen, Mika – Rouvinen, Petri, ”Miltä Suomen aineeton pääomakanta näyttää Ruotsiin ja Saksaan verrattuna?” ETLA Muistio nro 133 (2024a). <https://pub.etla.fi/ETLA-Muistio-Brief-133.pdf>.

Koski – Pajarinen – Rouvinen 2024b

Koski, Heli – Pajarinen, Mika – Rouvinen, Petri, ”Suomen tulevan kasvun avain: Aineettoman pääoman ymmärtäminen kokonaisuutena.” ETLA Muistio nro 134 (2024b). <https://pub.etla.fi/ETLA-Muistio-Brief-134.pdf>.

Kouluterveyskysely 2023

Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023. Tilastoraportti 48/2023, 21.9.2023 THL. <https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-kouluterveyskysely>.

Kulttuurialan tulevaisuus 2022

Kulttuurialan tulevaisuus. Tutkimusraportti. Säätiöt ja rahastot ry & Taloustutkimus 2022. <https://saatiotrahastot.fi/wp-content/uploads/2022/05/Kulttuurialan-tulevaisuus-2022.pdf>.

Kulttuurin aika on nyt ja aina 2022

Kulttuurin aika on nyt ja aina. Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän ehdotukset seuraavalle hallituskaudelle. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:23. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-764-2>.

Kulttuuribarometri 2022

Kulttuuribarometri 2022. Suomalaisten näkemykset kulttuurista 2022, Suomen Kulttuurirahasto & Kantar TNS Oy 2022.
<https://skr.fi/serve/kulttuuritutkimus-2022>.

Kulttuurin satelliittitilinpito

Kulttuurin satelliittitilinpito. Tilastokeskus 2024. <https://stat.fi/tilasto/klts>.

Kulttuuriin käytetyt kulutusmenot, 2008–2022

Kulttuuriin käytetyt kulutusmenot, 2008–2022. Tilastokeskus 2024.
https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__klts/statfin_klts_pxxt_12aw.px/.

Kulttuurimatkailun vaikuttavuusselvitys 2024

Owal Group Oy, *Kulttuurimatkailun vaikuttavuusselvitys*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 28:2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-415-054-5>.

Kulttuuriperintöbarometri 2021

Kulttuuriperintöbarometri 2021. Museovirasto, ympäristöministeriö ja opetus- ja kulttuuriministeriö & Kantar TNS 2021.
<https://www.museovirasto.fi/fi/palvelut-ja-ohjeet/julkaisut/kulttuuriperintobarometri#Kulttuuriperintöbarometri2021>.

Kulttuuripoliittisen selonteon taustakysely 2023

Kulttuuripoliittisen selonteon taustakysely. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.

Kuntalaistutkimus 2020

Kuntalaistutkimus 2020, Kuntaliitto 2020.
https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Kuntalaiset%20ja%20kestävä%20kehitys_%20tulosdiat%20nettiin%201%2010%202020%20mps.pdf.

Kuntien käyttömenot 2023

Valtiokonttori – Kuntaliitto, Aikasarja kuntien palvelukohtaisista käyttökustannuksista.
<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrljoiYWYwNzY1MmEtODM1My00MDZiLTk1NTAtMmM4NmI2YTbkN2E5liwidCI6IjQzNmU1ZDYxLTFhZGZETNDM4ZS05MDFjLTViNzU0GE1MWMxZiIsImMiOjh9>.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 25

YK:n lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 25 (2021) digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista*.
https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/CRC_CGC_25.pdf/e

[bcdf2d4-f99e-ca3a-a60c-ca8a19717eb6/CRC_CGC_25.pdf?t=1629289243261.](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/507981/Lehtimaki_Saara.pdf?sequence=2&isAllowed=y)

Lehtimäki 2021

Lehtimäki, Saara, *Ikääntyneiden syrjäytymisen ehkäisy kolmella palvelualalla Vantaalla*. Opinnäytetyö, Savonia ammattikorkeakoulu 2021.

[https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/507981/Lehtimaki_Saara.pdf?sequence=2&isAllowed=y.](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/507981/Lehtimaki_Saara.pdf?sequence=2&isAllowed=y)

Linnanen et al 2024

Linnanen, Lassi – Teperi, Anna-Maria – Aarikka-Stenroos, Leena – Halme, Minna, *Suomesta kestävyysmurroksen onnistuja: Rajana luonto, voimana ihmiset*. Valtioneuvosto, Kestävyyspaneelin politiikkasuositus 1/2024. https://www.kestavyyspaneeli.fi/wp-content/uploads/sites/41/2024/05/kestavyyspaneeli_politiikkasuositus-1-2024.pdf.

Lummepuro 2023

Lummepuro, Maija. *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi: Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelma moninaisuuden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin alalla*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2023:28.

[https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165054.](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165054)

Luonila et al. 2022

Luonila, Mervi – Ruokolainen, Olli – Oksanen-Särelä, Katja – Kurlin Niiniahho, Ari – Vähäsantanen, Saku – Karppinen Ari, *Taide- ja kulttuurifestivaalien aluetaloudelliset mekanismit. Aluetalousvaikutusten mittaamisen haasteet ja mahdollisuudet*. Cuporen työpapereita 18/2022. https://www.cupore.fi/wp-content/uploads/migrated-assets/tiedostot/2022/taide-_ja_kulttuurifestivaalien_aluetaloudelliset_mekanismit_cuporen_tyopapereita_18.pdf.

Luova Eurooppa ohjelmaehdotus

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus Luova Eurooppa -ohjelman perustamisesta (2021–2027) ja asetuksen (EU) N:o 1295/2013 kumoamisesta. Euroopan komissio 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52018PC0366>.

Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi. Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportti.

- Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:18.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79725/Luova%20talous%20ja%20aineettomat%20arvot_FINAL.pdf?sequence=3&isAllowed=y.
- Lähdemäki-Pekkinen, Jenna – Rekola, Sanna – Solowjew-Wartiovaara, Anna – Thompson Coon, Rose, *Tulevaisuusbarometri 2023. Suomalaisten tulevaisuususkon yllätysten ajassa*. Sitran selvityksiä 231, Sitra 2023.
<https://www.sitra.fi/julkaisut/tulevaisuusbarometri-2023/#esipuhe>.
- Madudová 2017
Madudová, Emilia, “Creative Industries Value Chain: The Value Chain Logic in Supply Chain Relationships”. *Marketing and Branding Research* 4 (2017), 227–235. <https://ssrn.com/abstract=3345441>.
- Mapping the creative value chains 2017*
Isabelle De Voldere et al., *Mapping the creative value chains. A study on the economy of culture in the digital age: final report*. IDEA Consult – KEA – imec-SMIT-VUB, European Commission Directorate-General for Education and Culture D.1 2017. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4737f41d-45ac-11e7-aea8-01aa75ed71a1>.
- Mietintö suosituksista komissiolle taiteilijoiden ja kulttuurialan ja luovien toimialojen työntekijöiden sosiaalista ja ammatillista tilannetta koskevasta EU:n kehuksesta*. Euroopan komissio 2023.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0304_FI.html.
- Muistisairauksien kustannukset*
THL, *Muistisairauksien kustannukset*.
<https://thl.fi/aiheet/kansantaudit/muistisairaudet/muistisairauksien-kustannukset>.
- Musiikkialan talous Suomessa 2023*
Musiikkialan talous Suomessa 2023. Music Finland 2024.
<https://musicfinland.fi/fi/tutkimukset/musiikkialan-talous-suomessa-2023>.
- Naumanen – Vainikainen – Valkokari 2023
Naumanen, M. – Vainikainen, S. – Valkokari, K, *Tilannekuva luovien alojen ja tapahtuma-alan liiketoiminnasta*. Business Finland 2023. <https://mediabank.businessfinland.fi//FPSW2HdQQz9p/f/h7Lk>.
- Nicholls et al. 2012
Nicholls, Jeremy – Lawlor, Eilis, Neitzert, Eva – Goodspeed, Tim – Cupitt, Sally, *A guide to Social Return on Investment* (UK Cabinet Office

2009). The SROI Network 2012.

<https://static1.squarespace.com/static/60dc51e3c58aef413ae5c975/t/60f7fa286b9c6a47815bc3b2/1626864196998/The-SROI-Guide-2012.pdf>.

Nussbaum 2011

Nussbaum, Martha C., *Taloukasvua tärkeämpää. Miksi demokratia tarvitsee humanistista sivistystä*. Suom. Timo Soukola. Gaudeamus 2011.

OECD 2021

OECD, *Drivers of Trust in Public Institutions in Finland*. Building Trust in Public Institutions, OECD Publishing 2021.

<https://doi.org/10.1787/52600c9e-en>.

Perustuslaki 731/1999

Perustuslaki 731/1991.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Pukkinen et al. 2022

Pukkinen, T. – Heinonen, J. – Hytti, U. – Hytönen, K. – Kravčenko, D. – Lemmetyinen, A. – Nieminen, L. – Pohjola, T. – Popova, D. – Sauka, A. – Sihvonen, L. – Stenholm, P. – Van Mumford, J., *Value creation modelling for creative economies: networks, innovation, and digitalisation*. DISCE Publications 2022. <https://disce.eu/wp-content/uploads/2022/07/DISCE-D4.3-updated.pdf>.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma

Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8.

Ruusuvirta et al. 2024

Ruusuvirta, Minna – Kanerva, Anna – Rensujeff, Kaija – Leppänen, Aino, *Taiteen ja kulttuurin barometri 2023: Taiteilijan työn monet muodot*. Cuporen verkkojulkaisuja 78. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus 2024.

<https://www.cupore.fi/julkaisut/taiteilijan-tyon-monet-muodot/>.

Saukko et al. 2023

Saukko, Niina – Kaunisharju, Kirsi – Vuolasto, Johanna – Saaristo, Vesa – Wiss, Kirsi, *Hyvinvointia ja terveyttä edistävä kulttuuritoiminta kunnissa 2023*. Tutkimuksesta tiiviisti 58/ 2023. THL 2023.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-215-0>.

Sitoumus2050

Sitoumus 2050. <https://sitoumus2050.fi/fi/web/sitoumus2050/koti#/>.

Sokka et al. 2023 <https://sitoumus2050.fi/fi/web/sitoumus2050/koti - />

Sokka, Sakarias – Renko, Vappu, Hirvi-Ijäs, Maria, Karttunen, Sari & Lahtinen, Emmi, *Visuaaliset taiteet Suomessa: Selvitys toimialan rahoituksesta, rakenteista ja kehittämistarpeista*. Cuporen verkkojulkaisuja 73. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore 2023. <https://www.cupore.fi/julkaisut/visuaaliset-taiteet-suomessa-2/>.

Sokka – Jakonen 2024

Sokka, Sakarias – Jakonen, Olli, *Kiertävätkö yritystuet luovimmat alat?* Blogi 15.4.2024. <https://www.cupore.fi/uutishuone/kiertavatko-yritystuet-luovimmat-alat/>.

Sokka, Sakarias – Nokela, Severi 2024

Sokka, Sakarias – Nokela, Severi, *Valtio rahoitti kulttuuria vuonna 2023 yli miljardilla eurolla. Katsaus*. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore [tulossa 2024].

Suomen yleisten kirjastojen tilastot

Suomen yleisten kirjastojen tilastot. <https://tilastot.kirjastot.fi>.

Taide- ja kulttuurialan eettinen ohjeisto

Forum Artis, *Taide- ja kulttuurialan eettinen ohjeisto*. <https://eettinentaide.fi/taustaa/>.

TEAviisari

THL, *TEAviisari, Kulttuuri: koko maa 2023*. <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tulokset?view=KUL>.

Terve Suomi 2022

Aikuisväestön hyvinvointi ja terveys – Terve Suomi 2022.
Vuxenbefolkningens välfärd och hälsa – Undersökningen Hälsosamma Finland 2022. The adult population's well-being and health – Healthy Finland Survey 2022. Tilastoraportti 31/2023, 31.5.2023 THL. <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/terve-suomi-tutkimus>.

Tilastokeskuksen työvoimatutkimus 2023

Tilastokeskuksen työvoimatutkimus. Katsaus 23.4.2024. <https://stat.fi/julkaisu/clmaleenrbqf30bw68qmf8vcg>.

Tilastokeskuksen yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilasto 2023

Kulttuuritoimialojen yritysten tunnuslukuja.

<https://www.taidejakulttuuri.fi/statistic/kulttuuritoimialojen-yritysten-tunnuslukuja/>.

Tilastokortti 3/2023: Museoiden talous 2023

Museotilasto, Museovirasto 2024.

https://www.museotilasto.fi/tiedostot/museovirasto/files/tilastokortti_3_2023.pdf.

Tilastotietoa mielenterveydestä

Mieli ry, *Tilastotietoa mielenterveydestä*.

<https://mieli.fi/yhteiskunta/mielenterveys-suomessa/tilastotietoa-mielenterveydesta/>.

Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luettelot

Unesco Intangible Cultural Heritage -verkkosivusto.

[https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00076&multinationaI=3#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00076&multinationaI=3#tabs)

Unescon maailmanperintökohteet Suomessa

Unescon maailmanperintökohteet Suomessa, Museovirasto.

<https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/maailmanperintokohteet-suomessa>.

Unescon taide- ja kulttuurikasvatuksen linjaukset 2024

Unesco Framework for Culture and Arts Education 2024.

https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/02/WCC_AE_UNESCO%20Framework_EN_0.pdf.

Uudenmaan maakunnan vieraskielisen väestön ennuste vuosille 2022–2040.

Espoon, Helsingin ja Vantaan kaupungit sekä Uudenmaan liitto.

Tilastoja 2023: 5. Helsingin kaupunginkanslia 2023.

https://www.hel.fi/static/kanslia/Kaupunkitieto/23_08_31_Tilastoja_5.pdf.

Uusikylä – Köppä – Lintinen 2024

Uusikylä, Petri – Köppä, Lassi – Lintinen, Urho, *Museoiden*

valtiosuusjärjestelmän uudistuksen ja museopoliittisen ohjelman 2030 arviointi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2024:2.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165356/OKM_2024_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Valtion tulevaisuusselonteko 2023

Valtion tulevaisuusselonteon 1. ja 2. osa. Näkymiä seuraavien

sukupolvien Suomeen. Valtioneuvoston julkaisu 2023:1.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164559/VN_2023_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Valtioneuvoston selonteko: Suomen digitaalinen kompassi. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:65. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-906-9>.

Vesala et al. 2024

Vesala, Paula – Stenvall, Jari – Kivilehto, Mirkka – Pöntinen, Sanni – Rönkkö, Kaisa, *Jaksakaa vielä – Kulttuuripolitiikkaa korona-ajan Suomessa.* Suomen Musiikki & Media-tapahtumat S.M.M. Oy, 2024. <https://musiikintekijat.fi/app/uploads/2024/04/jaksakaa-viela-21.pdf>.

Vuijsteke et al. 2023

Vuijsteke, Carlo – de Voldere, Isabelle – Izsak, Kincsö – Moreno, Carmen – Borbon, Yari, *Monitoring the twin transition of industrial ecosystems: Cultural and Creative Industries. Analytical report.* European Commission & Technopolis Group 2023. <https://monitor-industrial-ecosystems.ec.europa.eu/industrial-ecosystems/creative-and-cultural-industries>.

Vuoden 2014 valtioneuvoston periaatepäätös aineettomasta arvonluonnista, Työ- ja elinkeinoministeriö 2014. https://ek.fi/wp-content/uploads/Paatos_aineettoman_arvonluonnin_kehittamisohjelmasta2014-1.pdf.

Vuoden 2023 MDI:n Väestöennuste

MDI, *Vuoden 2023 väestöennuste.* <https://www.mdi.fi/vaestoennuste/>.

Vuolasto et al. 2024

Vuolasto, Johanna – Kaunisharju, Kirsi – Norppa, Laura – Ikonen, Jonna – Koskela, Timo – Parikka, Suvi, *Suurin osa aikuisista käyttää kirjasto- ja kulttuuripalveluja vuosittain – ikääntyessä osallistuminen vähenee.* Tutkimuksesta tiiviisti 28/2024. Suomen sosiaalinen tila 4/2024. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-331-7>.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2024

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2024. Valtioneuvoston julkaisuja xx:2024.

Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991

YK:n yleissopimus lasten oikeuksista (1989). https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016.

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_

2.